

รายงาน

สนทนาชายแดนใต้/ปาตานี:

บทสังเคราะห์จากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์ความขัดแย้ง
(ครั้งที่ 1-5)

จัดทำโดย

พื้นที่กลางสร้างสันติภาพจากคนใน
(Insider Peacebuilders Platform – IPP)

สนับสนุนทางวิชาการโดย

สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี/ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่/
ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (DSW)/ ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์/
สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล/
สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (KPI)/ มูลนิธิเบิร์กฮอฟ (BF)

ภายใต้

โครงการประชุมสัมมนาวิชาการ
การพัฒนาการส่งเสริมทางด้านยุทธศาสตร์ของผู้สร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้

[ร่างที่ 2 ณ วันที่ 12 ธันวาคม 2555]

สารบัญ

เกริ่นนำ	3
สรุปบทวิเคราะห์ความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานี	7
1. แผนที่ตัวแสดงและความสัมพันธ์ (Actor-Relationship Mapping):	
ใครบ้างที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ เป็นอย่างไร?	8
1.1. รัฐไทย	
1.2. ฝ่ายเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานี	
1.3. กลุ่มประชาสังคมในพื้นที่	
1.4. ตัวแสดงอื่น	
2. จุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็นพื้นฐาน และความกลัว (Position, Interest, Need, and Fear):	
กลุ่มที่เกี่ยวข้องหลักมีความขัดแย้งในประเด็นใดบ้าง?	14
3. แรงขับเคลื่อนความขัดแย้ง (Drivers of Conflict):	
ปัจจัยอะไรที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้ความขัดแย้งมีลักษณะรุนแรงยืดเยื้อเรื้อรัง?	18
4. เรื่องเล่าของความขัดแย้ง (Narratives of Conflict):	
แต่ละกลุ่มมีเรื่องเล่าหรือมุมมองต่อประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งอย่างไร?	24
4.1. เรื่องเล่าของคนสยาม/ไทย – ‘เราเคยอยู่กันมาด้วยดีจนมีคนกลุ่มหนึ่งมาปลุกกระดม’	
4.2. เรื่องเล่าของคนมลายู – ‘เราถูกรุกรานและถูกกระทำตลอดมา’	
4.3. เรื่องเล่าของคนจีน – ‘เราเป็นเพียงผู้อยู่อาศัย’	
4.4. เส้นขนานแห่งประวัติศาสตร์?	
4.5. พื้นที่เล่าเรื่อง – พื้นที่ทำความเข้าใจ	
5. บริบทของความขัดแย้ง (Context) และการประเมินความพยายามในการสร้างสันติภาพที่ผ่านมา (Peace Efforts Assessment):	
ความขัดแย้งดำรงอยู่ภายใต้ปัจจัยแวดล้อมใดบ้าง?	45
ภาคผนวก	
ก) เป้าหมายของการวิเคราะห์ความขัดแย้ง	52
ข) 8 องค์ประกอบในการวิเคราะห์ความขัดแย้ง	54
ค) เครื่องมือ (tools) ในการวิเคราะห์ความขัดแย้ง	56
- เครื่องมือที่ 1: การทำแผนที่ตัวแสดงและความสัมพันธ์	
- เครื่องมือที่ 2: “ปอกหัวหอม” (onion) – กะเทาะเปลือกประเด็นความขัดแย้ง	
- เครื่องมือที่ 3: “อ่างปลา” – การสลัปลาและตั้งใจฟัง	
- เครื่องมือที่ 4: “แรงขับเคลื่อนความขัดแย้ง” – การวิเคราะห์เชิงระบบ	
- เครื่องมือที่ 5: “เรื่องเล่า” – ประวัติศาสตร์แห่งความขัดแย้ง	
- เครื่องมือที่ 6: การวิเคราะห์บริบทของความขัดแย้ง	
- เครื่องมือที่ 7: การประเมินความพยายามในการสร้างสันติภาพที่ผ่านมา	

**สนทนาชายแดนใต้/ปัตตานี:
บทสังเคราะห์จากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์ความขัดแย้ง
(ครั้งที่ 1-5)
ร่างที่ 2 ณ วันที่ 12 ธันวาคม 2555**

~~~~~

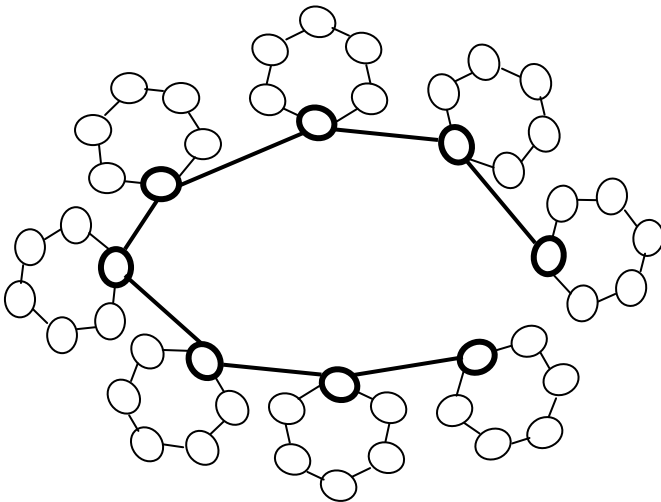
เกริ่นนำ

ปรากฏการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้¹ ได้ดำเนินล่วงเข้าสู่ปีที่สิบ ส่งผลให้มีผู้บาดเจ็บล้มตายจำนวนมากและยังผลให้มีเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่เกี่ยวข้องไปไม่น้อย อาการความยึดเยื้อเรื้อรังของความรุนแรงปรากฏขึ้นจนยากจะเยียวยาและฟื้นฟูได้ด้วยแนวทางการทหารและวิธีการชนิดที่สังคมไทยเคยประสบพบเจอมาก่อน แต่กระนั้นเมื่อไม่นานมานี้ สัญญาณในทางบวกเกี่ยวกับการแสวงหาหนทางคลี่คลายความขัดแย้งที่รุนแรงดังกล่าวด้วยแนวทางการเมืองก็เผยให้เห็นโอกาสหลายประการ

กลางปี 2554 องค์กรทางวิชาการภายในประเทศ อันได้แก่ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, สถาบันวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า และองค์กรประชาสังคมอย่างศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ได้ร่วมกับมูลนิธิเบิร์กฮอฟจากประเทศเยอรมัน จัดทำโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการขึ้นมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยวางเป้าประสงค์ในเบื้องต้นไว้ดังนี้ คือ

ประการแรก สร้างเวทีหรือพื้นที่กลาง (platform) ที่หลอมรวมเอาผู้คนที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งซึ่งมีความคิดเห็นทางการเมืองและภูมิหลังอันแตกต่างกันหลากหลายเพื่อร่วมกันทำงานวิเคราะห์ความขัดแย้งและผลักดันการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์

แผนภาพที่ 1 – ตัวแบบของเวที/พื้นที่กลางสร้างสันติภาพ

¹ ตามการประกาศใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะครอบคลุมพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา คืออำเภอจะนะ เทพา นาทวี และสะบ้าย้อย

ประการที่สอง ร่วมพัฒนาแผนที่เดินทางเพื่อสันติภาพและความเป็นธรรมในบริบทของความขัดแย้งชายแดนภาคใต้ (หรือ “ปาตานี” (Patani) ในอีกแห่งหนึ่ง²) ที่จะหนุนเสริมและสะท้อนความจำเป็นของกระบวนการสันติภาพในเส้นทางเดินที่ 1 (Track 1)³ พร้อมๆ กับปฏิบัติการในการสร้างสันติภาพและสนับสนุนความยุติธรรมที่หลากหลายระดับ ซึ่งในตอนท้าย จะก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันของเครือข่ายที่มีความหลากหลายดังกล่าว

การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานีจำนวน 5 ครั้ง ระหว่างเดือนกันยายน 2554 – มิถุนายน 2555 ภายใต้ “โครงการประชุมสัมมนาวิชาการการพัฒนาการส่งเสริมทางด้านยุทธศาสตร์ของผู้สร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้” นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามแสวงหาโอกาสและความเป็นไปได้ของกระบวนการสร้างสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานีผ่านการร่วมกันพูดคุยสนทนาเพื่อวิเคราะห์ความขัดแย้งด้วยกระบวนการเครื่องมือต่างๆ โดยผู้คนที่มีความรู้และความคิดเห็นที่แตกต่างกัน โดยเครื่องมือดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถวิเคราะห์ความขัดแย้งเชิงระบบ (systemic conflict analysis) มองให้เห็นถึงความซับซ้อนของความขัดแย้ง (complexify) และมีบทสรุปที่ตกผลึกเรียบง่ายต่อการเข้าใจสถานการณ์และการนำไปใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหา (simplify) ทั้งนี้ ด้วยความเชื่อที่ว่าเราจะไม่สามารถเข้าใจความขัดแย้งได้หากไม่เข้าใจถึงความซับซ้อนของมัน และเราจะไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้หากไม่มีบทสรุปรวบยอดที่ชัดเจนต่อการนำไปปฏิบัติ

ข้อถกเถียงที่เกิดขึ้นในวงสนทนาจะฉายภาพให้เห็นความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ได้แจ่มชัดขึ้น ที่สำคัญ ผู้เข้าร่วมกระบวนการที่ต่างเป็น “คนใน” ในฐานะที่เป็นผู้คนที่อยู่กับความขัดแย้ง ผู้คนที่สัมผัสกับผลกระทบหรือได้รับผลกระทบโดยตรง รวมไปถึงผู้คนที่มีความพยายามจะคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวนี้เองที่มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ให้เดินไปทิศทางที่สร้างสรรค์และเอื้อต่อการแสวงหาทางออกมากที่สุด

บทเรียนจากหลายประเทศพบว่าหากกระบวนการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งเดินไปโดยไร้ซึ่งบทบาทสำคัญของ “คนใน” หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าวโดยตรง ก็ยากที่ข้อตกลงสันติภาพหรือแนวทางแก้ไขปัญหานั้นได้รับการเสนอขึ้นมานั้นจะมีประสิทธิภาพและความยั่งยืน การให้ความสำคัญกับ “คนใน” ดังกล่าวอยู่บนฐานคิดที่ว่าพวกเขาเหล่านั้นจะมีความชอบธรรมอย่างยิ่งต่อการเสนอว่าอนาคตสังคมที่พวกเขาอยู่จะหน้าตาควรเป็นเช่นไร สิ่งนี้เป็นแนวคิดพื้นฐานของการแสวงหาพื้นที่กลางที่จะรวบรวมเอาผู้คนที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งที่มีภูมิหลังและความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกันให้สามารถเข้ามาร่วมกันคิด ถกเถียง วิเคราะห์ กระทั่งสามารถผลักดันทำงานร่วมกันในอนาคต

กระบวนการดังกล่าวเป็นเป้าหมายในตัวเองสำหรับการสร้างพื้นที่การพูดคุยเพื่อสันติภาพที่ปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่ความรุนแรงจากทุกฝ่ายกำลังดำเนินอยู่อย่างไม่ลดละและกดดันเสียจนกระทั่งว่าเป็นเรื่องยากเย็นยิ่งนักที่จะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมากับผู้คนที่เห็นแตกต่างกัน

ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาทั้ง 5 ครั้ง ซึ่งรวมแล้วประมาณ 50 คน ที่สลับหมุนเวียนกันไปบ้างในแต่ละรอบนั้น ประกอบไปด้วยผู้ที่มี “ความเห็นต่างทางการเมือง” จากหลากหลายภาคส่วนที่เน้น “คนในพื้นที่” เป็นหลัก ไม่ว่าจะ

² ความแตกต่างในการใช้คำว่า Patani (ปาตานี) หรือ Pattani (ปัตตานี) แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งหลักที่ดำรงอยู่ระหว่างวาทกรรม “(อาณาจักร) ปาตานี” และ “(จังหวัด) ปัตตานี” ในฐานะที่คำแรกสะท้อนให้เห็นความปรารถนาทางการเมืองที่ยึดโยงอยู่กับประวัติศาสตร์เหนือพื้นที่อันยาวนาน และคำหลังที่เป็นหนึ่งในชื่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้กรอบโครงสร้างการเมืองการปกครองของรัฐไทยที่สะท้อนการอ้างไว้ซึ่งสถานภาพเดิม เมื่อเป็นเช่นนี้ การริเริ่มใช้คำว่า “Pa(t)ani” โดยคณะทำงานพื้นที่กลางสร้างสันติภาพจากคนใน (Insider Peacebuilders Platform – IPP) จึงเป็นการชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งหลักที่ดำรงอยู่

³ กระบวนการสันติภาพในเส้นทางเดินที่ 1 หรือ Track 1 นี้ คือ ความพยายามในการสร้างสันติภาพระหว่างผู้กำหนดนโยบายของคู่ขัดแย้งหลักสองฝ่าย

เป็นเจ้าของหน้าที่รัฐ ผู้นำศาสนา นักธุรกิจ สมาชิกกลุ่มสตรีและเยาวชน ครู นักวิชาการ ตลอดจนคนทำงานของกลุ่มประชาสังคมในมิติของสิทธิมนุษยชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเยียวยา การพัฒนาชุมชน สันติวิธี การศึกษา วัฒนธรรม และการปฏิรูปการเมืองการปกครอง โดยมีทั้งคนไทยพุทธ คนมลายูมุสลิม และคนจีน ตามสัดส่วนที่สะท้อนจำนวนประชากรในพื้นที่ ทั้งนี้ทั้งนั้น แม้จะไม่สามารถกล่าวได้ว่าผู้เข้าร่วมเป็นตัวแทนของประชากรในพื้นที่ทั้งหมด แต่ก็สามารถสะท้อนความคิดเห็นของภาคส่วนต่างๆได้ครอบคลุมในระดับที่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจภาพรวมของสถานการณ์ความขัดแย้งร่วมกัน

การแลกเปลี่ยนข้างต้นนี้ถือได้ว่า “เป็นครั้งแรกที่นำผู้เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับความขัดแย้งในมิติต่างๆมาวิเคราะห์ร่วมกัน ที่ผ่านมา...ต่างฝ่ายต่างวิเคราะห์จากจุดยืนของตนเอง จึงทำให้นโยบายสาธารณะ ข้อเสนอมาตรการทางกฎหมาย และกิจกรรมทางสังคมของภาคประชาสังคมมีแค่มุมเดียว ไม่กว้างขวาง”⁵

ภูมิหลังและภารกิจหลักที่แตกต่างกันดังกล่าวของผู้เข้าร่วมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้กรอบการมองปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่นั้นแตกต่างกัน ทั้งยังมีลักษณะการทำงานเพื่อสันติภาพที่แยกส่วนกัน หรือในที่นี่คือการมุ่งไปสู่การสร้าง “สันติภาพในภาพย่อย (Peace Writ Little)” ซึ่งถือเป็นสภาพการณ์ปกติในพื้นที่ซึ่งอยู่ในท่ามกลางความขัดแย้งที่ยืดเยื้อเรื้อรัง ทว่าความแตกต่างเหล่านี้ก็เป็นเงื่อนไขที่เอื้อต่อการแสวงหาหนทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อก่อร่างสร้างภาวะที่เรียกว่าสันติภาพ-ยุติธรรมด้วยเช่นกัน หากได้ร่วมกันนั่งลงและวิเคราะห์ความขัดแย้ง ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างกรอบการมองปัญหาในทิศทางเดียวกันและก่อความเป็นไปได้ในการทำงานร่วมกันเพื่อสร้าง “สันติภาพในภาพใหญ่ (Peace Writ Large)” ในระยะต่อไป (*กรุณาดูรายละเอียดในภาคผนวก ก*)

ผู้เข้าร่วมประชุมต่างได้ร่วมแลกเปลี่ยนมุมมองและความคิดเห็นในการวิเคราะห์ความขัดแย้งในประเด็นดังนี้

- 1) ใครบ้างที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ มีลักษณะอย่างไร?
(แผนที่ตัวแสดงและความสัมพันธ์ – Actor-Relationship Mapping)
- 2) กลุ่มที่เกี่ยวข้องหลักมีความขัดแย้งในประเด็นได้บ้าง?
(จุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็นพื้นฐาน และความกลัว – Position, Interest, Need, and Fear)
- 3) ปัจจัยอะไรที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้ความขัดแย้งมีลักษณะรุนแรงยืดเยื้อเรื้อรัง?
(แรงขับเคลื่อนความขัดแย้ง – Drivers of Conflict)
- 4) แต่ละกลุ่มมีเรื่องเล่าหรือมุมมองต่อประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งอย่างไร?
(เรื่องเล่าของความขัดแย้ง – Narratives of Conflict)
- 5) ความขัดแย้งดำรงอยู่ภายใต้ปัจจัยแวดล้อมใด และมีความพยายามที่ผ่านมาในการสร้างสันติภาพอย่างไรบ้าง?
(บริบทของความขัดแย้ง – Context)

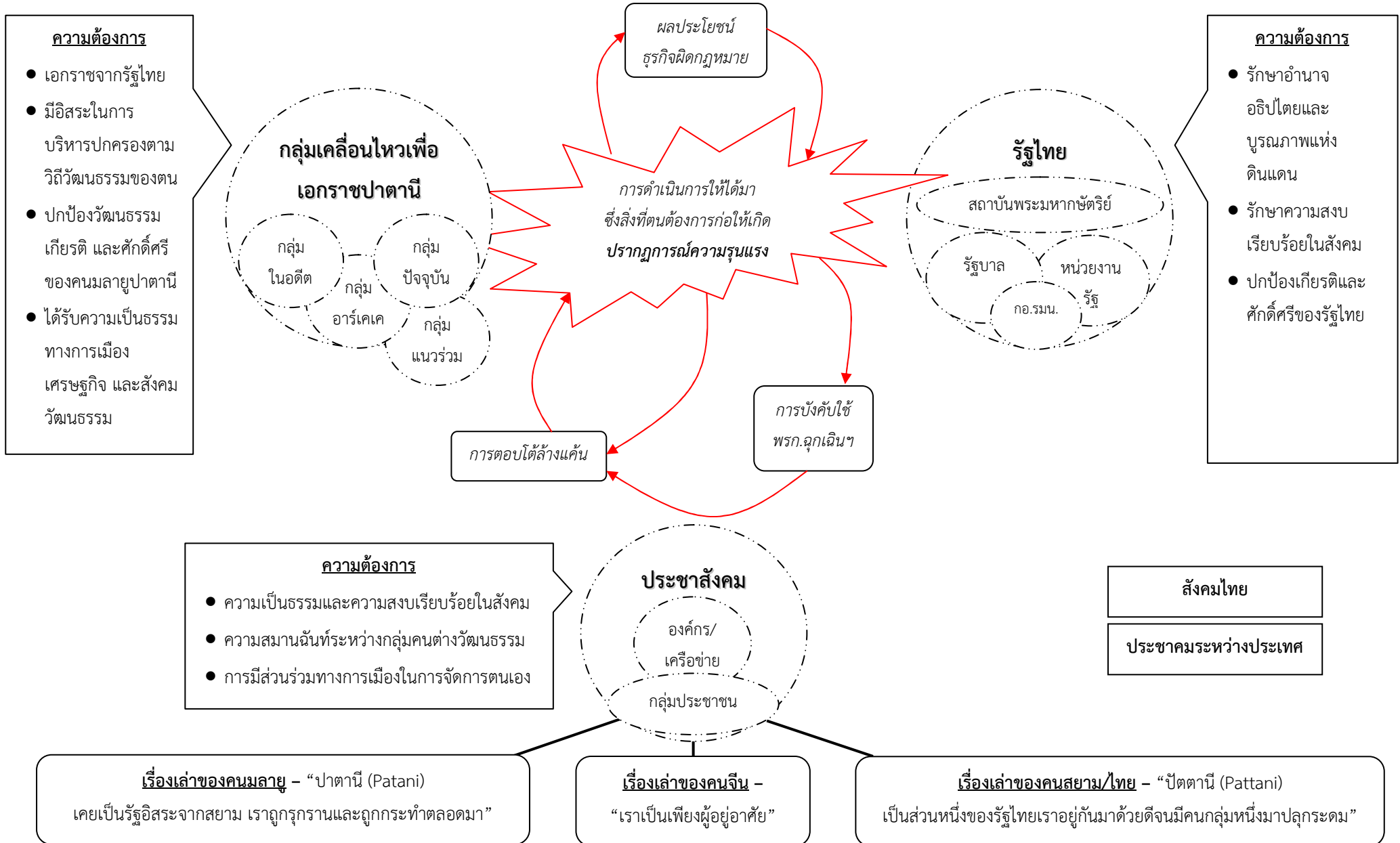
⁴ การพิจารณาเชิญผู้เข้าร่วมวางอยู่บนหลักเกณฑ์ 5 ประการ ได้แก่ (1) มีความมุ่งมั่นที่จะยุติความรุนแรงและเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งดังกล่าวอย่างจริงจัง (2) สามารถสะท้อนเสียงผู้คนที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งได้ (3) มีเครือข่ายการทำงานที่สามารถขยายผลการทำงานต่อไปได้ (4) เป็นคนที่มีจิตใจ เปิดกว้างที่จะทำงานกับคนที่เห็นต่างหรือมีภูมิหลังต่างกันได้ และ (5) สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะหมุนเวียนกันเชิญเข้าร่วมในการประชุมครั้งละประมาณ 30 คน

⁵ คำกล่าวเปิดการประชุมโดย ผศ.ดร.ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี ผู้อำนวยการสถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ จากเอกสารสรุปการประชุมเชิงปฏิบัติการ “การวิเคราะห์ความขัดแย้ง: แผนภาพกลุ่มผู้ขัดแย้งและความสัมพันธ์” ครั้งที่ 1 ระหว่างวันที่ 18-19 กันยายน 2554 ภายใต้โครงการประชุมสัมมนาวิชาการ การพัฒนาการส่งเสริมทางด้านยุทธศาสตร์ของผู้สร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch) ร่วมกับสถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

เอกสารฉบับนี้จะเป็นบทสังเคราะห์ข้อคิดเห็นและมุมมองของผู้เข้าร่วมประชุมที่จะมีทั้งความเห็นร่วมและ
ความเห็นต่างในแต่ละประเด็นข้างต้นโดยอิงกับหลักการฉันทามติที่เพียงพอ (sufficient consensus) อันจะแสดงให้เห็น
เห็นว่าผู้ที่มีความคิดเห็นตลอดจนความเป็นมาที่หลากหลาย มีมุมมองต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดน
ภาคใต้/ปาตานีอย่างไร และในอีกแง่หนึ่ง ข้อมูลและข้อคิดเห็นต่างๆ ที่ปรากฏในเอกสารนี้ จะมิได้หยุดนิ่งตายตัว
หากแต่จะมีความเป็นพลวัตและอาจเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นผลที่ได้จากกระบวนการวิเคราะห์ผ่าน
เครื่องมือต่างๆ ร่วมกัน ภายใต้บริบทของสถานการณ์และประสบการณ์ของแต่ละคน

ในท้ายที่สุด หวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทสังเคราะห์ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ที่จะกระตุ้นให้เกิดการถกเถียงหาข้อ
ในวงกว้างมากขึ้น ทั้งในสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานีและในสังคมไทยโดยรวม ตลอดจนจะเป็นข้อมูล
ที่สามารถสร้างวาระร่วมที่จะใช้เป็นฐานสำหรับการทำงานร่วมกันในการแสวงหาทางออกที่ทุกฝ่ายพอจะยอมรับได้ใน
ระยะต่อไป

แผนภาพที่ 2: สรุปวิเคราะห์ความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานี

1

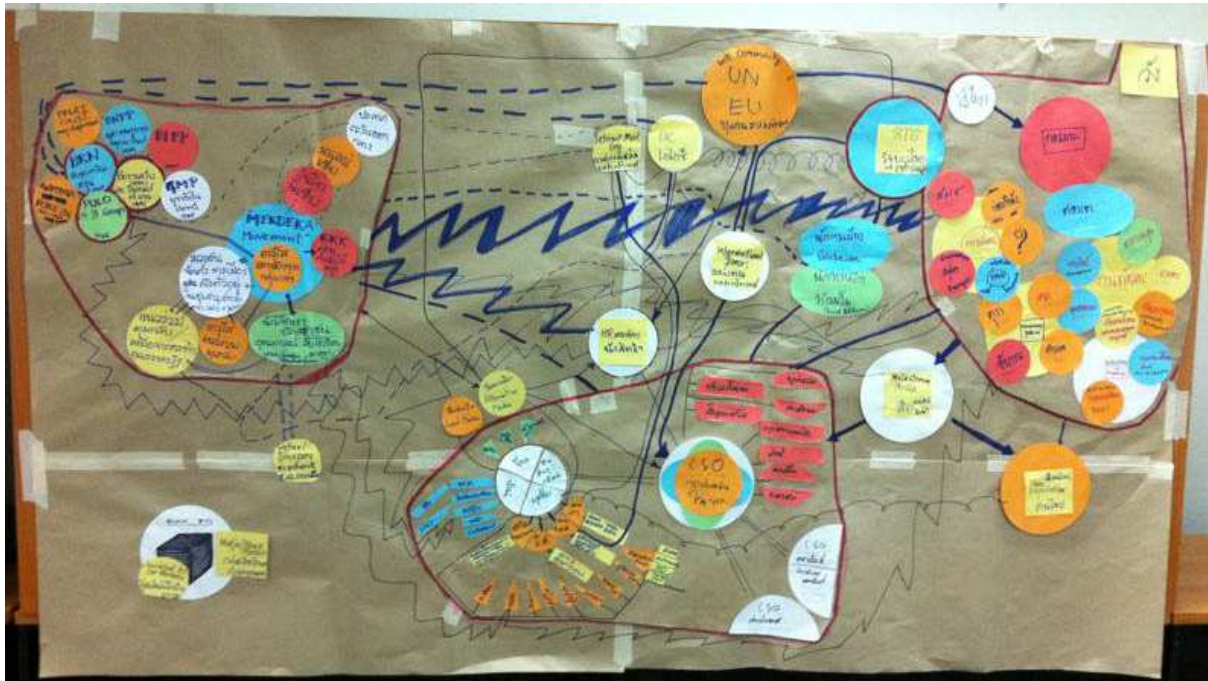
แผนที่ตัวแสดงและความสัมพันธ์ – Actor-Relationship Mapping:

ใครบ้างที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ เป็นอย่างไร?

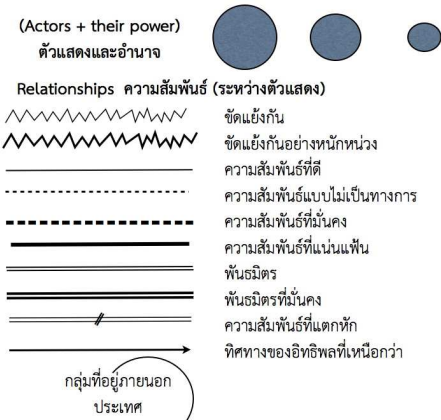
(จากผลการประชุมสัมมนาวันที่ 18-19 กันยายน 2554

ณ ห้องมะพร้าว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี)

~~~~~

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการทำแผนภาพ

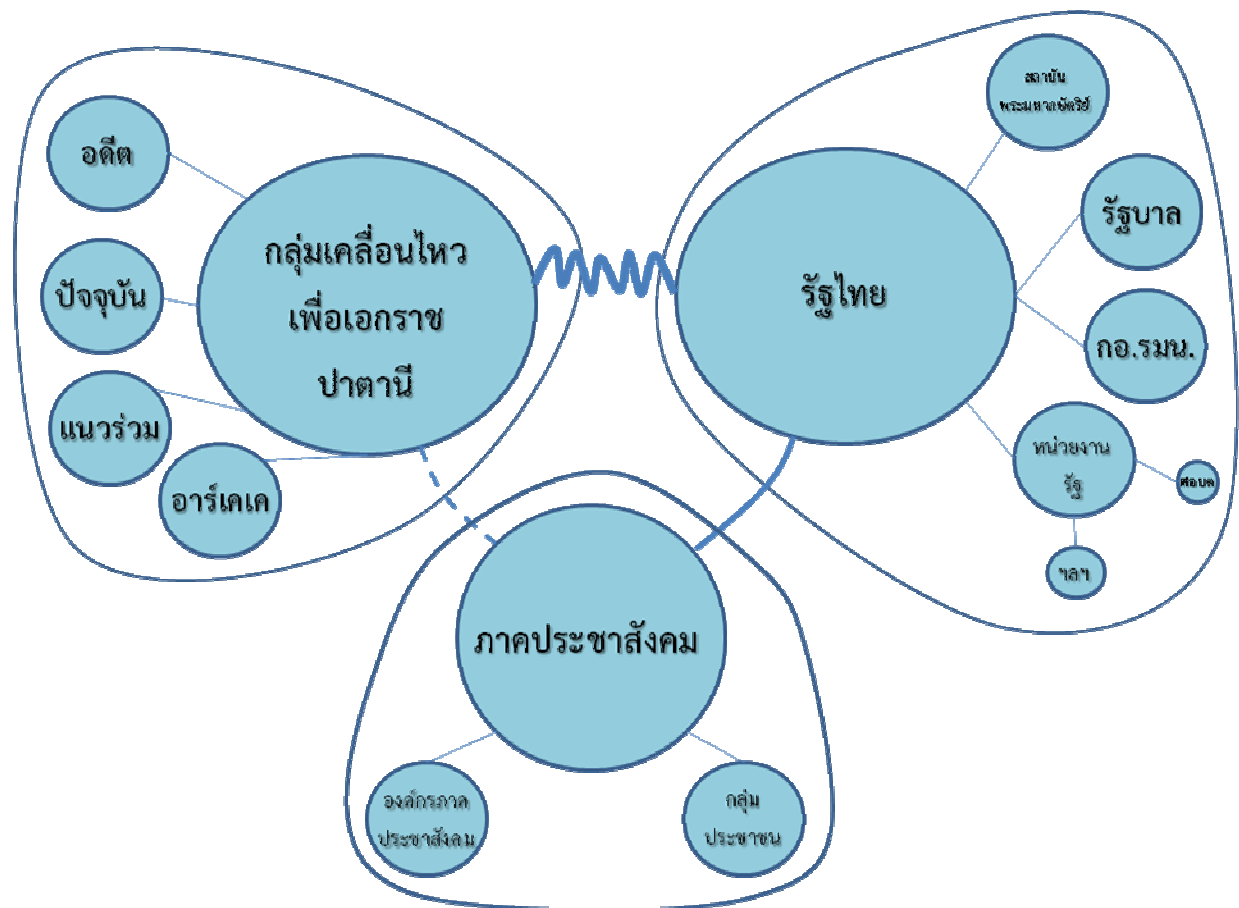

แผนภาพที่ 3: แผนที่ตัวแสดงและความสัมพันธ์ระหว่างกัน (Actor-Relationship Mapping)

กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปัตตานี สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ ฝ่ายรัฐไทย ฝ่ายขบวนการ และฝ่ายประชาสังคมในพื้นที่ โดยมีคู่ขัดแย้งหลักคือ รัฐไทยกับกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปัตตานี (Merdeka movement) ในขณะที่กลุ่มประชาสังคมในพื้นที่จะอยู่ในฐานะมวลชนตรงกลาง

ระหว่างทั้งสองฝ่าย ซึ่งภายในแต่ละฝ่ายเองนั้น ก็ยังคงมีความหลากหลายแยกย่อยเป็นกลุ่มต่างๆ ออกไปอีกดังจะกล่าวถึงต่อไป

ทั้งนี้ นอกจากสามกลุ่มใหญ่ดังกล่าวแล้ว ยังมีตัวแสดงอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องอีกด้วย คือ นักการเมือง สื่อมวลชน นักสิทธิมนุษยชน ประชาสังคมนอกพื้นที่ สังคมไทยโดยรวม ชาวปัตตานีที่ลี้ภัยทางการเมือง องค์กรระหว่างประเทศ และรัฐบาลต่างประเทศ (กรุณาดูรายละเอียดของเครื่องมือวิเคราะห์ใน “เครื่องมือที่ 1” ที่ภาคผนวก ค)

แผนภาพที่ 4: แผนที่ตัวแสดงและความสัมพันธ์ระหว่างกันในรูปแบบแผนภาพอย่างง่าย (Simplified Actor-Relationship Mapping)

1.1 กลุ่มรัฐไทย – ประกอบไปด้วย

1) **รัฐบาล** ซึ่งถือว่าเป็นผู้กำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาและเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงต่อกลไกรัฐต่างๆ

2) **หน่วยงานภาครัฐ** ซึ่งตามความเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมได้จัดแบ่งความสำคัญในแง่ของบทบาทต่างๆ ออกเป็น ก) *ฝ่ายความมั่นคง* โดยมีองค์กรหลักคือกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) สภาความมั่นคงแห่งชาติ และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ข) *ฝ่ายพัฒนา* โดยมีองค์กรหลักคือศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ค) *ฝ่ายกระบวนการยุติธรรม* โดยมีองค์กรหลักคือสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

สำนักงานอัยการสูงสุด ศาลยุติธรรม และกระทรวงยุติธรรม และ ง) ฝ่ายการศึกษา โดยมีองค์กรหลักคือกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงวัฒนธรรม

3) สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นที่กล่าวถึงในพื้นที่ว่ามีความสำคัญต่อการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของอำนาจหลักอำนาจหนึ่งที่ยังคงทรงอิทธิพลในสังคมไทย

ความสัมพันธ์กับตัวแสดงอื่นๆ

- ความสัมพันธ์ในเชิงลบ ประเทศไทยถือเป็นคู่ขัดแย้งโดยตรงและรุนแรง (เส้นหยักที่ข) กับกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานี ในขณะที่เดียวกันก็มีความสัมพันธ์ที่ไม่ค่อยราบรื่นนักหรืออาจจะขัดแย้งกันในบางช่วงเวลา (เส้นหยักบาง) กับองค์การความร่วมมืออิสลามหรือโอไอซี (Organization of Islamic Cooperation, OIC) และประเทศมุสลิมอื่นๆ

- ความสัมพันธ์ในเชิงบวก ประเทศไทยจะมีความสัมพันธ์ที่ดี (เส้นตรงหนึ่งเส้น) กับองค์กรภาคประชาสังคมบางส่วนจากในและนอกพื้นที่ สหภาพยุโรป และองค์การสหประชาชาติ

ข้อสังเกต

จะเห็นได้ว่าตัวแสดงต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นรัฐไทยนั้นมีความหลากหลาย แม้ว่าโดยหลักการของระบอบประชาธิปไตยแล้ว รัฐบาลควรที่จะเป็นสถาบันที่มีบทบาทและอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ แต่ในความเป็นจริงนั้น กอ.รมน. กลับมีบทบาทมากกว่าในการกำหนดกรอบและทิศทาง การแก้ไขปัญหา ด้วยเหตุนี้ การพูดคุยถึงฝ่ายรัฐไทย จึงมีการแยกแยะความแตกต่างออกจากกันอย่างชัดเจนระหว่าง “รัฐบาล” กับตัว “รัฐไทย” อันสะท้อนให้เห็นถึงความไม่มีเอกภาพทั้งในเชิงกรอบความคิด กระบวนการตัดสินใจ และบทบาทการทำงานในการแก้ไขปัญหา

อนึ่ง นอกจากตัวแสดงที่เป็นทางการแล้ว ยังมีการพูดถึงตัวแสดงที่ถูกกล่าวถึงในพื้นที่ว่ามีความเกี่ยวข้องกับรัฐไทย ซึ่งตัวแสดงดังกล่าวมีอิทธิพลและบทบาทในพื้นที่โดยอาจจะทำงานด้วยงบลับที่ไม่ได้ทำงานภายใต้นโยบายอย่างเป็นทางการของรัฐบาลหรือหน่วยงานรัฐโดยตรง แต่คนในพื้นที่ต่างรู้สึกได้ว่ามีตัวแสดงดังกล่าวอยู่ในพื้นที่จริง ตลอดจนกลุ่มอิทธิพลธุรกิจผิดกฎหมายต่างๆ ที่ยังไม่มี ความชัดเจนว่ามีส่วนอิงแอบอยู่กับเจ้าหน้าที่รัฐส่วนหนึ่งมากน้อยเพียงใด

1.2 กลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานี – ฝ่ายนี้ประกอบไปด้วย

1) กลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวที่เคยมีบทบาทสำคัญในอดีต ซึ่งมีทั้ง แนวร่วมปลดปล่อยประชาชาติปาตานี (Barisan Nasional Pemberbasan Patani - BNPP), ขบวนการเพื่อพิทักษ์ศาสนาอิสลาม (Persatuan Mempertahankan Agama Islam - PMAI), แนวร่วมปลดปล่อยอิสลามปาตานี Barisan Islam Pemberbasan Patani (BIPP), ขบวนการมุจาฮิดีนปาตานี (Gerakan Mujahidin Patani - GMP), องค์กรกู้เอกราชสหปาตานี (Patani United Liberation Organization - PULO), ขบวนการแนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติ (Barisan Revolusi Nasional - BRN), และ แนวร่วมเพื่อเอกราชแห่งปาตานี (United Front for the Independence of Patani - BERSATU) โดยในวงสนทนามีความเห็นว่าเฉพาะสามกลุ่มหลังเท่านั้นที่ยังคงบทบาททางการเมืองอยู่บ้างในปัจจุบัน

2) กลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวในปัจจุบัน ซึ่งทางผู้เข้าร่วมสนทนาเรียกว่า “ผู้ปลดปล่อยปาตานี” (Patani liberator) มีกลุ่มอาวุธบางส่วนที่มีบทบาทเคลื่อนไหวมาตั้งแต่ในอดีต มวลชนรุ่นใหม่ที่ผ่านมาการจัดตั้งทางการเมืองที่กระจายและฝังตัวอยู่ในชุมชนต่างๆ และมีกองกำลังติดอาวุธหรือที่เรียกกันว่าอาร์เคเค (RKK)

3) กลุ่มแนวร่วม ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่ถูกกระทำและ/หรือเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม หรือรู้สึกว่าได้ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากนโยบายและการปฏิบัติการของภาครัฐ โดยกลุ่มนี้จะมีทั้งบุคคลที่ได้รับผลกระทบโดยตรงหรือมีผู้ใกล้ชิดที่ตกเป็นเหยื่อจากการกระทำของรัฐซึ่งอาจเรียกว่าแนวร่วมมวมกลับ และนักศึกษา นักคิด ปัญญาชนที่มีอุดมการณ์รับใช้สังคม ซึ่งกลุ่มบุคคลทั้งหมดนี้ต่างมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะที่เป็นพันธมิตรกัน (เส้นตรงบางสองเส้น)

ทั้งนี้ กลุ่มขบวนการที่เคลื่อนไหวในอดีตและปัจจุบันยังคงมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นต่อกัน (เส้นตรงทึบ) ในขณะที่กลุ่มขบวนการที่เคลื่อนไหวในปัจจุบันในส่วนของมวลชนจัดตั้งในพื้นที่และกลุ่มแนวร่วมจะมีอิทธิพลต่อกันและกัน (ลูกศร) ในลักษณะของการสื่อสารรับฟังและพึ่งพาอาศัยกัน

ความสัมพันธ์กับตัวแสดงอื่นๆ

- *ความสัมพันธ์ในเชิงลบ* กลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานีถือเป็นคู่แข่งโดยตรงและรุนแรง (เส้นหยักทึบ) กับรัฐไทย ในขณะเดียวกัน เฉพาะกลุ่มที่ติดอาวุธอย่างอาร์เคเคก็ขัดแย้งอย่างรุนแรงกับกลุ่มมรดงค์ด้านสิทธิมนุษยชนด้วยเช่นกัน (เส้นหยักทึบ)

- *ความสัมพันธ์ในเชิงบวก* ในส่วนขององค์การความร่วมมืออิสลาม สหภาพยุโรป และองค์การสหประชาชาตินั้นจะมีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ (เส้นประบาง) กับกลุ่มเคลื่อนไหวที่เคยมีบทบาทสำคัญในอดีตเป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มเคลื่อนไหวในปัจจุบันจะมีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการกับภาคประชาสังคมในพื้นที่บางส่วน ชาวปาตานีที่ลี้ภัยการเมือง ประเทศมาเลเซีย ประเทศอินโดนีเซีย และประเทศในตะวันออกกลาง แต่อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการกับประเทศต่างๆ ดังกล่าวนั้น ก็ยังไม่มีชัดเจนว่ามีความใกล้ชิดกันมากนักน้อยเพียงใด

ข้อสังเกต

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในส่วนของเส้นความสัมพันธ์ที่ระบุถึงความขัดแย้งรุนแรงกับฝ่ายรัฐไทยนั้น ได้โยงเข้าโดยตรงกับ “รัฐไทย” มิใช่ “รัฐบาล” ซึ่งกล่าวได้ว่าฝ่ายเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานีนั้นมีความขัดแย้งโดยตรงกับรัฐไทย มิใช่เฉพาะเจาะจงกับรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่ง

1.3 กลุ่มประชาสังคมในพื้นที่ – กลุ่มนี้ประกอบไปด้วย

1) **องค์กรภาคประชาสังคม (Civil Society Organizations, CSOs)** ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำงานในมิติต่างๆ อาทิ ด้านสิทธิมนุษยชน กระบวนการยุติธรรม สาธารณสุข การศึกษา การพัฒนาชุมชนและสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เยาวชนและสตรี และการปฏิรูปการเมืองการปกครอง

2) **กลุ่มประชาชนภาคส่วนต่างๆ** ซึ่งมีหลายเชื้อชาติวัฒนธรรมคือมลายูและไทย และศาสนาคืออิสลาม พุทธ คริสต์ ฮินดู และอื่นๆ โดยในส่วนของ ก) *คนมลายูมุสลิม* จะมีกลุ่มหลักๆ คือ กลุ่มผู้นำศาสนาสายเก่า ผู้นำศาสนาสายใหม่ ผู้นำศาสนาสายตะวะห์ กลุ่มที่สนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหว นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อทางเลือก กลุ่มอิทธิพล และกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจผิดกฎหมาย ข) *คนไทยพุทธ* จะมีกลุ่มหลักๆ คือพระ

นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน กองกำลังป้องกันตนเอง สื่อ นักธุรกิจ และกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจผิดกฎหมาย และ ค) คนจีน ซึ่งจะมีกลุ่มหลักๆ คือ สมาคม ชุมชนธุรกิจห้างร้าน และกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจผิดกฎหมาย

อนึ่ง ทั้งองค์กรภาคประชาสังคมและกลุ่มประชาชนภาคส่วนต่างๆ มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็น พันธมิตรกัน (เส้นตรงบางสองเส้น)

ความสัมพันธ์กับตัวแสดงอื่นๆ

- ความสัมพันธ์ในเชิงลบ กลุ่มประชาสังคมในพื้นที่นี้ไม่มีความขัดแย้งกับฝ่ายใด
- ความสัมพันธ์ในเชิงบวก ในส่วนความสัมพันธ์กับรัฐไทยนั้น ถือว่ามีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกัน

(เส้นตรงทึบ) ในขณะที่เดียวกันก็มีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ (เส้นประบาง) กับทางกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราช ปาตานี และเป็นพันธมิตรกัน (เส้นตรงบางสองเส้น) กับนักวิชาการและองค์กรภาคประชาสังคมนอกพื้นที่ รวมถึง องค์กรภาคประชาสังคมนอกประเทศด้วย

ข้อสังเกต

กลุ่มประชาสังคมในพื้นที่นั้น แยกออกเป็นสองส่วนคือส่วนขององค์กรภาคประชาสังคมที่ทำงานใน บทบาทที่หลากหลายเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาในพื้นที่ และส่วนของกลุ่มประชาชนซึ่งมีชาติพันธุ์ศาสนาที่ หลากหลาย โดยประเด็นสำคัญคือ นอกจากทั้งสองส่วนดังกล่าวจะอยู่ในฐานะที่เป็นผู้กระทำการสำคัญให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงที่ดีในสังคมแล้ว ต่างก็ยังคงตกอยู่ในฐานะที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงที่ดำรงอยู่อีกด้วย ในขณะเดียวกัน

เนื่องจากภายในกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่นั้นมีความหลากหลาย จึงมีความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ที่ แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าโดยรวมแล้วจะมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับรัฐไทย นักการเมือง และยังคงอยู่ ภายใต้อิทธิพลของสื่อกระแสหลักเหมือนกัน (เส้นทึบใหญ่) แต่ก็พบว่ามีความสัมพันธ์ที่เฉพาะเจาะจง อาทิเช่น การที่ แหล่งทุนระหว่างประเทศมีอิทธิพลเหนือองค์กรประชาสังคม การมองเห็นความสัมพันธ์ที่ไม่ค่อยราบรื่นนักระหว่าง ชาวมุสลิมในพื้นที่กับผู้คนในสังคมไทยโดยรวม ทว่ากลับเป็นมีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น

1.4 ตัวแสดงอื่น – กลุ่มนี้ประกอบไปด้วย

- 1) นักการเมือง ซึ่งมีทั้งนักการเมืองระดับชาติและท้องถิ่น
- 2) สื่อมวลชน ซึ่งมีทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือกทั้งในและนอกพื้นที่
- 3) ผู้นำศาสนา – ซึ่งโดยภาพรวมแล้ว ถือเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญและเป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่ อย่างมาก ซึ่งทำให้ผู้นำศาสนากับรัฐไทยและกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานีมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลาย
- 4) นักสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีบทบาทในการนำเสนอประเด็นสิทธิมนุษยชนและผลักดันให้มีการละเมิด สิทธิมนุษยชน โดยกลุ่มนี้ถูกมองว่ามีสถานะที่อยู่ตรงกลางระหว่างรัฐไทยและกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานี
- 5) องค์กรประชาสังคม/นักวิชาการนอกพื้นที่ ซึ่งมีความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นพันธมิตรกันกับกลุ่ม ประชาสังคมในพื้นที่ ทั้งในแง่ของการทำงานร่วมกันและ/หรือสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- 6) สังคมไทยโดยรวม ซึ่งมีการตั้งข้อสังเกตถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมไทยโดยรวมกับกลุ่ม เคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานีว่ามีลักษณะอย่างไร ระหว่างการรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ขัดแย้งกัน การหวาดระแวงกันและกัน

แต่ไม่ถึงขั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน หรือการไม่ต้องการที่จะยุ่งเกี่ยวกับซึ่งอาจจะเป็นไปได้จากสองสาเหตุคือ การไม่ได้ให้ความสำคัญหรือการมองว่ากลุ่มคนที่ก่อความไม่สงบเป็นศัตรูอันเป็นหน้าที่โดยตรงของหน่วยงานรัฐที่จะต้องจัดการ

7) **ชาวปาตานีที่ลี้ภัยการเมือง** ซึ่งถือเป็นพันธมิตรกันกับกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานี

8) **กลุ่มอิทธิพลและธุรกิจผิดกฎหมาย** ซึ่งมีส่วนทำให้สถานการณ์ในพื้นที่ที่มีความสับสนมากขึ้น โดยกลุ่มอิทธิพลและธุรกิจผิดกฎหมายเหล่านี้ ได้แฝงตัวอยู่ในภาคส่วนต่างๆ ทั้งในส่วนของภาครัฐและที่มิใช่ภาครัฐ

9) **องค์กรระหว่างประเทศ** ซึ่งมีทั้งที่เป็นองค์กรรวมกลุ่มของประเทศสมาชิกต่างๆ เช่น โอไอซี องค์กรสหประชาชาติ หรือสหภาพยุโรป เป็นต้น และองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ โดยอาจจะมึบทบาทสำคัญในการแสดงความคิดเห็นต่อรัฐบาลไทยและ/หรือการสนับสนุนงบประมาณในการทำงานขององค์กรต่างๆในประเทศ ซึ่งองค์กรระหว่างประเทศเหล่านี้ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับฝ่ายรัฐไทย และความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการกับฝ่ายเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของกลุ่มที่มีบทบาทเคลื่อนไหวในอดีต

10) **รัฐบาลต่างประเทศ** โดยประเทศที่มีบทบาทสำคัญคือประเทศมุสลิม ได้แก่มาเลเซีย อินโดนีเซีย และกลุ่มประเทศในตะวันออกกลาง ซึ่งประเทศต่างๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของกลุ่มที่มีบทบาทเคลื่อนไหวในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงเป็นประเด็นถกเถียงกันอยู่ถึงระยะความสัมพันธ์ระหว่างกันว่ามีความใกล้ชิดกันมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ มีข้อสังเกตส่วนหนึ่งจากผู้เข้าร่วมว่า เมื่อพิจารณาถึงการดำเนินการในส่วนของรัฐบาลมาเลเซียต่อกลุ่มเคลื่อนไหวและต่อรัฐบาลไทยที่ผ่านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนั้น มีการเปลี่ยนแปลงเป็นพลวัตตามแต่ยุคสมัยที่เปลี่ยนไป แต่ก็ยังคงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก ซึ่งก็เป็นเรื่องสากลในการดำเนินนโยบายของตนมากกว่าการมุ่งแต่เพียงตอบสนองความต้องการของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในขณะที่เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในรัฐเคดาห์ กลันตัน และตรังกับประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานีนั้น ดูเหมือนจะมีความใกล้ชิดกันมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐดังที่กล่าวไป

อีกประเด็นหนึ่งที่มีการถกเถียงกันคือมุมมองของประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียต่อทางออกของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยเป็นที่ชัดเจนต่อสาธารณะว่าประเทศมาเลเซียมีความเห็นว่าการปกครองตนเอง (Autonomy) โดยชาวปาตานีภายใต้รัฐไทยน่าจะเป็นทางออกที่เหมาะสม ส่วนความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างกันนั้น ทางกลุ่มเคลื่อนไหวจะมีความสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคลที่อยู่ในพรรคฝ่ายค้านของมาเลเซียมากกว่ารัฐบาล ในส่วนของรัฐบาลอินโดนีเซียเอง ดูเหมือนว่าจะยังมิได้มีมุมมองที่ชัดเจนต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานีว่าจะเป็นอย่างไร แต่หากพิจารณาในแง่ประสบการณ์ทางการเมืองของประเทศอินโดนีเซียนั้น นับว่าเป็นแรงบันดาลใจในการต่อสู้ตามแนวทางปฏิวัติ (Revolusi) แก่คนรุ่นใหม่ส่วนหนึ่งในพื้นที่ มากกว่าประสบการณ์ทางการเมืองของประเทศมาเลเซีย

2

จุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็นพื้นฐาน และความกลัว – Position, Interest, Need, and Fear:

กลุ่มที่เกี่ยวข้องหลักมีความขัดแย้งในประเด็นใดบ้าง?

(จากผลการประชุมสัมมนาวันที่ 16-17 ตุลาคม 2554

ณ ห้องประชุมเซคดาวูด อัลฟาฮอลล์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี)

~~~~~

การค้นหาประเด็นที่ขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มต่างๆ สามารถระบุได้จากความต้องการของกลุ่มต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ ตั้งแต่ระดับที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดไปจนกระทั่งถึงระดับที่ลึกที่สุด คือ จุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็นพื้นฐาน และความกลัว ตามลำดับ การทราบถึงจุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็นพื้นฐาน และความกลัว ของกลุ่มหลักที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความคิดและการกระทำของฝ่ายต่างๆ ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ความขัดแย้ง กล่าวคือ ความต้องการทั้งสี่ระดับดังกล่าวเป็นสิ่งที่จะทำให้รู้ว่าแต่ละฝ่ายเคลื่อนไหวไปเพื่ออะไร และในอีกด้านหนึ่ง ประเด็นเหล่านี้จะเป็นตัวตั้งต้นให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำมาพูดคุยหรือเจรจาหาทางออกจากความขัดแย้งร่วมกัน (กรุณาดูรายละเอียดของเครื่องมือวิเคราะห์ใน “เครื่องมือที่ 2” ที่ภาคผนวก ค)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงความต้องการดังกล่าวนี้ อาจพบว่าแม้ในบางระดับ แต่ละฝ่ายอาจมีความต้องการที่แตกต่างกัน แต่พอถึงระดับที่ลงลึกไปกว่านั้น ความต้องการหรือประเด็นที่ดูเหมือนจะขัดแย้งกันอาจจะสอดคล้องต่อกันก็เป็นได้ ด้วยเหตุนี้ การพูดคุยเพื่อสันติภาพ (peace talk) จึงอาจต้องเริ่มต้นจากการพิจารณาถึงความกลัว ไล่ไปที่ความจำเป็นพื้นฐาน จุดสนใจ แทนที่จะพูดคุยถกเถียงกันในจุดยืนของแต่ละฝ่ายเสียแต่แรกเริ่ม

ทั้งนี้ จากการแลกเปลี่ยนในวงสนทนา สามารถแยกแยะความต้องการทั้ง 4 ระดับของตัวแสดงหลักคือ ประเทศไทย กลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานี และกลุ่มประชาสังคม ได้ดังต่อไปนี้

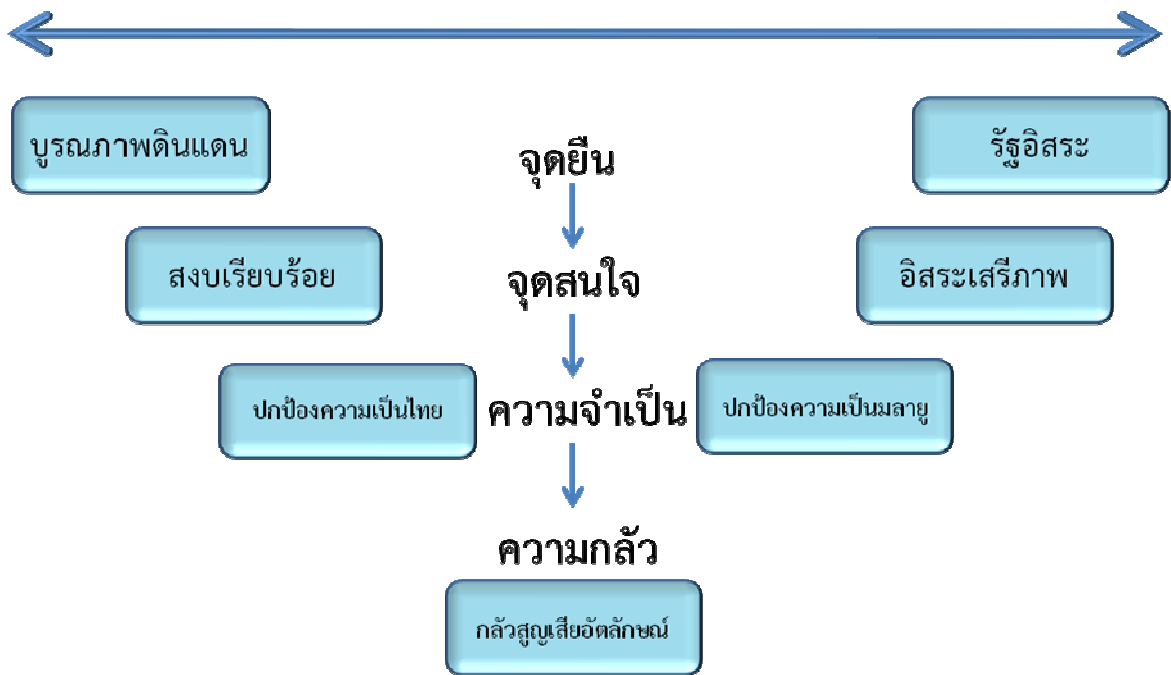
ตารางที่ 1: ความต้องการของกลุ่มหลักที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้ง

ความต้องการ	ประเทศไทย	กลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานี	กลุ่มประชาสังคม
จุดยืน	อธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดน -> ประเทศไทยเป็นหนึ่งเดียว “แบ่งแยกไม่ได้”	เอกราชและเป็นอิสระจากรัฐไทย โดยจัดตั้งรัฐชาติเป็นของตนเอง	- สันติภาพและความยุติธรรม - การสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชน - อำนาจในการจัดการตนเอง (ยกเว้นด้านต่างประเทศ การทหาร และการคลัง) (ประชา

⁶ ดร.นอร์เบิร์ต โรเปอร์ส (Dr.Norbert Ropers) ผู้อำนวยการโครงการประจำทวีปเอเชีย มูลนิธิเบิร์คฮอฟ (Berghof Foundation) ได้ให้ความหมายของทั้ง 4 คำดังกล่าวไว้ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ “การวิเคราะห์ความขัดแย้งครั้งที่ 2: การแสวงหาประเด็นความขัดแย้งผ่านจุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็นพื้นฐาน และความกลัว” เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ว่า 1) จุดยืน (position) คือ สิ่งที่เราบอกคนอื่นว่าเราต้องการอะไร ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจะเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ โดยอาจเป็นได้ทั้งแข็งกร้าวและประนีประนอม 2) จุดสนใจ (interest) คือ สิ่งที่เราต้องการจริงๆ เป็นความต้องการที่สะท้อนอยู่ในแนวคิดของพวกเราเหมือนกัน ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องเหมือนกับที่ประกาศเป็นจุดยืนก็ได้ 3) ความจำเป็นพื้นฐาน (need) คือ สิ่งที่เราจะขาดเสียไม่ได้ ซึ่งถือว่าเป็นความต้องการในระดับที่ลึกกว่าจุดยืนและจุดสนใจ โดยหากขาดซึ่งสิ่งนี้เสียแล้ว จะกระทบต่อการดำรงอยู่ของตน และ 4) ความกลัว (fear) คือ สิ่งที่เราหวาดกลัว ซึ่งกล่าวอีกในนัยหนึ่งคือ เราไม่ต้องการที่จะสูญเสียอะไร ซึ่งถือเป็นสิ่งที่อยู่ลึกลงไปใใจมากที่สุด

ความต้องการ	รัฐไทย	กลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานี	กลุ่มประชาสังคม
			สังคมหลาย) - การรักษาโครงสร้างอำนาจ การเมืองการปกครองเดิม (ประชาสังคมไทย)
จุดสนใจ	- รักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม ด้วยมาตรการป้องกันและปราบปราม การก่อเหตุรุนแรง - รวมศูนย์อำนาจและอำนาจไว้ซึ่ง ‘ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์’ ซึ่งถือเป็น ความมั่นคงของรัฐ ตลอดจน งบประมาณและทรัพยากร (กอ.รมน.) - ผ่อนคลายโครงสร้างอำนาจรัฐด้วยการกระจายอำนาจ (รัฐบาล) - ใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ตัวเองและ ขจัดกลุ่มคนที่เห็นต่างจากรัฐหรือเป็น อริกับตน (ทหารพราน)	- ความเป็นอิสระในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยมีอำนาจใน การกำหนดวิถีชีวิตและการจัดสรร ทรัพยากรในสังคมของตนเอง (autonomy) - มีพื้นที่ทางการเมืองของตนเอง	- คงไว้ซึ่งความเป็นธรรม ปราศจาก การเลือกปฏิบัติใดๆ - มีการกระจายอำนาจสู่ประชาชน - มีการปกครองท้องถิ่นขนาดใหญ่ (ประชาสังคมหลาย) - มีเอกราชจากรัฐไทย (ประชา สังคมหลาย) - มีความสมานฉันท์ระหว่าง พหุวัฒนธรรม (ประชาสังคมไทย) - มีพลังอำนาจในการต่อรองกับรัฐ มากขึ้นในลักษณะของการ รวมกลุ่ม
ความจำเป็น	- ดำรงความเป็นรัฐไทย - รักษาเกียรติยศและศักดิ์ศรี - รักษาเสถียรภาพทางการเมือง (รัฐบาล) - มีงานทำและมีเงินใช้ (ทหารพราน)	- ความเป็นธรรมในการดำรงชีวิต - สามารถดำเนินวิถีชีวิตได้ตามความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมของตนเอง	- มีส่วนร่วมทางการเมือง - มีอำนาจในการจัดการตนเอง (ประชาสังคมหลาย) - ได้รับการยอมรับและร่วมมือจาก ทุกฝ่าย
ความกลัว	- กลัวสูญเสียอำนาจและดินแดน (รัฐบาล-กอ.รมน.) - กลัวเสียผลประโยชน์ (กอ.รมน.) - กลัวตายและตกงาน (ทหารพราน)	- กลัวถูกกลืนกลายชาติพันธุ์ ศาสนา และ วัฒนธรรม จนต้องสูญเสียอัตลักษณ์ และความเป็นตัวตนมาหลายปี - กลัวไม่สามารถตั้งรัฐชาติของตนเองได้ - กลัวความปลอดภัยในชีวิต (กลัวตาย) - กลัวความไม่จริงใจจากรัฐไทย	- กลัวความสูญเสียของสังคม - กลัวสูญเสียอัตลักษณ์ - กลัวความปลอดภัยในชีวิต - กลัวถูกเข้าใจผิดจากรัฐและสังคม ว่าช่วยเหลือคนผิด - กลัวไม่ได้มีส่วนร่วมทางการเมือง - กลัวไม่ได้รับการยอมรับและความ ร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ

จากข้อมูลที่ได้พูดคุยกันในวงสนทนา จะเห็นได้ว่าคู่ขัดแย้งหลักคือรัฐไทยและกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานีต่างมีความชัดเจนในการระบุจุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็น และความกลัว (กรุณาดูแผนภาพที่ 3) ในขณะที่กลุ่มประชาสังคมนั้นมีความต้องการในทั้งสี่ระดับดังกล่าวที่หลากหลายกว่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นในแง่ของเป้าหมายหรือฐานคิดในการทำงานของกลุ่มคนที่ประกอบกันขึ้นเป็นภาคประชาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อถกเถียงที่แยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างประชาสังคมหลายและประชาสังคมไทย

แผนภาพที่ 5: แผนภาพจุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็น และความกลัวของคู่ขัดแย้งหลักที่ย่อยให้เข้าใจง่าย

เมื่อพิจารณาจุดยืนของคู่ขัดแย้งหลัก ซึ่งของไทยได้แก่บุรณภาพแห่งดินแดนและของกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานีคือ รัฐอิสระนั้น จะเห็นได้ว่ามีความห่างกันสุดขีด แตกต่างกันมากจนไม่มีทางที่จะเข้าใกล้กันได้เลย เป็นจุดยืนที่สะท้อนว่าจะมีเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้นที่ได้สิ่งที่ตนต้องการ แต่เมื่อมองลึกลงไปอีกชั้นหนึ่งถึงจุดสนใจ คือความสงบเรียบร้อยและอิสระเสรีภาพแล้ว จะเห็นว่าจุดสนใจของทั้งสองฝ่ายเริ่มขยับเข้าใกล้กันมากขึ้น ไม่ได้ห่างกันจนเป็นไปไม่ได้จะที่ตอบสนองดังเช่นในกรณีของจุดยืน และเมื่อมองลึกลงไปอีกถึงความจำเป็น ก็ยังเข้าใกล้เคียงกันมากขึ้นไปอีก จนกระทั่งถึงขั้นที่ลึกที่สุดคือ ความกลัวหรือข้อกังวลใจ จะมีความคล้ายคลึงกันในแง่ที่ว่าทั้งสองฝ่ายกลัวที่จะสูญเสียอัตลักษณ์ของตน จากจุดยืนจนกระทั่งถึงจุดสนใจ เมื่อลงลึกลงไปจะเห็นความต้องการที่คล้ายคลึงกันมากขึ้นเรื่อยๆของทั้งสองฝ่าย

สำหรับจุดสนใจของกลุ่มประชาสังคมมลายูบางส่วนมีอยู่อย่างน้อยสองประเด็น คือ การเป็นเอกราช (Merdeka) ของปาตานี และการมีอิสระในการปกครองตนเอง (Autonomy) ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ ซึ่งความแตกต่างนี้อาจจะเนื่องมาจากเป็นความต้องการที่แตกต่างกันจริงๆ และ/หรืออาจจะเป็นเพราะความรู้สึกว่าประเด็นหลังนั้นเป็นสิ่งที่สามารถพูดและเรียกร้องได้อย่างเปิดเผย ในขณะที่ประเด็นแรกนั้นไม่อาจเรียกร้องได้ในที่สาธารณะ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ขัดกับกฎหมายและอาจสูญเสียแรงสนับสนุนจากสังคมไทย

อนึ่ง มีการตั้งข้อสังเกตจากวงสนทนาว่าคู่ขัดแย้งหลักฝ่ายหนึ่งคือขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชปาตานีนั้น ไม่ได้ปรากฏตัวชัดเจนในทางสาธารณะ ตลอดจนมิได้มีการประกาศข้อเรียกร้องชัดเจนต่อรัฐไทย เช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ การค้นหาประเด็นความขัดแย้งที่แน่นอนชัดเจนจึงจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการพูดคุยกับฝ่ายต่างๆ เพื่อขัดเกลาให้ประเด็นเหล่านั้นแหลมคมยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ หลังจากผู้เข้าร่วมได้ทดลองใช้วิธีการนำประเด็นข้อขัดแย้งที่ผ่านการระดมมาก่อนหน้านี้มาแปลงเป็นประเด็นเพื่อนำเสนอในวงสนทนาด้วยวิธีการสลับบทบาท ทั้งนี้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการฟังอย่างตั้งใจและการพูดคุยในมุมที่ไม่ใช่ฝ่ายตนเอง (กรณีดูรายละเอียดของเครื่องมือวิเคราะห์ใน “เครื่องมือที่ 3” ที่ภาคผนวก ค) ก็พบว่า เมื่อต้องสลับบทบาทในการพูดคุยในฐานะที่เป็นสมาชิกของอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งนั้น แม้ว่าหลายคนจะสามารถสะท้อนเรื่องราวที่อ่อนไหวได้อย่างตรงไปตรงมา แต่ก็ต่างตระหนักว่าจำเป็นต้องใช้ความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในขณะที่เมื่อตนต้องตกเป็นฝ่ายที่ต้องรับฟัง ก็เป็นเรื่องยากยิ่งที่จะยอมรับได้ง่าย

อย่างไรก็ตาม จากผลการประเมินการพูดคุยและรับฟังดังกล่าวทำให้พบข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าลักษณะของความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานีนั้นมีแนวโน้มที่กลุ่มหรือฝ่ายต่างๆ มีอำนาจไม่เท่ากัน กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง มีกลุ่มคนฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจมากกว่าและสามารถกำหนดทิศทางการแก้ปัญหาได้มากกว่า แต่ในอีกด้านก็มีอีกฝ่ายที่มีอำนาจน้อยกว่ามาก ซึ่งเป็นฝ่ายที่รู้สึกว่าคุณเองถูกกดดันและจำต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อพยายามที่จะเรียนรู้อีกฝ่ายได้มากกว่า การรับรู้ที่แตกต่างกันเหล่านี้เองที่สะท้อนอำนาจที่ไม่เท่ากันท่ามกลางความขัดแย้งที่ดำรงอยู่

3

แรงขับเคลื่อนความขัดแย้ง – Drivers of Conflict:

ปัจจัยอะไรที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้ความขัดแย้งมีลักษณะรุนแรงยึดเยื้อเรื้อรัง?

(จากผลการประชุมสัมมนาวันที่ 11-12 ธันวาคม 2554

ณ ห้องประชุมเซนต์คาธอล อัสสัมชัญ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี)

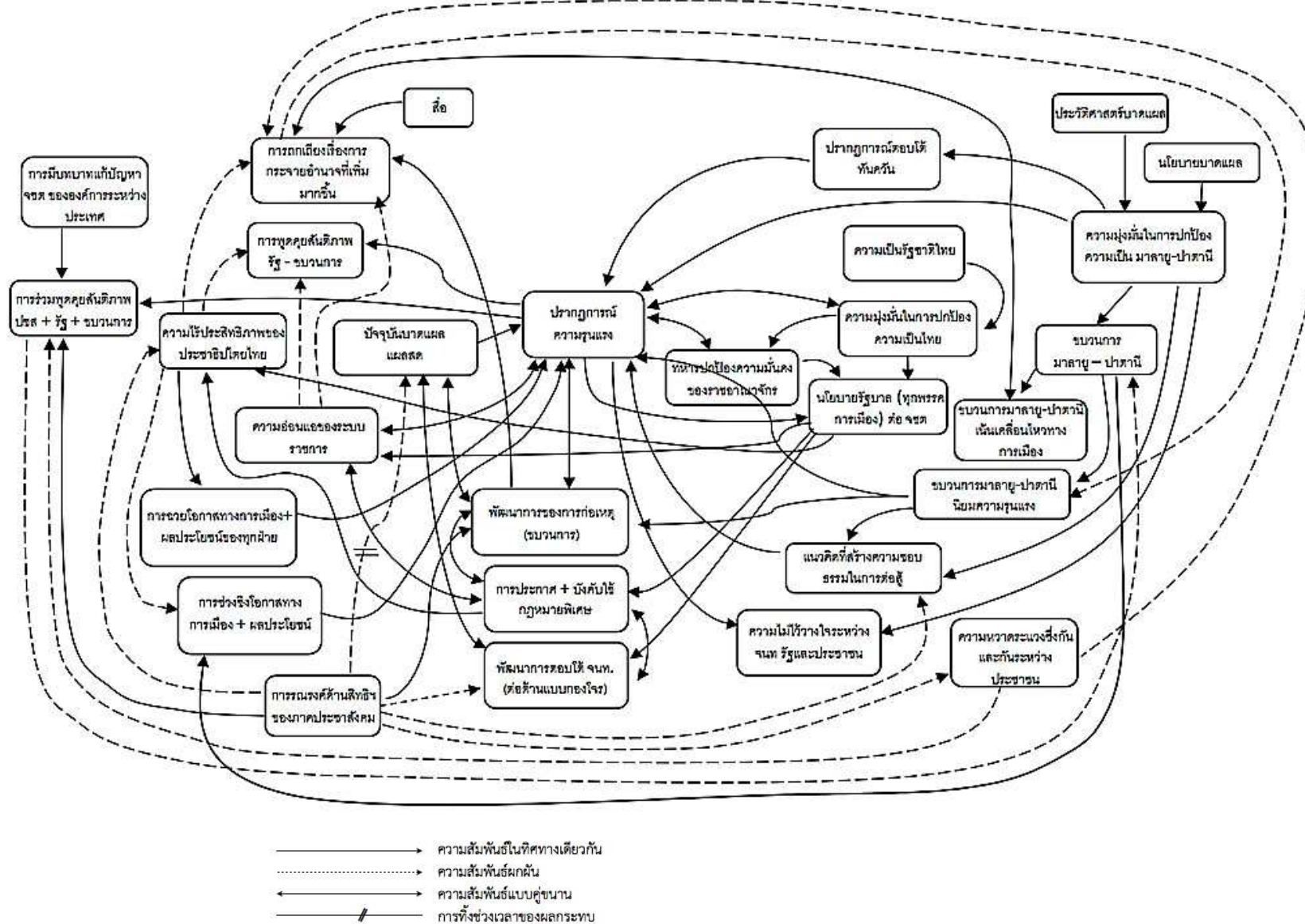
~~~~~

การวิเคราะห์แรงขับเคลื่อนที่ทำให้ความขัดแย้งมีลักษณะรุนแรงยึดเยื้อเรื้อรัง (conflict drivers, *กรุณาดูรายละเอียดของเครื่องมือวิเคราะห์ใน “เครื่องมือที่ 4” ที่ภาคผนวก ค*) จะทำให้มองเห็นได้ชัดเจนว่า **มีแรงขับและสาเหตุใดบ้างที่ทำให้ความขัดแย้งรุนแรงเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างยึดเยื้อ** โดยมีหลายปัจจัยสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันจนก่อเกิดเป็นปรากฏการณ์ต่างๆ ภายใต้ระบบที่มีความสลับซับซ้อน (complex system) ในขณะที่ปรากฏการณ์หนึ่งเป็นผลจากแรงขับหนึ่ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวนั้นก็อาจกลายมาเป็นแรงขับของอีกปรากฏการณ์หนึ่งต่อเนื่องกันไป ก่อเกิดระบบที่แรงขับต่างๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน กล่าวคือ ปรากฏการณ์หนึ่งๆ มิได้เป็นแรงขับที่ดำเนินไปเป็นเส้นตรง (linear) โดยไม่ย้อนกลับไปสู่ผลลัพธ์ หากแต่มีความเชื่อมโยงไปขับเคลื่อนอีกปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งส่งผลสะท้อนกันไปมาอย่างเป็นระบบ

ลักษณะดังกล่าวได้สะท้อนถึงความจริงประการหนึ่งว่า ในขณะที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายซึ่งพยายามดำเนินการทุกอย่างเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตนต้องการ ทุกฝ่ายกลับได้ร่วมกันสร้างระบบหรือก่อให้เกิดปัจจัยที่เสริมกันเป็นแรงขับให้ความขัดแย้งดำรงอยู่ โดยที่สุดท้ายแล้วต่างก็ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่สามารถควบคุมสถานการณ์และระบบดังกล่าวได้เลย ดังคำกล่าวที่ว่า **“เมื่อความขัดแย้งเริ่มต้น เราคิดว่าน่าจะจัดการได้ แต่ถึงวันหนึ่ง ความขัดแย้งจะกัดกินเราจนไม่สามารถจัดการอะไรได้อีก”** (“From we have a conflict to the conflict has us”⁷)

ทั้งนี้ โดยธรรมชาติของระบบนั้น เมื่อระบบทำงานไปสักระยะหนึ่งก็ยากที่จะเปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจแรงขับ ปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน จะทำให้มองเห็นภาพรวมของทั้งระบบว่ามีแรงขับใดเชื่อมโยงกันอยู่บ้างอย่างไร เพราะเหตุใดระบบจึงดำรงอยู่และยึดเยื้อยาวนาน ซึ่งหากมองเห็นภาพเช่นนี้ก็จะสามารถมองเห็นช่องทางที่จะเข้าไปเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขระบบดังกล่าวได้ต่อไป

⁷ โดย Dr.Fredrich Glasl นักวิชาการด้านการแก้ไขความขัดแย้งชาวเยอรมัน

แผนภาพที่ 6: ปัจจัยที่เป็นแรงขับเคลื่อนความขัดแย้ง (conflict drivers)

จากการวิเคราะห์แรงขับเคลื่อนความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานีโดยผู้เข้าร่วมสนทนานั้น (กรุณาดูแผนภาพที่ 6) เริ่มแรกได้ใช้ “ปรากฏการณ์ความรุนแรง” เป็นสถานการณ์ตั้งต้นในการวิเคราะห์แรงขับเคลื่อนที่เกี่ยวข้องทั้งระบบ โดยขมวดควมรวมจากหลายคำเข้าด้วยกัน เช่น เหตุการณ์รายวัน การฆ่ารายวัน หรือเหตุระเบิดต่างๆ ซึ่งผู้เข้าร่วมมองว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรุนแรงขึ้นนั้น มาจากหลายปัจจัยเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นความมุ่งมั่นในการปกป้องอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของแต่ละฝ่ายทั้งฝ่ายไทยพุทธและมลายูปาตานี โดยมีขบวนการเคลื่อนไหวที่มีพัฒนาการในการก่อเหตุความรุนแรงมาเป็นลำดับ

นอกจากแรงขับเคลื่อนทางการปกป้องรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมของแต่ละฝ่ายแล้ว ยังมีแรงขับเคลื่อนในลักษณะของปฏิกิริยาตอบโต้การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการล้างแค้นเอาคืนจากการต่อสู้ปะทะกันของกองกำลังทั้งสองฝ่าย หรือการตอบโต้จากการถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมที่ก่อให้เกิด “ปัจจุบันบาดแผล” อันสอดคล้องกับการรับรู้และสะสมของ “ประวัติศาสตร์บาดแผล” อีกทางหนึ่ง ซึ่งในส่วนหลังนี้สัมพันธ์กันมากกับการบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 (พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ) ในแง่ของการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรม อันสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงของการเมืองไทยที่รัฐบาลพลเรือนอาจไม่มีอำนาจสูงสุดตามที่ควรจะเป็นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รวมถึงความอ่อนแอ/อ่อนล้าของระบบราชการไทยที่อาจทำให้ขาดประสิทธิภาพและเอกภาพในการทำงาน โดยความรุนแรงที่เกิดขึ้น ตลอดจนแรงขับเคลื่อนดังกล่าวไปได้ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนเกิดความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่เพียงเท่านั้น ความรุนแรงในพื้นที่อีกส่วนหนึ่งยังมีแรงขับเคลื่อนมาจากผลประโยชน์ส่วนตัวของกลุ่มอิทธิพลและเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนที่แสวงประโยชน์จากสถานการณ์และงบประมาณแผ่นดินอีกด้วย เกิดการทุจริตในโครงการรัฐต่างๆ ทำให้ความขัดแย้งมีมิติที่ซับซ้อนมากขึ้น

กล่าวโดยละเอียดแล้ว ปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แรงขับเคลื่อนของทางด้าน “ขบวนการมลายูปาตานี” มาจากสองปัจจัยหลัก คือ “ประวัติศาสตร์บาดแผล” โดยมีนัยถึง “จิตสำนึกของสังคมมลายูปาตานี” ที่ถูกสั่งสมมานานจากเหตุการณ์ที่สร้างความสูญเสียของเลือดกัน กระทั่งต่อขวัญของสังคมในพื้นที่อย่างรุนแรง ปัจจัยที่สองคือ “นโยบายบาดแผล” ซึ่งเป็นผลผลิตของรัฐที่คิดออกมาเพื่อควบคุมเหตุการณ์ความรุนแรง อาทิ นโยบายแบ่งแยกปกครอง หรือ การผสมกลมกลืน ทั้งสองเหตุปัจจัยเป็นแรงขับเคลื่อนหลักที่ทำให้เกิดการรวมตัวของคนในพื้นที่จำนวนหนึ่งจนกลายเป็นขบวนการมลายูปาตานี โดยคำว่า “ปาตานี” ในที่นี้หมายถึงรัฐในอดีต ขบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นเพื่อปกป้องประชาชนปาตานี เพื่อนำไปสู่การมีรัฐของตัวเองขึ้นมาอีกครั้ง ดังเช่นในอดีต ส่วนคำว่า “มลายู” ในที่นี้อาจจะไม่ได้จำกัดเฉพาะคนชาติพันธุ์หรือสายเลือดเดียวกันเท่านั้น หากแต่มาจาก “ชาติพันธุ์” ที่คนในสังคมเดียวกันต่างมีพันธุ์เดียวกัน มีวัฒนธรรมที่ก่อตัวขึ้นภายใต้รัฐและอำนาจอธิปไตยเดียวกัน

ในส่วนองแรงขับเคลื่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง คือ “ความเป็นรัฐชาติไทย” ซึ่งมีความมุ่งมั่นในการปกป้อง “ความเป็นไทย” โดยจะเห็นได้ว่าทั้งสองฝ่ายมีแรงขับเคลื่อนเหมือนกันประการหนึ่งคือ ความมุ่งมั่นในการปกป้องความเป็นตัวตนของตัวเอง ทหารจึงปกป้องความมั่นคงของราชอาณาจักรเมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบที่ส่งสัญญาณความไม่มั่นคงต่อรัฐ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่ปี 2547 จนถึงปัจจุบันว่านโยบายรัฐบาลของทุกพรรคการเมืองในการแก้ปัญหาชายแดนใต้/ปาตานี ไม่สามารถกำหนดได้อย่างอิสระ ไม่อาจคานอำนาจของฝ่ายความมั่นคงได้ หากแต่เน้นนโยบายรัฐบาลกลับได้รับอิทธิพลจากการกำหนดท่าทีของฝ่ายความมั่นคง อันเห็นได้จากการบังคับใช้กฎหมายพิเศษ การจัดตั้งหมู่บ้าน

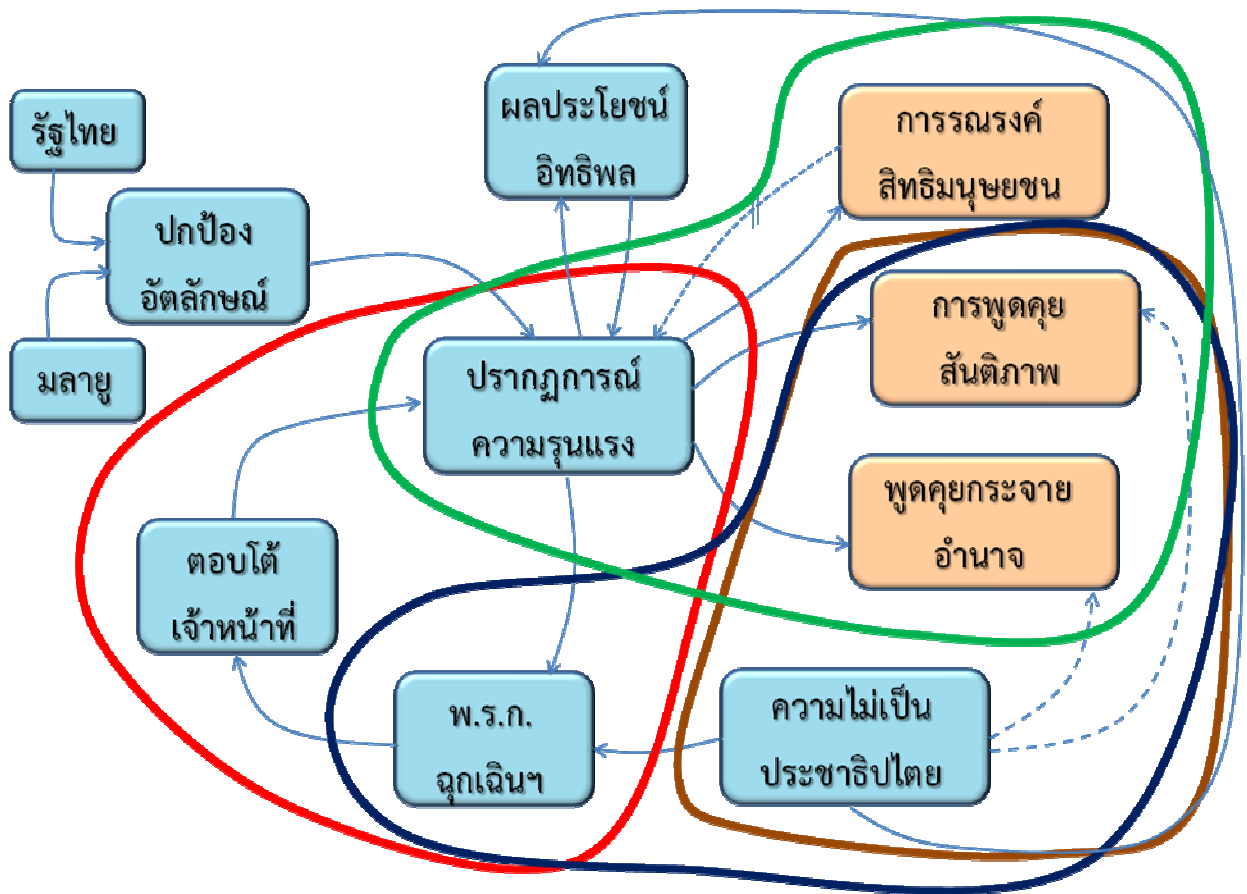
เสรีไทย การมีชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) เป็นต้น โดยส่วนหนึ่งก็มาจากการปกป้องคนไทยพุทธในพื้นที่ที่
อาจมองได้ว่ากลุ่มตนก็มีประวัติศาสตร์ที่เป็นบาดแผลเช่นเดียวกัน

อนึ่ง นอกจากปรากฏการณ์ความรุนแรงจะสร้างวงจร (loop) ในทางลบแล้ว ยังส่งผลให้เกิดวงจรในทางบวก
อีกด้านหนึ่งอยู่ด้วยในขณะเดียวกัน กล่าวคือ ความรุนแรงที่ยืดเยื้อยาวนาน ประกอบการรณรงค์ขององค์กรภาค
ประชาสังคมบางส่วน ได้ทำให้รัฐบาลหลายชุดและหน่วยงานรัฐจำนวนหนึ่งริเริ่มกระบวนการพูดคุยสันติภาพกับกลุ่ม
ขบวนการเคลื่อนไหว โดยมีองค์กรระหว่างประเทศและองค์กรภาคประชาสังคมภายในประเทศส่วนหนึ่งเป็น
ผู้สนับสนุนกระบวนการหรือพยายามประสานการพูดคุย แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะปรากฏร่องรอยของการพูดคุย
สันติภาพอยู่ แต่กระบวนการดังกล่าวที่ผ่านมาก็ไม่อาจส่งผลต่อการลดความรุนแรงในพื้นที่ได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่ง
อาจจะเป็นเพราะปัจจัยของความไม่เอกภาพของหน่วยงานรัฐและการขาดอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการตัดสินใจของ
ผู้นำรัฐบาล รวมถึงความหวาดระแวงระหว่างกันและกัน ไม่ว่าจะเป็ระหว่างรัฐกับขบวนการ รัฐกับประชาชน และ
ในหมู่ประชาชนด้วยกันเองที่ยังคงมีอยู่สูง

นอกจากการริเริ่มพูดคุยสันติภาพแล้ว ความสูญเสียจากความรุนแรงยังได้นำมาสู่การรณรงค์ขององค์กร
สิทธิมนุษยชนต่างๆ เพื่อต่อต้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสร้างความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น ซึ่ง
ก็ส่งผลให้เจ้าหน้าที่รัฐปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังมากยิ่งขึ้น และสามารถบรรเทาความรู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็น
ธรรมของคนในพื้นที่ได้ในระดับหนึ่ง

ในอีกด้านหนึ่งของปรากฏการณ์เชิงบวกคือ การขยายวงของการถกเถียงเรื่องการกระจายอำนาจที่กว้าง
มากขึ้น ซึ่งเป็นความพยายามที่จะแสวงหาทางออกต่อความรุนแรงและ/หรือปรับปรุงแก้ไขความด้อยประสิทธิภาพ
ของระบบราชการ ตลอดจนการบริหารจัดการในเชิงอำนาจการปกครองและจัดสรรทรัพยากรในพื้นที่ ถือเป็นความ
พยายามในทางการเมืองที่อาจส่งผลต่อการตัดสินใจในทางใดทางหนึ่งในอนาคตของขบวนการมลายูปัตตานีในส่วนที่
เน้นการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยที่กระบวนการเปิดพื้นที่ให้มีการถกเถียงเรื่องนี้สามารถขยายวงการรับรู้ได้มาก
ขึ้นนั้น ก็เนื่องจากการสนับสนุนของสื่อด้วยอีกส่วนหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการแก้ไขปัญหามิว่าจะเป็นการพูดคุยสันติภาพระหว่างรัฐกับกลุ่ม
ขบวนการ หรือการเปิดพื้นที่ถกเถียงเรื่องการกระจายอำนาจนั้น ก็อาจจะยังไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น
มากนักในช่วงนี้ เนื่องจากเหตุปัจจัยของปัญหาความเป็นประชาธิปไตยของระบบการเมืองไทย ความอ่อนแอของ
ระบบราชการ ความไม่ไว้วางใจระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสถานการณ์ทางการเมืองใหญ่ที่อาจส่งผลให้
นโยบายของรัฐบาลชุดต่างๆขาดความชัดเจนและต่อเนื่อง ซึ่งทั้งหมดนี้ก็อาจจะส่งผลย้อนกลับให้สถานการณ์ทวีความ
รุนแรงมากขึ้นได้อีกในฐานะที่เป็นปฏิกิริยาตอบโต้ต่อความไม่ศึบหน้าหรือล้มเหลวของกระบวนการสันติภาพก็เป็นได้

แผนภาพที่ 7: ปัจจัยที่เป็นแรงขับเคลื่อนความขัดแย้งในรูปแบบแผนภาพอย่างง่าย (Simplified Conflict Drivers)

อนึ่ง จากแผนภาพที่ 6 ซึ่งมีความสลับซับซ้อนนั้น สามารถที่จะย่อให้แผนภาพมีความเรียบง่ายมากขึ้นตามที่ปรากฏเป็นแผนภาพที่ 7 โดยที่แผนภาพดังกล่าวจะทำให้เห็นถึงวงจร (loops) ทั้งหมด 4 วงชัดเจนมากขึ้นดังต่อไปนี้

วงจรที่หนึ่ง (เส้นสีแดง) จะเป็นวงจรที่เกี่ยวข้องกับการเกิดเหตุการณ์รุนแรง ซึ่งมีเหตุปัจจัยจากการตอบโต้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนที่อาจไม่เป็นไปตามหลักนิติธรรมและ/หรือเลือกปฏิบัติ ในขณะที่ด้วยกัน ทางฝ่ายรัฐก็บังคับใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ แต่การบังคับใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ก็เป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม อันนำไปสู่การตอบโต้เจ้าหน้าที่รัฐ เป็นวงจรลักษณะนี้อยู่เรื่อยไป ทั้งนี้ หากต้องการที่จะออกจากวงจรดังกล่าว อาจจะต้องพิจารณาไม่ต่ออายุการบังคับใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ซึ่งถือเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ

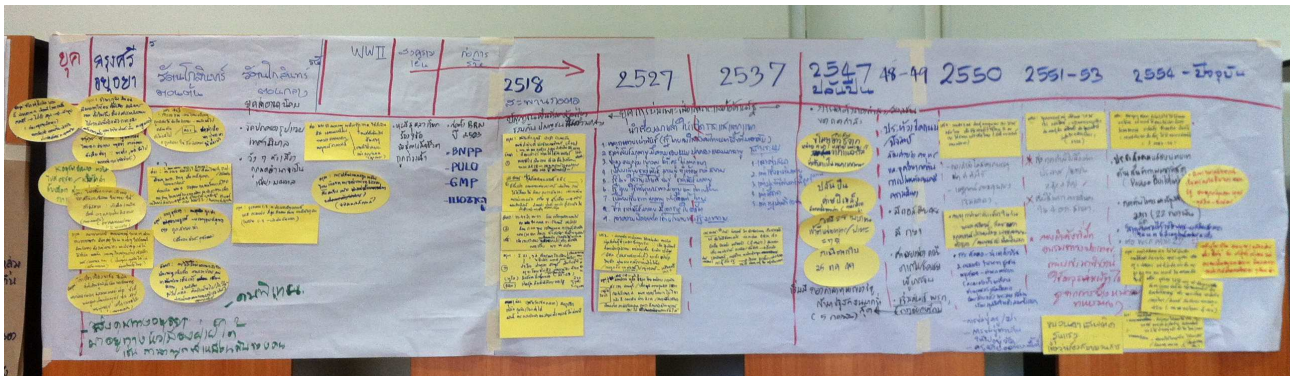
วงจรที่สอง (เส้นสีเขียว) จะเป็นวงจรที่เกี่ยวข้องกับความพยายามในการแก้ไขปัญหา ซึ่งก็เป็นผลทางบวกจากการเกิดเหตุความรุนแรงที่ผ่านมาเป็นระยะเวลาานาน โดยมีการรณรงค์ของภาคประชาสังคมเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วน การพูดคุยเพื่อสันติภาพระหว่างกลุ่มบุคคลจากฝ่ายรัฐกับกลุ่มผู้เห็นต่างจากรัฐ และการจัดเวทีถกเถียงเรื่องการกระจายอำนาจในฐานะที่อาจจะเป็นทางออกหนึ่งต่อความขัดแย้งรุนแรง

แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่กล่าวไปนี้ ณ ปัจจุบัน มีเพียงการรณรงค์เรื่องสิทธิมนุษยชนเรื่องเดียวเท่านั้นที่มีส่วนในการลดความรุนแรงในแง่ของการลดเงื่อนไขการละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งก็ไม่ได้มีผลโดยทันที หากแต่ต้องใช้เวลาระยะหนึ่งกว่าที่จะส่งผลต่อการแก้ไขปัญหา ในขณะที่ความพยายามอีกสองแนวทางที่เหลือกลับยังไม่อาจมีผลในการลดความรุนแรงได้จริง เนื่องจากปัจจัยความไม่เป็นประชาธิปไตยของการเมืองไทย ดังที่ปรากฏใน**วงจรถีสาม (เส้นสีน้ำตาล)** ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหา

นอกจากนี้ ความไม่เป็นประชาธิปไตยของการเมืองไทยยังทำให้พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯยังถูกบังคับใช้อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีเสียงเรียกร้องจากพื้นที่ให้หยุดต่ออายุพ.ร.ก.ดังกล่าวก็ตาม ซึ่งก็ส่งผลต่อเนื่องไปถึงการตอบโต้การปฏิบัติหน้าที่เจ้าหน้าที่รัฐต่อไปอีก ดังที่แสดงให้เห็นใน**วงจรถีสี่ (เส้นสีม่วง)**

วงจรถดังกล่าวทั้งหมดนี้ สะท้อนให้เห็นแรงขับหรือปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อสถานการณ์และความพยายามในการแก้ไขปัญหา ซึ่งผลการวิเคราะห์นี้จะเป็ประโยชน์ในการพิจารณาถึงช่องทางที่จะเข้าไปแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงปัจจัย (entry point) ให้เกิดผลในทางบวกต่อไป

4.1 เรื่องเล่าของคนสยาม/ไทย - ‘เราเคยอยู่กันมาด้วยดีจนมีคนกลุ่มหนึ่งมาปลุกระดม’

แผนภาพที่ 8: ช่วงเวลาเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ขัดแย้งกลุ่มคนไทยพุทธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้/ปัตตานี

“ที่นี่ใช่อาณาจักรปัตตานีหรือไม่?”

“ยุคแรก คนที่อยู่ที่นี่มาจากหลายเผ่าหลายชาติ เพราะพื้นที่นี้เป็นเพียงเกาะเล็กๆ ที่เข้ามาพักอาศัย หลบลมร้อน หลบลมมรสุม แต่คนที่อยู่ที่นี่ทุกคนคงจะรู้ว่าที่นี่มีคนซาไก คนพื้นเมือง ถือเป็นคนดั้งเดิมบนแผ่นดินนี้ ต่อมาคนเหล่านี้ถูกบุกรุก มีการรบการต่อสู้ เขาเลยหนีไปอยู่ธารโต พัทลุง ตรังบ้าง บางส่วนก็หนีเข้ามาเลย”

“ต่อมาผู้คนอีกหลายกลุ่ม ทั้งพุทธ มุสลิม โปรตุเกส ศรีลังกา ฝรั่งเศส เดินทางเข้ามาค้าขายบริเวณแหลมนี้ เขาเรียกว่าแหลมตาชี หรือแหลมปัตตานี เมื่อเริ่มมีการค้าขายเพื่อความอยู่รอดก็เริ่มมีการตั้งกลุ่ม กัก เหล่าขึ้นมา สมัยนั้นยังไม่มียาอาณาจักร ไม่มีเมือง ซึ่งเราจะสืบรากเหง้าได้ด้วยสายเลือดของพวกเราทุกคนที่อยู่ที่นี่ จะพบว่าคนบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นลูกผสม สายเลือดจีน สายเลือดโปรตุเกส ผมเป็นคนไทย ทวดเป็นคนจีน แต่ทวดฝ่ายแม่เป็นมุสลิมจึงมีความกลมกลืนอยู่กับคนในพื้นที่นี้ และพูดได้เต็มปากว่าเป็นคนปัตตานีโดยกำเนิด โดยไม่ต้องผสมผสานสายเลือด ถ้าใครไม่ทราบเรื่องเหล่านี้ บรรพบุรุษจะเสียใจ”

“เข้าสู่สมัยอยุธยาที่เคยเป็นอาณาจักรใหญ่โต พระนเรศวรเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้ ลงมาไปถึงมาเลย์ ณ เวลานั้น สมัยก่อนก็มีหัวเมือง มีเมืองยะรัง เมืองหนองจิก เมืองรามันห์ เมืองระแงง มีเมืองอยู่ไม่กี่เมือง โดยเจ้าเมืองที่ตั้งตนขึ้นมา ผมคิดว่าทุกคนคงรู้แต่ไม่พูด แล้วทำไมถึงมีการนับถืออิสลามในช่วงนั้นทั้งที่ขณะนั้นเป็นเมืองพุทธ ซึ่งเมืองที่มีหลักฐานอยู่ถึงวันนี้ คือ ยะรัง เพราะแถบนี้เป็นทะเลหมัด เมืองจึงสร้างอยู่ที่ยะรัง ถ้ายอมให้มีการชุดที่บริเวณนั้นเราจะได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์นี้จากสุโขทัย บริเวณนั้นมียิวอาอารามต่างๆ อยู่ได้ดิน มีพระพุทธรูปที่กรมศิลปากรชุดได้แล้วครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นก็ไม่ให้ชุดต่อ”

“ขณะนั้นอยุธยาที่ส่งคนไปอยู่ตามหัวเมือง มีหลายกลุ่มที่ลงมาอยู่จากอยุธยา จากอ่างทอง สุพรรณบุรี บริเวณนี้ก็มีการพูดอยุธยาอยู่ เช่นที่พิเทน (ต.พิเทน อ.ทุ่งยางแดง จ.ปัตตานี) ยังใช้ภาษาเจ้าเมืองอยู่ บริเวณตั้งแต่ยะหริ่งไปจนถึงตากใบพูดภาษาอ่างทอง ความหลากหลายทางภาษาเหล่านี้บอกเราประการหนึ่งว่า ในพื้นที่นี้ครั้งแรกคงจะไม่เป็นอาณาจักรอะไรมาก ที่มาของผู้คนในพื้นที่ก็เป็นจุดเริ่มต้นความแตกต่างของเรื่องเล่าจากทั้งสองฝ่าย (ไทย-มลายู)”

“การเป็นอาณาจักร ณ พื้นที่นี้ มีเรื่องเล่าว่าในสมัยพระนเรศวร มีราชวงศ์หนึ่งระหว่างเดินทางกลับเมือง เผอิญเกิดไม่สบาย เมื่อสอบถามหาหมอจากในท้องถิ่น ก็มีเงื่อนไขว่าถ้าราชายอมให้หม้ออิสลามรักษา หากหายป่วย ต้องให้ประชาชนชาวเมืองนับถือศาสนาอิสลามให้หมด นี่ก็เป็นเรื่องเล่าอีกเรื่องว่าศาสนาอิสลามเข้ามาในบริเวณนี้ อย่างไร”

“ตอนเด็กๆ ปู่เล่าให้ฟังว่า ตาของปู่อยู่ที่ตรังกานูและหนีมาที่กลันตัน เพราะวาระบแพ้กับทางโน้น...ภาพรวมของคนสยามที่อยู่ในกลันตันหรือตรังกานูนั้น แต่ก่อนอยู่รวมกลุ่มกันเป็นชุมชน มีวัดเป็นศูนย์รวม หากมีปัญหาใดก็จะไปปรึกษาหลวงพ่อ แม้พระจะไม่อยากยุ่งกับการเมือง แต่โดยโครงสร้างหากมีนโยบายจากส่วนกลางก็ต้องลงมาหาหลวงพ่อก่อน การออกไปรบกับมลายูพอลคนสยามแพ้ ส่วนหนึ่งหนีมาที่นั่นก็มารวมตัวกันที่กลันตัน และอีกส่วนที่หนีไม่ทันก็โดนบังคับให้เปลี่ยนศาสนา... ญาติที่หนีไม่ทันก็จะโดนจับเข้ามาโตะยาวิ (เข้าสู่หนัด) หมดเลย...ช่วงนั้นน่าจะ เป็นรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถ้าจำไม่ผิด”

“เข้าสู่ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นยุคการค้าอาณานิคมของต่างชาติมากมาย ที่เริ่มเข้ายึดพื้นที่ โดยฝรั่งเศส เข้ายึดทางเขมร ลาว นับจากทางใต้ขึ้นมาอังกฤษยึดพื้นที่บริเวณนี้ไว้ ซึ่งมีประชากรที่ส่งมาจากอยุธยาที่มาอยู่ใน 13 รัฐของมาเลเซียปัจจุบัน คนไทยใน 13 รัฐดังกล่าวที่ไม่อยากอยู่ในปกครองของอังกฤษก็ทยอยเดินทางกลับเข้าไทย เพื่อหาที่อยู่อาศัย และคนที่กลับมาส่วนใหญ่เป็นบรรดาเจ้าเมืองต่างๆ ที่อยุธยาเคยส่งไปอยู่ตามหัวเมือง อดีตเรียกกันว่า 'โตะหัวเมือง' มาจากไทรบุรี ปาสิส กลันตัน ตรังกานู โดยใช้หลายเส้นทางกลับเข้ามา เช่น เส้นทาง อ.สะบ้าย้อย เบตง เป็นต้น”

“ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่ออยู่ในรอดในยุคล่าอาณานิคม และเพื่อไม่ให้หัวเมืองต่างๆ รอบนอกเกิดการ แข็งข้อ รัชกาลที่ 5 ทรงทำสองอย่างพร้อมกัน คือส่งลูกหลานที่มีอยู่ลงมาดูแลหัวเมืองต่างๆ พร้อมกับสถาปนารัฐ (ประชาชาติ) ใหม่ เปลี่ยนการปกครองจากหัวเมืองเป็นแบบเทศาภิบาล '7 หัวเมือง' (ได้แก่ เมืองปัตตานี สายบุรี หนองจิก ยะหริ่ง ยะงะ รามันท์ และยะลา) จึงถูกลดอำนาจเป็นเพียงมณฑลเทศาภิบาล”

“ยุคก่อนสงครามโลก เศรษฐกิจมาเลย์แย่มาก รัฐบาลอังกฤษจะเก็บภาษีที่ดินจากคนสยามเยอะ ตากบยาย เลยต้องย้ายมาอยู่ฝั่งไทย คือที่ตลิ่งสูง สุโหลงปาดิ เมื่อก่อนเป็นป่าหมดเลย ซึ่งน่าจะเป็นช่วงเดียวกับที่ไทยเริ่ม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้แห่งชาติแล้วก็ให้คนถือครองที่ดิน เขาเล่ากันว่าเวลาจะไปเอาที่ดิน จะโยนลูกหมาก ไป แล้วให้ลูกหมากงอก หลังจากนั้นก็จะเข้าไปหักล้างวางพง และจากป่าพริกทำให้กลายเป็นที่นา”

“มีอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ ทวดของผมถือเป็นคนร่ำรวยในสมัยนั้น คนมุสลิมจะเรียกว่า 'โตะนอขอ' เขาชื่อ โนห์ราคุต เป็นมโนห์ราแล้วเคยไปเล่นในวัด เคยไปเล่นที่โกตาบารูด้วย โนห์ราคุตมาตั้งรกรากที่สุโหลงปาดิในยุคที่เกิด สงครามโลก คนมลายูก็จะมายืมข้าวของทวดผม พอยืมมากๆ ไม่มีเงินจ่าย ก็เลยเอาเป็นที่ดินมาแลก เนื่องจาก ที่ดินสมัยนั้นราคาถูกมาก หรือคนมลายูจะไปแสวงบุญที่เมกกะห์ก็จะเอาที่ดินมาขายกับทวด ขายกันไม่แพง” ซึ่ง นับเป็นอีกเรื่องเล่าแสดงแง่มุมการอาศัยพึ่งพิงกันระหว่างคนสองศาสนิกในอดีต

“เข้าสู่ช่วงสงครามเย็น เกิดการเรียกร้องให้การปกครองในพื้นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนในพื้นที่ การเสียชีวิต ของฮัจญีสุหลง (ฮัจญีสุหลง अबดุลกาเดร์ ผู้นำศาสนาคนสำคัญ) ที่คนในพื้นที่สงสัยว่าทางการจับถ่วงน้ำ เป็น จุดเริ่มต้นเข้าสู่การก่อตั้งขบวนการบ็ออาร์เอ็น ในปี 2503 ปีเอ็นพีพี พูลิ และเบอร์ซาตู...เป็นยุคสงครามกองโจร ปี 2507 เริ่มมาใช้สงครามมวลชนที่เกี่ยวข้องกับประชาชนและกลุ่มเยาวชนทั้งหลายที่เข้ามาต่อสู้...มีการจัดตั้ง ชัดเจน...เพื่อให้เกิดกระแสความแตกแยก...ต่อต้านอำนาจรัฐ”

“จนกระทั่งถึง 2518 ช่วงนั้นก็จะตรงกับช่วงที่ประเทศไทยเกิดการปฏิรูปการเมืองการปกครองในลักษณะที่รัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลง เกิดปัญหาชน 14 ตุลาขึ้น ในพื้นที่นี้ก็มี การเคลื่อนไหวของประชาชนด้วย ในรัฐบาลสมัย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี มีเหตุการณ์สำคัญ 'สะพานกอตอ' หน่วยทหารนาวิกโยธินจับคนมุสลิม ฆ่าโยนลงสะพานกอตอ จนเหตุการณ์บานปลายมีการประท้วงเรียกร้องความเป็นธรรมที่หน้าศาลว่าการจังหวัด ปัตตานีแล้วมีคนโยนระเบิดใส่กลุ่มผู้ชุมนุม มีผู้บาดเจ็บเสียชีวิตจำนวนมากก่อนจะย้ายมาชุมนุมใหญ่ ณ มัสยิดกลาง ปัตตานี เป็นการชุมนุมประท้วงครั้งประวัติศาสตร์ในสามจังหวัดภาคใต้ ที่มีปัญหาชนจากส่วนกลางร่วมด้วย”

“ช่วงปี 2521 – 2526 มีเหตุการณ์ที่สร้างความรู้สึกล้มลุกคลุกคลานมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในฐานะชาวสยามที่อยู่ในพื้นที่หรือชาวพุทธก็มีเรื่องเล่า หรือคำที่สะท้อนใจ คือคำว่า 'กลัวแขก'”

“แม้แต่ญาติพี่น้องผมที่เป็นครูที่เคยโดนจับมัดและโดนยิงที่เสาธงและกีฬาโรงเรียน ยังมีเรื่องของความกลัว ของคนพุทธ เช่น คนพุทธยื่นโบกรถโดยสาร ถนนสายปาลัส – มายอ ก็จะมีคนดักเรียกรถกลางทางแล้วให้แยกคน พุทธ-คนมุสลิม คนพุทธจะโดนยิง เรื่องเล่านี้ก็สะพัดไปทั่ว เป็นต้น”

“ปี 2521 นอกจากคนไทยพุทธถูกฆ่า เริ่มมีการเผาโรงเรียนจำนวนมาก จับครูไปเรียกค่าไถ่ สมัยเป็น นักเรียนได้ยินครูเล่าให้ฟังว่า ครูปัตตานีถูกพุลโจับ เรื่องรำลือไปถึงครูสงขลา จนกระทั่งช่วงปี 2535-2536 เริ่มมี ขบวนการเผาโรงเรียน ฆ่าครู ฆ่าคนพุทธที่รุนแรงมากที่ปานาเระ ทำให้กลุ่มคนพุทธกลัวมากจนเล่าสืบทอดกันมา จนกระทั่งเกิดเหตุที่พรมประสิทธิ์ หลังจากที่บ้านเกาะโดนเผา เรื่องเล่าลักษณะนี้ก็โดนนำกลับมาเล่าใหม่เกือบทุก ครั้ง เมื่อเกิดเหตุร้ายกับคนพุทธ”

“ส่วนชาวบ้านมุสลิมเองบางทีก็พูดไม่ตรงความจริงหรือเล่าเรื่องไม่ตรงกับความจริง เพราะมีกลุ่มจัดตั้งที่คอย ควบคุมชาวบ้านอยู่...ดังเช่น กรณีเหตุการณ์ 131 คนไทยเชื้อสายมลายูมุสลิมที่อพยพไปอยู่ฝั่งมาเลเซีย¹⁰ ...ทำไมไม่ กลับประเทศไทย...ก็...เนื่องจากว่าใน 131 คน มีนักจัดตั้งอยู่ในนั้น 7 คน ไม่ยอมให้ชาวบ้านกลับมา...(เขา) คอย ควบคุมไว้”

“มีการสร้างระบบตั้งแต่ปี 2537 – 2547 มีการจัดตั้งกองกำลังหรือกลุ่มองค์กรขึ้นมา ในช่วงที่มีการจัดตั้ง เขาก็เพิ่มเรื่องเล่าที่มีผลต่อจิตใจและฮึกเหิมในการต่อสู้ อย่างเรื่องเล่าศาสนาถือว่าเป็นเรื่องเล่าที่สำคัญมากที่มีผลต่อ จิตใจ โดยบอกเอาประวัติศาสตร์และเชื้อชาติเข้าไปด้วย...เป็นเรื่องเล่าที่พยายามสร้างคนเข้าสู่อุดมการณ์และ ขบวนการ”

“ตั้งแต่สิงหาคมปี 2550 เกิดเหตุการณ์ฆ่าและเผาในหมู่บ้านที่มีหลายศาสนิก ชุมชนพุทธมุสลิมอยู่ด้วยกัน หลายครั้ง โดยที่ไม่รู้ใครทำ ระหว่างการลงเยี่ยมเยียนชาวพุทธที่อยู่ในพื้นที่ระหว่างพุทธมุสลิมประมาณ 13 จุด ความรู้สึกของคนพุทธที่ไปร่วมงานศพจะก่นด่าคนที่กระทำ มองว่าคนที่กระทำคือมุสลิม เราในฐานะคนที่ทำงานกับคน มุสลิม รู้สึกมากกว่าเหตุการณ์นี้จะไม่จบ เมื่อเช็คความรู้สึกกับพี่น้องมุสลิมเขาก็สะท้อนใจในเหตุการณ์ดังกล่าว เฉพาะ การเหมารวมว่ามุสลิมเป็นคนกระทำ คิดว่าเป็นการกระทำที่ตั้งใจให้เกิดความแตกแยกระหว่าง 2 ศาสนิกและหลาย พื้นที่ที่ยอมให้ทีมเยียวยาเข้าไปในพื้นที่ได้อีกแล้ว”

“ในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงมากขึ้น ระหว่างปี 2554-2555 ภาคประชาสังคมมีบทบาทมากขึ้น ตามลำดับเช่นกัน มีการก่อตั้งสภาประชาสังคม สามารถมีกิจกรรมที่หลอมคนทำงานหลายฝ่ายให้เกิดการทำงาน

¹⁰ กรณีที่คนไทยเชื้อสายมลายูจำนวน 131 คน ได้แสวงหาที่ลี้ภัยในประเทศมาเลเซีย โดยกล่าวว่าพวกตนถูกคุกคามจากการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นผล มาจากการบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548

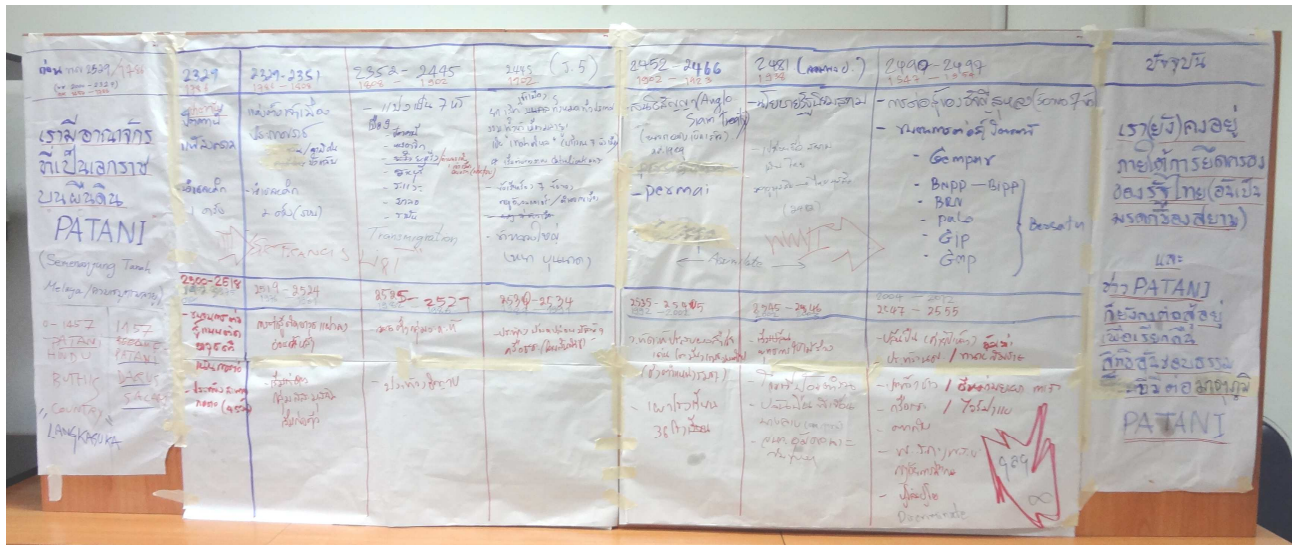
ร่วมกันเพื่อเคลื่อนไหวเรื่องกระบวนการสันติภาพ และมีบทบาทชอบธรรมที่จะเล่นบทบาทนี้ เพราะรัฐมีความล้มเหลวในการจัดการปัญหา”

“ไม่อยากจะถึงหรือเล่าย้อนหลังถึงเหตุการณ์ความรุนแรงที่ผ่านมา ทั้งการข่มขู่ การลอบฆ่า การเผา และตัดคอ เรื่องราวเหล่านี้ยิ่งเล่ายิ่งเป็นการโหมกระพือไฟและเติมไปด้วยความเจ็บปวด”

“เราถือว่าพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ปลอดภัย”

“น่าจะหาเรื่องเล่าที่ดีมาเล่าสู่กันฟังบ้าง”

4.2 เรื่องเล่าของคนมลายู – ‘เราถูกรุกรานและถูกกระทำตลอดมา’

แผนภาพที่ 9: ช่วงเวลาเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ขัดแย้งกลุ่มคนมลายูในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้/ปัตตานี

“ความเป็นตัวตนปัตตานีนั้นเป็นอย่างไร?”

“โดยเริ่มที่ ‘ความเป็นปัตตานี’ ซึ่งมีตัวตนคือคนมลายู และคนมลายูกับคนพื้นเมืองก็มีความต่างกัน เพราะว่าคนพื้นเมืองจะไม่มีการพัฒนา เช่น ซาไกหรืออูรักลาไวย์ที่อยู่ทางฝั่งอันดามัน ซึ่งจะไม่ปฏิเสธการเหยียดชั้นของอารยธรรมอื่นมากนัก ปัตตานีคือความเป็นด่านในคาบสมุทรมลายู ไม่ได้แตกต่างจากแผ่นดินส่วนอื่นๆ ที่มีเจ้าเมืองคอยดูแล และเจ้าเมืองก็จะมีความเป็นอิสระต่อกัน”

“อยากให้มองวิธีคิดไล่เรียงตามยุคสมัย ความเป็นมลายู ความเป็นปัตตานี ประวัติศาสตร์ก่อนจะมีลังกาสุกะมาที่ปัตตานีดารุสลาม ประชาชนนับถืออิสลาม ในที่สุตราซากัรบศานา หลังจากทีคนสอนศาสนา โต๊ะปาไซมารักขาลูกสาวตัวเอง นี่เป็นเงื่อนไขการรับศาสนา คำว่า ‘ดาร์ลุสลาม’ มีข้อถกเถียงเรื่องรายละเอียด ปี 2329 ปัตตานีถูกตี แพ้สงคราม ในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเขียนไว้ ถ้าฝั่งรัฐเขียน ก็จะเขียนเบากว่านั้น ถ้าคนพื้นที่เขียน ก็จะเขียนว่าแผ่นดินถูกยึด เซลขาก็ถูกอพยพไป มีทั้งอพยพไปที่กรุงเทพฯ และอพยพไปที่ฝั่งชายแดนมาเลเซีย”

“ความแตกต่างของเรื่องเล่าและการเขียนบันทึกประวัติศาสตร์จากมุมมองที่ต่างกันจึงไปเชื่อมโยงกับที่ตัวแทนกลุ่มคนไทยกล่าวก่อนหน้านี้ เกี่ยวกับการใช้เรื่องเล่าเพื่อปลุกระดม เช่น เรื่อง ‘ร้อยหวาย’ ในกลุ่มเชลยมลายู ซึ่งการร้อยหวายเป็นสิ่งที่อยู่จริง และเรื่องนี้ก็มีการบอกเล่าจากยายสู่ยาย เป็นเรื่องอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ ที่น่าสนใจคือประวัติศาสตร์ของฝรั่งยังเขียนว่า สยามคือความรุนแรง ความทารุณ เหยียดคนที่ต้อง เอาช้างมาเหยียบสำหรับคนแควนนี้จะเรียกคนไทยว่า ‘ซีแป้อโรอะฮิญา’ ซึ่ง ปือโรอะฮิญา ที่แปลว่า ‘ห้องเขี้ยว’ นี้ หมายถึง สูงสุดของความโหดเหี้ยม”

“แต่ในขณะเดียวกัน การแพ้สงครามก็คือการแต่งตั้งคนพื้นที่ปกครองเป็นเหมือนประเทศราช มีเจ้าเมือง 2 คน คือ ‘ลามิเต็น’ กับ ‘ปังกาลัน’ ก็เป็นกบฏ สยามก็จะเอาพวกหัวรุนแรงไปกรุงเทพฯ หมด มีการอพยพเป็นครั้งที่ 2”

“ต่อมาปี 2352 ช่วงรัชกาลที่ 3 แบ่งเป็น 7 หัวเมือง ถือเป็นทฤษฎีแยกปกครองโดยรัฐไทย ที่หัวเมืองยะหริ่ง เจ้าเมืองที่ถูกแต่งตั้งเป็นพุทธ เพราะฉะนั้น ความเป็นเจ้าเมืองของยะหริ่งให้ความสามัคคีกับรัฐไทยมาโดยตลอด นามสกุลอับดุลบุตรและพิพิธภักดี จะมีเรื่องนี้มาตลอด คนที่ถูกแต่งตั้งคือไพร่มาจากจะนะ ปัตตานี หนองจิก โดยเฉพาะเจ้าเมืองหนองจิกระยะหลังก็เป็นคนพุทธ”

“ถึงปี 2445 ช่วงล่าอาณานิคม ประวัติศาสตร์ที่ฝั่งไทยเขียน คือ การมีเรือปืนอยู่ที่ปากอ่าวเป็นความจำเป็นที่รัชกาลที่ 5 ต้องสร้าง 'ความเป็นรัฐชาติ' (Nation-State) ขึ้นมา เพื่อให้ทุกอย่างรวมกันเป็นความเข้มแข็งภายใต้รัฐเดี่ยว มีการยุบหัวเมืองทั้ง 7 เป็นเทศบาล คือจังหวัด พัฒนาการเหล่านี้กลายเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ รัชกาลที่ 5 บอกว่าคิดผิดไปแล้วที่เอาวิธีของฝรั่งมาแบ่ง คือ ยุบหัวเมืองทั้งหลายที่ฝั่งลาวด้วย ส่วนฝั่งมลายูก็ปรับเป็นระบบเทศบาล นี่เป็นจุดเริ่มต้นของการรวมศูนย์อำนาจปัจจุบัน”

“การรวมศูนย์อำนาจดังกล่าว บรรดาเจ้าเมือง ภาวะตอนนั้นสยามก็นำเรือปืนมาอยู่ที่ปากอ่าวปัตตานีเช่นกัน เพื่อจับคนที่แข็งข้อ ขณะที่ฝ่ายรัฐบันทึกประวัติศาสตร์แง่ลบว่าคนเหล่านี้แข็งข้อเพราะอยากมีอำนาจเอง ซึ่งแตกต่างเป็นคนละเรื่องเหมือนกับข้อเรียกร้อง 7 ข้อของฮัจญ์สุหลงที่เกี่ยวกับเรื่องการค้าธรรมาภิบาล การใช้ภาษา การคัดเลือกผู้นำ หากสังเกตจนถึงปัจจุบันที่ผู้นำส่งมาจากรัฐส่วนกลางล้วนเป็นคนพุทธทั้งหมด ส่งผู้นำมาอย่างเดียวไม่พอ ยังส่งคนคุมหรือกองกำลังมาด้วย กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการรักษาโครงสร้างการเมืองการปกครองรูปแบบใหม่ คือ ใช้กำลังเข้ามาควบคุมกำกับการลุกขึ้นของคนในพื้นที่ ทั้งที่ การทวงสิทธิ์จากฝ่ายมลายูครั้งแรกเป็นการต่อสู้บนพื้นฐานของการเรียกร้องอย่างสันติ”

“ในปี 2445 ถ้าเราจะพูดถึงความเจ็บปวด ไม่ใช่เฉพาะของคนปัตตานีฝ่ายเดียว คนล้านนา คนเชียงใหม่ มณฑลทั้งหมดถูกยุบหมด ทว่าที่อื่นปลุกแล้วไม่ลุกขึ้นสู้ ช่วงปี 2445-2446 หนา บุนนาค (หรือพระยาเดชาอนุชิต สยามิศรภักดี พิริยะพาหะ) เป็นคนแรกที่สยามส่งมาชิงดินแดนคืน หลังจากมีการแบ่งจังหวัดไปอยู่กับมาเลย์ ช่วงเวลานี้มีหลายเหตุการณ์ที่น่าสนใจ จนกลายเป็นความเบ็ดเสร็จ ทำให้คนในพื้นที่ถูกควบคุมด้วยอำนาจทางการเมืองจากรัฐส่วนกลาง”

“คนชาติพันธุ์มลายูปัตตานีเป็นคนชื่อตรง ช่วงปี 2445 เติงกูอับดุลกอเดร์ กามารุดดิน (หรือพระยาวิชิตภักดี เจ้าเมืองปัตตานีคนสุดท้าย) ถูกหลอกให้ลงนามเอกสารที่สยามร่างมาเป็นนิติกรรมสัญญา โดยเนื้อหาสัญญานั้นสยามจะไม่ยึดอำนาจอธิปไตย ให้คงสถานะเจ้าเมืองอยู่ ทำให้อับดุลกอเดร์ตัดสินใจลงนาม เมื่อส่งร่างสัญญากลับไปกลายเป็นหนังสือมอบอำนาจอธิปไตยให้กับสยาม อับดุลกอเดร์จึงเดินทางไปพบตัวแทนของอังกฤษที่อยู่สิงคโปร์เพื่อร้องเรียนด้วยตัวเอง แต่อังกฤษก็ไม่ได้ทำอะไร หลังจากอับดุลกอเดร์รู้ว่าถูกหลอกก็มีความไม่พอใจที่ถูกกระทำอย่างนั้นจึงจัดตั้งกลุ่มขบวนการติดอาวุธและขึ้นเป็นแกนนำเอง”

“หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การที่ญี่ปุ่นเข้ามาแย่งแหลมมลายูได้นำกลันตัน ตรังกานู และปะลิสเข้ามาคืนให้กับรัฐสยาม แต่เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม อังกฤษก็เรียกร้องเอาดินแดนที่เสียให้ญี่ปุ่นคืน แต่อังกฤษมีข้อตกลงสัญญาไว้กับเติงกูอับดุลกอเดร์ หากช่วยเหลือให้อังกฤษชนะสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเอาดินแดนมาเลยคืนให้กับคนมลายูตรงนี้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชัดเจน แต่เนื่องจากการแพ้สงครามของญี่ปุ่นซึ่งไทยให้การสนับสนุน อังกฤษถูกบีบโดยอเมริกา 2 ข้อ คือห้ามรัฐบาลอังกฤษยุ่งเกี่ยวกรณีรัฐปัตตานี และ สอง สยามยินดีจะให้ข่าวสารกับรัฐบาลอังกฤษสองแสนห้าหมื่นตัน แสดงว่าข้อตกลงที่อังกฤษทำกับเติงกูอับดุลกอเดร์ไม่ประสบความสำเร็จ หักล้างกันเอง อังกฤษเลยเรียกเติงกูอับดุลกอเดร์ไปพบ ขอย่าเรียกร้องอิสรภาพในปัตตานีได้ไหม เพราะอังกฤษต้องการข่าวสาร

และเสนอว่าหากขามลายุอยู่ภายใต้รัฐไทยไม่ได้ ก็จงโยกย้ายมาอยู่ในดินแดนมลายาของอังกฤษ นี่ก็เป็นประวัติศาสตร์คันดูได้ในพิพิธภัณฑ์หรือหอสมุดแห่งชาติอังกฤษ เพราะฉะนั้นประวัติศาสตร์ทั้งหมดที่พวกเราพูด ไม่ใช่แค่เรื่องเล่า”

“ช่วงเวลาที่เราสร้างผลกระทบรุนแรงทั้งคนมลายูและคนจีน คือ ในช่วงยุคจอมพล ป. โดยเฉพาะการประกาศ ใช้นโยบายรัฐนิยม 12 ข้อ แม้กระทั่งน้องของนายอดุลย์ ณ สายบุรี (หรือเติงกูญาลาล์ นาเซร์) ก็ถูกจับขังไว้ นี่คือการรู้สึกของคนมลายูที่ถูกคุกคามมาโดยตลอด และ 'รัฐนิยม' ที่ถูกสร้างในยุคนี้มีผลกระทบต่อกระบวนการเป็นชาตินิยมถึงปัจจุบัน ซึมซับเป็นรากฐานของรัฐไทย”

“พอมาถึงการต่อสู้ของฮัจญ์สุหลง อับดุลกอเดร์ ผู้นำศาสนาคานสำคัญ หลังจากไปอยู่มกเกห์มาเกือบ 20 ปี เมื่อกลับมาเห็นสังคมที่ถูกกดขี่ข่มเหงในเรื่องของวัฒนธรรม ท่านก็เลยต่อสู้ ณ วันนั้น ในตำแหน่งของประธานคณะกรรมการอิสลามคนแรกที่ได้จากโครงสร้างของปรีดี พนมยงค์ ท่านรวมเหล่าบรรดาผู้ศรัทธาและประกาศขอ 7 ข้อ (ปี 2490) ต่อมาปี 2491 ท่านฮัจญ์สุหลงถูกจับ ก็ไม่มีการพิพากษา ไม่มีการเอาโทษสำหรับคนที่เกี่ยวข้องในกรณีนี้ ท่านหายตัวไป เหมือนกรณีนายสมชาย นิละไพจิตร สิ่งที่น่าสังเกต คือรัฐไทยไม่เคยขอโทษเลย แต่กลับไปสร้างมัสยิดกลางปัตตานีขดเขยให้ จึงไม่แปลกที่คนมุสลิมจำนวนหนึ่งไม่ไปละหมาดที่นั่น เพราะนั่นคือการเยียวาคนปัตตานีครั้งที่ 2 หลังจากที่มีการเยียวาครั้งแรก คือมัสยิดรายอ”

“เมื่อสู้บนดินไม่ได้ ประกอบกับการต่อสู้อย่างต่อเนื่องของตนกูมะห์มุด มะห์ยิดดิน จนกระทั่งพัฒนามาสู่การจับอาวุธ ซึ่งเป็นยุคที่ต่อเนื่องกับยุคของสงครามเย็นระหว่าง 2 ค่ายคือคอมมิวนิสต์กับทุนนิยม ก็เกิดขบวนการปีไอพีพี ปีอาร์เอ็น พูล์ ฯลฯ นี่คือการขบวนการที่เกิดขึ้น มีการประกาศสู้ใต้ดินหลายอย่างเป็นเรื่องในอดีตที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน”

“ผมเป็นคนดุษงญอ ประวัติศาสตร์ไทยประกาศให้คนดุษงญอเป็นหมู่บ้านกบฏ เมื่อประวัติศาสตร์เริ่มต้นมีผลถึงอนาคตอีกยาวไกล ทั้งที่ข้อเท็จจริงในขณะนั้น ปี 2495 ชาวบ้านมลายูมุสลิมกำลังต่อสู้กับโจรจีนคอมมิวนิสต์มลายา (จคม.) และองค์การคอมมิวนิสต์ (อกค.) เวลาจีน อกค. เข้ามาในหมู่บ้าน เราต้องหลบหนีลงใต้ดิน ผมก็หนีด้วย ที่ดุษงญอ สถานีตำรวจก็ไม่มี สถานีอนามัยก็ไม่มี ถนนก็ไม่มี เวลาหนีต้องวิ่งไปตามคันนา ไม่มีใครฟังได้เลย เมื่อหมู่บ้านมีโจรผู้ร้าย ชาวบ้านเลยรวมตัวกันเพื่อสู้ แต่มีคนเป็นสายให้ทางการไปบอกตำรวจว่า พวกนี้รวมตัวเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐ ตำรวจก็ยกพลมา ทั้งเดินเท้าทั้งรถจี๊ป จึงเกิดการปะทะกัน เรื่องอย่างนี้เป็นประวัติศาสตร์บาดแผลที่ใส่ร้ายต่อประชาชนที่ไม่ได้ทำผิดกฎหมาย ผู้บริสุทธิ์ถูกใส่ร้ายผ่านประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน”

“ช่วงปี 2500 - 2518 มีเหตุการณ์เกิดขึ้นมากมาย เทือกเขาบูโดกลายเป็นที่มาของการขึ้นยศตำรวจทั้งหลาย ช่วงนี้เป็นรัฐบาลที่ทุกคนบอกว่าเป็นเผด็จการ คือช่วงของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อเนื่องกับจอมพลถนอม กิตติขจร อย่างไรก็ตาม ขบวนการก็ยังสู้ต่อไป เกิดเหตุการณ์ที่ว่าปูโลจับครูเพื่อตอบโต้ฝ่ายรัฐ คนสงสัยว่าแล้วทำไมต้องจับครู หรือฆ่าครูซึ่งเป็นประชาชน อธิบายได้ว่า ครูคือกลไกเกี่ยวพันรัฐ การจัดการกับครูก็คือการตอบโต้กับกลไกการปกครองเท่านั้นเอง”

“แน่นอนที่สุด เมื่อคนถูกกด ก็ย่อมต้องใช้วิธีที่หลากหลายในการต่อสู้ ช่วงนี้มีเหตุการณ์สำคัญมาก เช่น 'เหตุการณ์กอดอ' ที่ตัวแทนจากกลุ่มคนไทยพุทธได้เล่าก่อนหน้านี้อ้างแล้ว แต่อยากเล่าในมุมมองที่ต่างกันในฐานะที่อยู่ในเหตุการณ์ตั้งแต่เริ่มต้นที่กรุงเทพฯ...จากการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษารามคำแหง ไปถึงการเจรจาที่ลานวัฒนธรรม มีการใช้เวทีเสวนาเพื่อเปิดประเด็นของความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา โดยเฉพาะในยุค

ปี 2500 เป็นต้นมา มีการเคลื่อนขบวนในตลาด คนเข้าร่วมชุมนุมเรือนหมื่น กล่าวได้ว่าเป็นการต่อสู้โดยสันติวิธีที่ยาวนานถึง 45 วัน ณ ตอนนั้นแรงหนุนสำคัญไม่ใช่คนในขบวนการใต้ดินอย่างเดียวที่ออกมาพูด นิสิตนักศึกษา อาทิ เกรียงกมล เลาะห์ไพโรจน์, พีรพล ตริยะเกษม, ประสาร มฤคพิทักษ์ และสุธรรม แสงประทุม คนเหล่านี้คือคนมาช่วย เพราะเริ่มเกิดขบวนการต่อต้านเผด็จการแล้ว มีขบวนการนักศึกษาออกสู่ชนบท นับเป็นครั้งแรกที่คนข้างนอกมาดูว่า คนที่นี้เขาพูดภาษามลายูกันอย่างไร และนี่คือส่วนหนึ่งของขบวนการนักศึกษาปี 2519 'หยุดปัดตานี' เป็นการรณรงค์ให้ลดการใช้อาวุธ”

“ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ ทำให้ ส.ส.กลุ่มหนึ่งนำโดยเด่น โต๊ะมีนา ไปสังกัดพรรคประชาธิปัตย์ และส่งผลให้ประชาธิปัตย์ชนะการเลือกตั้ง ทว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มขบวนการก็ยังมีอยู่ อย่างไรก็ตาม ช่วงปี 2525 – 2529 มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระบบรัฐสภา ที่ถือเป็นการเคลื่อนไหวด้วยสันติวิธี ขณะนั้นมีมุมมองว่าการมีอำนาจทางการเมืองจะช่วยแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ มีการชิงการเป็นรัฐมนตรี และสร้างระบบโควตาขึ้นมา”

“ในห้วงทศวรรษที่ 2520 อันเป็นกระแสหลังการปฏิวัติอิหร่าน กระแสการฟื้นฟูอิสลามมีอิทธิพลส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมมุสลิมทั้งในระดับสากลและพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของไทยด้วย จึงเกิดการเคลื่อนไหวเรื่องฮิญาบ ด้านรัฐไทย ในสมัยของรัฐบาลชวน หลีกภัย รัฐมนตรีบางคนบอกว่าผ้าผืนเดียวก็เป็นความมั่นคงนะ กรณีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการแก้ระเบียบให้นักศึกษาสตรีสามารถสวมใส่ฮิญาบได้ในวิทยาลัยครูยะลา เมื่อปลายปี 2530 ถึงต้นปี 2531 จนกระทั่งกลายเป็นเหตุประท้วงอยู่ประมาณสัปดาห์หนึ่ง แม้จุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นในวงเมืองยะลาและวิทยาลัยครูยะลา ทว่าขณะนั้นประชาชนในพื้นที่เริ่มคลุมฮิญาบก่อนหน้านั้นแล้ว เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา พ่อแม่ที่เคร่งครัดในหลักศาสนา ก็ให้คลุมแล้ว เพื่อสร้างการต่อรองต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ผ่านอัตลักษณ์ขึ้นมา”

“นอกจากนั้น ช่วงปี 2530-2533 ยังมีการประท้วงปลดปล่อยมัสยิดกรือเซะ โดยให้เพิกถอนการขึ้นทะเบียนมัสยิดกรือเซะเป็นโบราณสถาน คนนำชุมนุมขณะนั้นคือ หมอติง (สรยุทธ สุกุลนาสันติศาสตร์) ซึ่งมีมวลชนหนุนหลังจำนวนมาก ในที่สุดมัสยิดกรือเซะที่เราเห็นในวันนี้ เป็นผลงานการประท้วงอย่างสันติของคนปัดตานี ทำให้ความเชื่อเรื่องตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเปลี่ยนไป (เรื่องเจ้าแม่สาบแข่งไม่ให้สร้างมัสยิดจนแล้วเสร็จ – ผู้เรียบเรียง) ซึ่งรัฐใช้ตำนานนี้กลบเกลื่อนการเผา มัสยิดกรือเซะในช่วงของการโจมตีปาดานีในอดีต”

“ช่วงปี 2535 – 2545 กลุ่มวาทะห์ประสบความสำเร็จในการมีรัฐมนตรี และนายวันมูหะมัดนอร์ มะทา เป็น ประธานรัฐสภาที่เป็นคนไทยมุสลิมคนแรก กระนั้นในปี 2536 ก็ยังเกิดเหตุการณ์เผาโรงเรียน 36 แห่ง ในขณะที่คุณเด่น โต๊ะมีนาเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ก็ไม่ทราบจะทำไม่จับคนก่อเหตุไม่ได้ และครูยังเป็นเหยื่ออยู่ตลอดเวลา อันนี้ไม่ทราบทำไมจับไม่ได้สักที...ซึ่งอาจจะเป็นการดิศเรียดทางการเมืองให้เห็นว่าไม่สามารถคุมพื้นที่ได้ก็เป็นได้ เพราะว่าการปฏิบัติการดังกล่าวไม่ได้อยู่ในวิสัยของขบวนการที่กำลังอ่อนล้าช่วงนั้น”

“นับจากปี 2544 มีมุมมองต่างจากกลุ่มไทยพุทธที่ระบุว่า เป็นช่วงที่มีกระแสปลุกระดมสูง ในเชิงบริบทเกิดกระแสต้านการก่อการร้ายจากปฏิบัติการถล่มตึกเวิร์ลเทรดเซ็นเตอร์ 9/11 (วันที่ 11 กันยายน 2544) ประชาชนในพื้นที่มีการเกาะติดกระแสในโลกมุสลิมมากขึ้น และเหตุการณ์ปล้นปืนเริ่มตั้งแต่ 2545 เป็นการปล้นเล็กๆ บ้างแล้ว ขณะเดียวกันก็เริ่มมีการอุ้มคนหายไปจากในพื้นที่จำนวนมากเสมือนใบไม้ร่วง จนกระทั่งเกิดขึ้นเหตุการณ์

ปล้นปี 4 มกราคม 2547 มีการอุ้มนายสมชายหายไป มีการประกาศใช้กฎอัยการศึก พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ และการละเมิดสิทธิมนุษยชนจำนวนมาก จนกระทั่งความรุนแรงมีพลวัตสูงขึ้น สร้างความแตกแยกระหว่างพุทธและมุสลิม”

“ในส่วนเรื่องเล่าของปาตานีเมอร์เดกา ตอนเด็กๆ ผมถามพ่อว่า ทำไมเพื่อนที่โรงเรียนชอบล้อว่าชื่อยาว ดูนามสกุลแล้วเรียกยาก พ่อบอกว่านามสกุลที่ยาวนี้แสดงว่า ในอดีตคนมลายูปาตานีเคยมีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง ทั้งชื่อและนามสกุลเพื่อบอกคนรุ่นหลังว่าเราเคยมีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง ผมจึงซึมซับตำนานปาตานีนับจากนั้น เช่น เรื่องเล่าช่วงแพ้สงคราม ก็ได้ยินว่าคนปาตานีถูกจับเป็นเชลยศึกไปที่กรุงเทพฯ เมื่อมีโอกาส...ได้เจอกับคนมุสลิมริมคลองแสนแสบบ้าง แถวหนองจอกบ้าง ก็ได้ยินเรื่องเล่าที่มาของคำว่า 'แสนแสบ' ซึ่งฟังแล้วก็แสนเจ็บปวดเหมือนกัน เพราะ 'แสนแสบ' มาจากเรื่องเล่าบรรดาเชลยศึกจากปาตานี ต้องขุดคลองด้วยมือเปล่า เชลยคนหนึ่งป่วยขุดไม่ไหว ผู้คุมเชลยมาเห็นคิดว่าอุ้งงานจึงฟาดด้วยหางกระเบนเข้าที่หลัง เชลยก็ตะโกนด้วยความเจ็บปวดว่า แสนแสบ”

“เรื่องเล่าทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่เราคุ้นเคยดี เพราะทวดเล่าให้กับปู่ ปู่เล่าให้กับพ่อ พ่อเล่าให้กับพี่ พี่เล่าให้กับผม เรื่องที่ผมเองไปประสบ และก็สามารถเล่าต่อๆ กันไป ส่วนข้อถกเถียงที่อาจจะมาจากนี้ไปว่าเรื่องเล่าจะเป็นข้อเท็จจริงหรือไม่ ก็ตรวจสอบยากมาก ด้วยคืออดีตระยะไกล ทว่าก็มีผลต่อการขับเคลื่อนของขบวนการต่างๆ ตลอดเวลา สำหรับผม สนใจเรื่องเล่าที่เพิ่งเกิดขึ้นนับจากปี 2547 เป็นต้นมา ที่ผู้คนยุคปัจจุบันสัมผัส ประสบด้วยตนเอง เห็นเอง เพื่อนเรา คนใกล้ชิด สัมผัสเอง จะจัดการอย่างไร สิ่งเหล่านี้อยู่ในนิยามของการปลุกกระตมบนฐานคิดของรัฐหรือไม่?”

“ผมเป็นเป็นมลายูตรังگانู เชื่อสายมาเลย์ และมีเลือดผสมทางปากีฯ บ้าง สมัยเด็กพี่น้องของแม่จะพาไปพิพิธภัณฑที่ตรังگانูหรือที่กลันตัน ทั้งสองแห่งมีเรื่องเล่าถึงปาตานีพอสมควร แสดงว่าเมื่อก่อนไม่ใช่เรื่องเล่าเพราะมีหลักฐานยืนยัน คนตรังگانูบอกกันว่า ตรังگانูเป็นรัฐที่ถูกสร้างโดยเจ้าที่มาจากปาตานี และกลันตันก็เป็นส่วนหนึ่งของตรังگانู แสดงว่าคนรุ่นผมสามารถรับรู้ได้ว่า เมื่อก่อนเรามีอธิปไตยที่เป็นของตนเอง เพียงแค่เรามีกำลังน้อยกว่าคนจากลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทำให้เราแพ้สงคราม จึงเกิดบาดแผลต่างๆ การปรุงแต่งเรื่องเล่าก็เพื่อให้เราหลุดจากการเป็นคนไทย เพราะคนแพ้ถูกกระทำอยู่ตลอดเวลา คนมลายูมีความรู้สึกแบบนี้ ความชอบธรรมของการสู้จึงมีอยู่ตลอดเวลา”

“จนมาถึงปี 2547 นอกเหนือจากการเป็นลูกหลานของเรื่องเล่าแล้ว ก็กลายมาเป็นคนที่สามารถเล่าเรื่องได้เอง หลังจากเหตุการณ์ปล้นปี ช่วงการเลือกตั้งหนึ่งซึ่งมีรายชื่อชาวบ้านหายไปจากหมู่บ้าน 200 กว่าชื่อ ยังไม่ทันได้ร้องเรียนเลย ก็ถูกทหารเชิญตัวไปและถูกขังในค่ายปีเหลือ 2 วัน ในวันแรกที่ถูกขังรวมกับชาวบ้าน 7-8 คน กลัวมาก ในใจร้องไห้ไปนานแล้ว แต่ต้องสร้างภาพว่าไม่กลัวไว้ก่อน ส่วนชาวบ้านนี่กลัวสารพัดแม้กระทั่งเสียชีวิตตอนนี้มีคนสู้ด้วยเรื่องเล่าที่ประสบเองว่าคนมลายูโดนอะไรบ้าง หรือกรณีนักศึกษา 7 คนไปสอนกฎหมายให้กับชาวบ้านก็ถูกจับ นักศึกษาราชภัฏยะลาถูกทำสารพัด ถูกช็อตไฟใต้เสื่อใต้กางเกง เปิดแอร์ เอาน้ำราด เรื่องเล่านี้เป็นข้อเท็จจริง เมื่อเล่าแล้วก็เป็แรงกระตุ้นให้นักศึกษาลงพื้นที่มากขึ้น จะถือว่าเป็นเรื่องเล่าปลุกกระตมหรือไม่?”

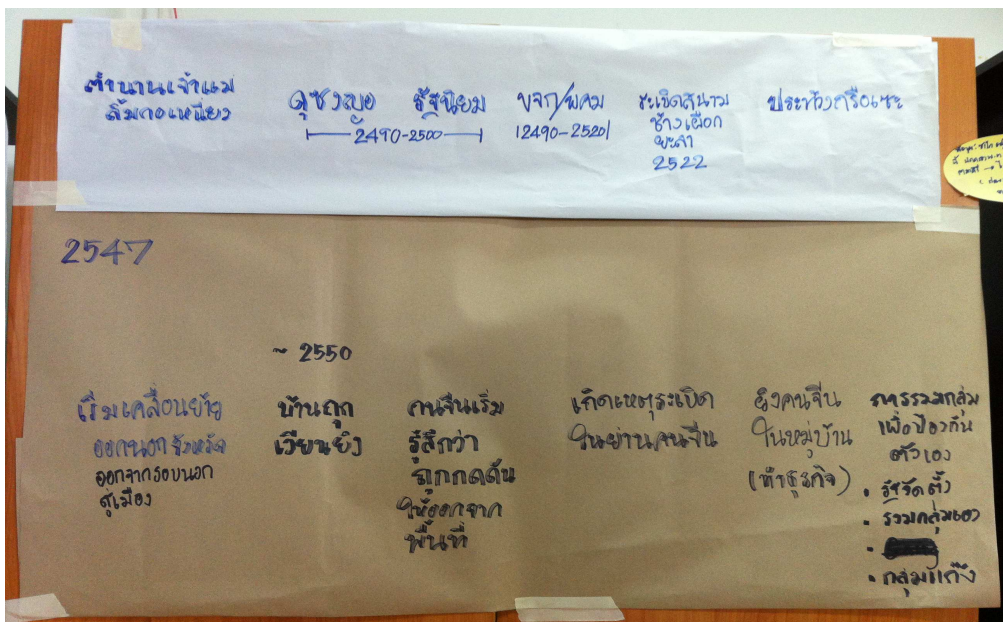
“จริงๆ แล้วความเจ็บปวดของคนวัดไม่ได้ว่าใครเจ็บปวดมากกว่ากัน แต่คนทั่วไปไม่ค่อยรับรู้ว่าคุณมลายูต้องเผชิญกับอะไร ตรงกันข้ามหากทหารสักคนหนึ่งเสียชีวิตไม่ว่าด้วยหน้าที่หรือด้วยเหตุใด ผู้ประกาศข่าวชื่อดังก็หาเงินด้วยการสร้างกระแสรักชาติ ที่สร้างความเกลียดชังระหว่างคนไทยกับคนมลายู ยิ่งเป็นแรงกระตุ้นให้คนในขบวนการสู้มากขึ้น”

“เรื่องตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวไม่คิดว่าจะบานปลายถึงขนาดนี้ เพราะตำนานเจ้าแม่มี 2 ชุดในพื้นที่ กรีโอเซะ ตำนานแรกเริ่มต้นที่คนจีนเล่ามานานแล้ว โดยการนำของจีนฮกเกี้ยนเข้ามาในประเทศไทย เรื่องเล่าคือ น้องสาวมาตามแล้วพี่ชายไม่ยอมกลับก็เลยฆ่าตัวตาย ก็จบแค่นั้นหลักฐานก็ยังมีอยู่ในปัจจุบัน ถามคนจีนในปัตตานี เขาก็บอกว่าสมัยก่อนเขาก็ไปเซ่นไหว้บริเวณนั้น แต่ต่อมากลุ่มคนจีนที่มาอยู่ที่ปัตตานี เพื่อสร้างศรัทธาของเจ้าแม่มากขึ้นก็เลยเขียนตำนานใหม่เป็นตำนานโกหก บอกว่าสุสานเดิมอยู่สุโขทัยแล้วย้ายมาอยู่ตรงนี้ อันนี้ก็เป็นเรื่องใหญ่ ทั้งยังบันทึกชัดเจนว่า น้องสาวมาหาพี่ชายให้กลับบ้าน พี่ชายไม่กลับก็เสียใจ เลยฆ่าตัวตายในมัสยิดที่พี่ชายเป็นผู้ก่อสร้าง ซึ่งความจริงเรื่องนี้ไม่น่าเชื่อถือ เพราะว่าสถาปนิกจีนที่สร้างอาคารดารัสก์แห่งต้องมีศิลปะหลงเหลืออยู่ ว่ามัสยิดนี้เป็นศิลปะอาหรับล้วนๆ และตำนานหลังจากฆ่าตัวตาย ลิ้มกอเหนี่ยวสาปแช่งขอให้มัสยิดนี้สร้างไม่เสร็จ หากมีการพยายามสร้างก็ขอให้ฟ้าผ่า การบันทึกชัดเจนเช่นนี้เป็นเรื่องรับไม่ได้มาก ซึ่งมีข้อสังเกตว่าตำนานที่สร้างใหม่หวังได้เงินจากการบริจาคมหาศาล เป็นเรื่องผลประโยชน์ โดยไม่ใส่ใจต่อคนมุสลิม ด้วยมัสยิดเป็นของอัลเลาะห์ การเขียนตำนานเช่นนี้ถือเป็นการลบหลู่ศาสนา”

“หรือกรณีเรื่องแพ่งสงครามก็ไม่ใช่เรื่องเล่า เป็นสงครามที่เหตุโหดมาก เอาช่างมาเหยียบหญิงท้อง เด็ก คนที่บาดเจ็บไม่ตาย ก็เป็นเขลยไปกรุงเทพฯ ประวัติศาสตร์นี้ปรากฏในหนังสือของ เซอร์ ฟรานซิส ไลท์ เขียนชัดเจน ถูกจัดเก็บอยู่ที่พิพิธภัณฑ์อังกฤษ คนไปคัดเอกสารนี้คือ นีอันวาร์ นิมะห์มุด ขณะนั้น เซอร์ ฟรานซิส มาทำเหมือนแรกที่ปัตตานี แล้วเกิดเหตุการณ์จึงจดข้อมูลทั้งหมดส่งไปให้ผู้ที่อินเตีย เพราะฉะนั้นอย่ากล่าวหาว่าคนมลายูบิดเบือนประวัติศาสตร์ นี่เป็นความปวตริ้วของคนมลายูเนื่องจากการแพ่งสงคราม”

“ยามเอ่ยถึงเรื่องเล่าปัตตานี คิดว่ามี ตัว t ก็ตัว? ถ้า Patani สะกดด้วย t ตัวเดียว จะแสดงถึงยุค Patani Kingdom เป็นยุคอาณาจักร ไม่ได้เป็น Nation-State (รัฐชาติ) คนปัตตานีจะไม่เขียนปัตตานี ที่ถูกคือ 'ปาฏอนี' ที่มีรากภาษาจากอาหรับ สำหรับ Pattani ซึ่งสะกดด้วย t สองตัวนั้น คือปัตตานีสมาัยตกเป็นประเทศราชของสยาม จนกระทั่งถึงปัจจุบัน”

4.3 เรื่องเล่าของคนจีน - 'เราเป็นเพียงผู้อาศัย'

แผนภาพที่ 10: ช่วงเวลาเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ขัดแย้งกลุ่มคนจีนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานี

“เราเป็นแค่ผู้อาศัยใช่ไหม?”

“เมื่อเริ่มต้นชวนคุยหาเรื่องเล่าความขัดแย้งจากมุมมองคนจีน ก็รู้สึกว่าคนจีนไม่ได้มีประวัติศาสตร์อะไรเลยในพื้นที่นี้ อาจจะเห็นร่องรอยการเข้ามาอยู่ในพื้นที่ แต่สุดท้ายเรื่องเล่าก็หายไป ยิ่งช่วงของความขัดแย้งมากขึ้น เรื่องเล่าของคนจีนก็ยิ่งหายไปจากความทรงจำของสังคม เหลือแต่ความทรงจำของคนมลายูและสยาม”

“(ทำไมเป็นอย่างนั้น?) เพราะคนจีนเป็นผู้อาศัย เป็นคนกลุ่มน้อยมากสำหรับพื้นที่นี้ และเราก็ไม่เคยมีปัญหาขัดแย้งกับใครที่นี่...ความเป็นคนกลุ่มน้อยก็มีความหลากหลายอยู่ภายใน...คนอื่นอาจจะมองว่าเราเป็นคนจีน แต่ในคนจีนสามารถแยกย่อยได้อีก มีจีนแคะ จีนใหญ่ จีนฮกเกี้ยน กวางตุ้ง ไทหล่า ซึ่งมีความหลากหลายตามกลุ่มของตัวเอง มีที่มาที่ไป และช่วงเวลาที่ผ่านมาอยู่ก็ไม่เท่ากัน”

“ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเป็นตัวเริ่มต้นบอกเล่าว่าคนจีนฮกเกี้ยนเข้ามาก่อนกลุ่มจีนอื่น และอยู่ที่นี้มาตั้งแต่เมื่อใด และอยู่อย่างสัมพันธ์กับคนในพื้นที่อย่างไร ถ้าเล่าข้ามปัญหาตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวก่อนหน้านี้ และมุ่งมองเรื่องตำนานกับความสัมพันธ์กับผู้คนในพื้นที่ พบว่าเรื่องเล่าหรือตำนานได้สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนมลายูกับรัฐ (สยาม - ส่วนกลาง) มากกว่าสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพราะว่ารัฐมาสร้างตำนานใหม่ ทั้งเรื่องเล่าเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว และเหตุการณ์ดุซงญอ และมีข้อสังเกตว่าคนจีนเป็นชาติพันธุ์ที่ทำให้สอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งที่มีอยู่ได้มากที่สุด”

“พ่อเป็นคนจีนที่เข้ามาอยู่อาศัย เขาเรียกคนไทยว่า 'เซียมญีน' เหมือนที่คนมลายูเรียกคนไทยว่า 'ซีแยะ' และเขาเรียกคนปาตานีว่า 'ฟาญีน' ฟา คือ ฟาตอนี คนจีนเคารพคนพื้นที่ถึงขนาดนี้ ช่วงที่เกิดสงครามดุซงญอ พ่ออายุยี่สิบสาม ผู้นำมุสลิมที่ระดมชาวบ้านชื่อ โต๊ะแบละาะห์ ภรรยาเขาเรียนอยู่ห้องเดียวกับแม่ สองครอบครัวจึงค่อนข้าง

ผูกพันกันอยู่ กลับมาเรื่องการเกิดเหตุ เห็นได้ชัดว่าพอเรามีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับพี่น้องมุสลิม ให้เกียรติเขา ช่วงก่อนเกิดเหตุเขาก็มากระซิบบอกเหตุล่วงหน้ากับพ่อแม่หมดว่าจะเกิดเหตุนะ ต้องหนีหลบไปห้องใต้ดิน ที่บ้านมีห้องใต้ดิน”

“พอเกิดสงครามดุชงญอ คนจีนที่ขายหมูโดนไล่ฆ่าจนเสียชีวิต เพราะเขาไม่ได้เป็นคนในพื้นที่ เขาไม่รู้นี่คือลักษณะของมือบ ที่นี้พ่อก็ทำการค้าอยู่ในพื้นที่ เราเห็นว่าการเกิดเหตุการณ์แต่ละครั้ง คนจีนจะไม่ได้รับผลกระทบเท่าไร เพราะว่าคนจีนค่อนข้างระวังในการปฏิสัมพันธ์กับคนที่ไปอยู่ด้วย”

“ยกตัวอย่างตอนเด็กๆ ผมช่วยพ่อซื้อยาง คนมุสลิมที่คิดทุจริตก็มี ไม่ใช่ว่าเป็นคนดีทั้งหมด บางคนจะเอาก่อนหินใส่ในขี้ยาง พ่อไปซื้อมานานมีผมไปช่วยยก แล้วเรายก เราเห็นน้ำหนกเกิน ก่อนอย่างนี้ไม่ควรจะเกินกิโลหนึ่ง พอซั่งได้ประมาณ 2 กิโล ผมยกทิ้งตั้งตุ้มใหญ่ เรารู้สึกไม่ใช่ นี่มันหินแล้ว แต่ก็คิดราคาให้เขาปกติ ‘เพราะอะไรรู้ไหม?’ พ่อบอกว่าถ้าเราไปแจ้งตำรวจ เขาโดนจับจะลำบาก ญาติพี่น้องเขาอีก แล้วเรายังอยู่ในพื้นที่นี้ นี่คือการระวังของพ่อ”

“ความเป็นคนจีนของพ่อ สัญชาติก็ยังเป็นจีน ไม่ได้เป็นไทย ทำให้ต้องพึ่งพี่น้องมุสลิมเยอะ การไปต่อใบต่างดาว หรือเอกสารทำนองนี้ แต่ก่อนจะมีกลุ่มผู้นำที่เป็นมุสลิมช่วยอยู่ ส่วนผมเป็นคนอีกรุ่นหนึ่งกลับต้องไปทะเลาะกับรัฐ กลายเป็นตำรวจเข้ามาเอาเปรียบเรา แทนที่เราจะรบกับคนมุสลิม แต่กลายเป็นว่าเรารบกับเจ้าหน้าที่รัฐ เพราะฉะนั้นระหว่างจีนกับมุสลิมถือว่าไม่มีปัญหา”

“สิ่งที่สะท้อนคนมลายูจีนอย่างผมผ่านความเป็นอยู่ เช่น เรื่องอาหาร ตอนเด็กผมกินอาหารมุสลิมจนติด เช่น ทูเรียนใส่บูดู หลายคนคงไม่เคยได้ยินในชีวิตเลย แต่ผมกินตั้งแต่เด็ก มีศาสนาอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน ผมฟังเสียงละหมาดวันละ 5 ครั้ง เพราะว่าบ้านผมอยู่ตรงข้ามมัสยิด ผมก็ผูกพันเสียงละหมาด เสียงอาซาน ผูกพันเข้าไปในสายเลือด ไม่รู้สึกว่าเป็นความแปลกแยกอะไรเลย”

“เรื่องสงครามดุชงญอ พังจากพ่อซึ่งเป็นคนสุดท้ายที่มีชีวิตร่วมในเหตุการณ์ ขณะนี้อายุเกือบ 90 ปีแล้วเล่าว่า ตอนแรก พอเราบอกว่าโจรคนจีนมาปล้นที่ดุชงญอ โจรจีนไม่ใช่สมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์มลายา โจรจีนคือโจรก็กมินตั้งนะ เพราะฉะนั้นมีความต่างกัน เวลาที่กมินตั้งมาปล้น ชาวบ้านถูกฆ่า พ่อก็ถูกจับเป็นหนึ่งในนั้น พ่อจะสนิทกับกำนันที่ดุชงญอ ก็โดนจับไปด้วยกัน ต้องไปแบกหาม ด้วยความโกรธแค้น ตอนหลังพ่อก็เลยไปสมัครเป็นสมาชิกคอมมิวนิสต์มลายาด้วย พ่อเป็นสมาชิกคอมมิวนิสต์มลายาอยู่ 2 ปีที่เบตง ได้เล่าการเมืองภายในให้ฟัง พรรคคอมมิวนิสต์มลายาเวลาพูดถึงที่เบตงหรือที่สะเดา แบ่งเป็น 2 สายความเชื่อ คือ สายเหมา เจ๋อ ตุง กับสายมาร์กซิสต์ที่โครงการจุฬารณย์พัฒนาเป็นสายเหมา เจ๋อ ตุง นำโดยจิน เป็ง แล้วรองลงมาเป็นอาเดิน ส่วนที่ปียมตรักก็เป็นสายมาร์กซิสต์ กลุ่มที่สะบาย้อยก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่ง เคยปะทะฆ่ากันตายด้วยซ้ำ และมีอีกกลุ่มแยกไปอยู่ที่แว้ง ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์มลายาที่แว้งเป็นคนมุสลิม ที่นี้พอเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัด จึงมีข่าวออกมาจากฝ่ายความมั่นคงช่วงหนึ่งว่า อดีตพรรคคอมมิวนิสต์มลายามีส่วนกับการก่อเหตุไฟใต้ คือ กลุ่มที่แว้ง”

“อาจพูดได้ว่า คนจีนได้รับผลกระทบจากรัฐไทยมากกว่า จากยุคก่อนสุโขทัยไม่มีปัญหา เพราะว่าเราเป็นผู้เข้ามาอยู่อาศัย เรามาจากแผ่นดินจีนและอยู่เมืองไทยกันเยอะ เป็นสมัยที่มองโกลบุก มีกบฏใต้ผิง คนจีนในเมืองไทยแบ่งเป็น 5 กลุ่มภาษา ซึ่งมีความชำนาญและอาชีพแตกต่างกันด้วย สังเกตได้ว่าคนจีนที่มีอยู่อย่างหลากหลายจะไม่ขัดแย้งกันเอง เห็นชัดที่เบตง คนจีนเข้ากับชุมชนได้ง่าย อาชีพหลักจะเป็นพ่อค้าคนกลาง คนจีนกวางตุ้งจะทำอาหารเก่ง รายการอาหารจีนชื่อดังมาจากกลุ่มนี้ เช่น ไก่เบตง หมี่หยก ฯลฯ ส่วนคนจีนฮกเกี้ยนจะทำการค้าในฐานะคนกลางแล้วก็จะมียาสัมพันธ์กับป็นัง สิงคโปร์ ขณะที่คนจีนแต้จิ๋วจะทำร้านขายของกลาง”

“ต่อมายุครัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งรังเกียจคนจีน คนจีนที่ปัตตานีก็ได้รับผลกระทบไปด้วย ดังนั้นเวลาพูดถึงประวัติศาสตร์บาดแผลระหว่างสยาม (สยาม) กับมลายู เวลาคนมุสลิมพูดเรื่องเหล่านี้แทบไม่มีเรื่องเล่าของคนจีนอยู่ภายในนั้น ทั้งที่เราได้รับผลกระทบด้วย และเนื่องจากแต่ละเหตุการณ์แทบจะไม่มีคนจีนตกเป็นเหยื่อหรือมีน้อยมากก็ตาม ก็เลยไม่มีปฏิกิริยา แต่ในขณะเดียวกัน จากฐานต้นทุนของวิถีชีวิตที่ผูกพันกันมาอยู่แล้ว ถือว่าจีนกับมลายูแทบจะช่วยกันด้วยซ้ำไป ไม่ค่อยมีความขัดแย้ง ที่เปรียบเทียบคงเหมือนมุสลิมในศรีลังกา คือ เราพยายามอยู่อย่างกลมกลืนกับคนในพื้นที่”

“ในช่วงรัฐนิยม¹¹ คนจีนได้รับผลกระทบไม่ต่างจากคนมุสลิม ถูกสั่งปิดโรงเรียนจีนทั้งสามจังหวัดชายแดนใต้ ไม่ให้สอนภาษาจีนอีก ซึ่งลูกจีนก็ไม่มีสิทธิ์พูดภาษาจีนในโรงเรียนอยู่แล้ว ขณะที่ภาษาใต้ก็พูดไม่ได้เท่าใดนัก ส่วนคนมลายูก็พูดมลายูในโรงเรียนไม่ได้ ในช่วงที่มีขจก. (ขบวนการโจรก่อการร้าย) และพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย คนจีนจำนวนหนึ่งเป็นคอมมิวนิสต์อยู่ในพื้นที่ ก็มีญาติๆ คุณตา น้องชายคุณตาถูกจับใส่โซ่ตรวนและถูกเนรเทศออกจากประเทศนี้ ไปอยู่แคนาดาที่มี ประเด็นอย่างนี้คนจีนถูกระงับจากรัฐและนโยบายรัฐตอนนั้น”

“เรื่องเล่าที่คนยะลาและคนจีนยะลาจะจำได้มากที่สุด คือ ระเบิดที่สนามข้างเผือก เพราะว่าทำให้ในหลวงไม่ได้เสด็จมาที่จังหวัดยะลาอีกเลย ก็เล่ากันไปว่าใครทำ วิธีการ...ระเบิดใส่กระบอกข้าวหลาม ใครเป็นคนป้องกัน คนที่ออกมาป้องกันในหลวงขณะที่เสียงระเบิดดังขึ้นก็คือคนมุสลิม ก็จะเห็นว่าความสัมพันธ์ไม่มีอะไรมา”

“ในการประท้วงที่มีสยิดกรือเซะ ตอนเด็กจำได้ว่ามีการประท้วงแต่ไม่รู้ว่าจะประท้วงอะไร ก็ถูกสั่งจากบ้านว่าห้ามนั่งรถเมล์ผ่านกรือเซะ เดี่ยวจะถูกจับลงจากรถ ถ้ามีหน้าตาอย่างนี้ไปจะอันตราย ในเวลาเหล่านี้ ในพื้นที่จะมีเรื่องเล่าทำนองเดียวกับที่กลุ่มไทยพุทธเล่าไว้แล้วว่าคนพุทธที่นั่งรถไปด้วย อาจถูกจับลงมาแล้วก็แยก ที่ยะลา ก็มี เป็นสายเบตง เรื่องเล่าต่อกันว่า มีเจ้าแก้วคนหนึ่งเดินทางมาจากเบตง แล้วถูกเรียกรถให้หยุด เขาตกใจมาก ในช่วงจังหวะที่ขลุมนุ่นวาย มีพระอยู่ด้วย 2 องค์ พระให้เขาไปซ่อนใต้เบาะ ให้นอนไปในที่นั่งของรถ ตอนนั้นอุดมการณ์ต่อสู้ชัดเจน ไม่ฆ่าคนที่เป็นนักบวช เพราะฉะนั้นเขาอยู่กับพระจึงรอดมาได้”

“ภายหลังจากสถานการณ์รุนแรงปี 2547 เป็นต้นมา ไม่มีช่วงเวลาที่ชัดเจนว่าคนจีนเริ่มได้รับผลกระทบในช่วงเวลานี้ รู้แต่ว่าพอเริ่มเกิดเหตุการณ์คนจีนก็เริ่มที่จะเคลื่อนย้ายออกนอกพื้นที่ ที่เคยอยู่ในตำบลหมู่บ้านต่างๆ อพยพย้ายเข้ามาอยู่ในเมือง เช่น คนจีนที่ที่ค้าขายอยู่ฝั่งตลาดเก่าเป็นชุมชนเล็กๆ ข้างทางรถไฟ เขาถูกไล่เวียนยิงไปแต่ละบ้านๆ ก็ย้ายข้ามทางรถไฟมาอยู่ฝั่งฉนวนกาชาเพื่อความปลอดภัย”

“คนจีนรู้สึกถูกกดดันให้ออกจากพื้นที่ด้วยวิธีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการตามไล่ยิงคนจีนในหมู่บ้าน วางระเบิดย่านการค้าในยะลา สุโหงโลก หรือสุโหงปาตี ที่เล่าให้ฟังว่าเกิดอย่างนี้ขึ้นมา อาจเพราะมีการแข่งขันทางการค้ามากขึ้น เราไม่รู้หรือว่าการไปยิงเจ้าแก้วแก้วของหมู่บ้านในบาลอ เป็นเรื่องที่จะไล่คนจีนออกหรือเกี่ยวข้องกับขบวนการอย่างไร แต่พอเกิดเหตุก็เริ่มคิดปักใจเชื่อว่าขบวนการหรือคนมุสลิมกำลังจะเข้ามาเทคโอเวอร์กิจการ ซึ่งไม่รู้ว่าจะข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร แต่ความคิด ความรู้สึกเชื่อเช่นนี้แล้ว แล้วก็มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดการตนเองของคนไทยและคนจีนร่วมกัน โดยไม่ใช่คนจีนแยกมารวมกลุ่มกันเอง และมี 3 รูปแบบในการรวมกลุ่มกันคือ กลุ่มที่รัฐจัดตั้งกลุ่มที่เราารวมกันเอง และกลุ่มที่รัฐให้การสนับสนุน”

¹¹ นโยบายรัฐนิยม เป็นนโยบายของรัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามในช่วงปี 2482 – 2485 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกความรักชาติและปรับวัฒนธรรมของคนในชาติให้มีความเป็นไทยเหมือนกันทั่วประเทศ มีทั้งหมด 12 ฉบับ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เช่น การร้องเพลงชาติไทย การใช้ภาษาไทย และการแต่งกายให้เป็นสากลแบบ “สุภาพชน” เป็นต้น

“สำหรับวลี 'กลัวแขก'...คนจีนไม่ได้กลัว คนจีนจะพูดเสมอว่า เมื่อคนพื้นเมืองลุกขึ้นมาใส่กางเกง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัย เขามีความรู้มากขึ้น มาค้าขายอยู่ในพื้นที่เรา คนจีนก็ต้องหนีเพราะคนจีนไม่สู้ และเลือกหนีไป ซึ่งในสถานการณ์ที่เป็นอยู่คนจีนก็หนีจริงๆ”

“ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา คนจีนในพื้นที่รู้สึกการเปลี่ยนแปลง 2-3 อย่างด้วยกัน คือ ความรู้สึกเราไม่ค่อยปลอดภัย ไม่รู้จะไปตรงไหน ไม่รู้จะคุยกับใครที่เราไว้วางใจได้ ความสัมพันธ์ระหว่างคนมลายูกับคนจีนก็ค่อนข้างเปลี่ยนไปมาก ไม่สนุกเหมือนที่เราเล่ากันไปแล้ว ในเรื่องเศรษฐกิจ รู้ถึงคู่แข่งที่มีมากขึ้น พื้นที่ทางเศรษฐกิจหดลง เช่น ถนนสายกลางยะลา สังเกตเห็นร้านค้าคนมลายูสลับร้านคนจีน และหลายร้านคนจีนต้องเช่าบ้านมลายู ตอนนี้อยู่เหมือนคนมลายูเอาคืนไม่ให้คนจีนอยู่แล้ว ส่วนเรื่องของการเมือง ทั้งระดับท้องถิ่นและเทศบาล จะเห็นว่ามีคนมลายูเข้าไปอยู่ในทีมของการบริหารงานมากขึ้น จะไม่มีพรรคเดียวที่เป็นคนจีนอย่างเดียว คนไทยพุทธ มุสลิมก็มีแล้ว เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงประชากร เชิงโครงสร้างมากขึ้น”

“ทุกวันนี้การแข่งขันสูงขึ้น ต้องยอมรับว่าเมื่อก่อน คนจีนเป็นคนกำหนดและคุมอำนาจทางเศรษฐกิจ ลูกน้องเป็นคนพุทธกับคนมุสลิม คนจ่ายภาษีก็คือพวกคนจีน ทุกวันนี้การเมืองมีความรู้ การศึกษา จากการเคยเป็นลูกน้องเขา ทุกวันนี้ธุรกิจแทบทุกอย่างคนมุสลิมทำได้เหมือนคนจีน เคยคิดว่าร้านทองเป็นธุรกิจผูกขาดของคนจีน ทุกวันนี้ลูกน้องที่เป็นมุสลิมที่อยู่หน้าร้าน ดูทองเป็น มีเงิน ขายสวนยางได้ มีเงินจากต่างประเทศ เปิดร้านทองได้แล้ว คนจีนจะรู้สึกดีมากกว่าหากมีการแข่งขันทางการตลาดอย่างเสรี มีคุณภาพ ตรงไปตรงมา แต่ถ้ามีการแข่งขันโดยใช้วิธีการเอาระเบิดไปแขวนไว้ที่หน้าบ้านและบังคับให้ออกไป การยิงเข้าแก๊งโรงไม้ ซึ่งไม่รู้ว่าจะทำอะไรจริงคืออะไร คำถามสำคัญคือใครขึ้นมารับผลประโยชน์หลังจากนั้น”

4.4 เส้นขนานแห่งประวัติศาสตร์?

ตารางที่ 2: เรื่องเล่าของคนสยาม/ไทย คนมลายู และคนจีนในยุคสมัยต่างๆ

ยุคสมัย \ เรื่องเล่า	เรื่องเล่าของคนสยาม/ไทย	เรื่องเล่าของคนมลายู	เรื่องเล่าของคนจีน
ยุคแรก	<ul style="list-style-type: none"> - คนซาไกคือคนพื้นเมืองดั้งเดิม - เมื่อเป็นอาณาจักร ผู้คนอาศัยอยู่หลากหลายเชื้อชาติ ซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองพุทธ แต่เปลี่ยนเป็นอิสลามเพราะราชายอมรับอิสลามเพื่อรักษาอาการป่วย - กษัตริย์อยุธยาเข้มแข็งสามารถตีเมืองได้ไกลถึงเขตที่เป็นมาเลเซียในปัจจุบัน - เมื่อถึงยุคอ่อนแอ ทางใต้เลยแข็งข้อ - ผู้คนจากมาเลย์อพยพโยกย้ายมาอยู่ เนื่องจากภาวะอดอยาก - มีการอพยพผู้คนจากภาคกลางมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปาตานีเป็นอาณาจักรที่มีอิทธิพลเป็นของตนเอง - เปลี่ยนมาเป็นอิสลามเพราะราชายอมรับอิสลามเพื่อรักษาอาการป่วย 	<ul style="list-style-type: none"> - คนจีนเป็นเพียงผู้อยู่อาศัยและมีความหลากหลายในกลุ่มคนจีนด้วยกัน - ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ซึ่งสะท้อนว่าคนจีนยกเกี้ยวเข้ามาก่อนกลุ่มอื่นๆ แต่เรื่องเล่านี้ถูกรัฐสร้างขึ้นใหม่ในเวลาต่อมา
รัตนโกสินทร์ตอนต้น (2325-2444)	<ul style="list-style-type: none"> - คนสยามไปรบที่ตรังกานู แต่หลังจากรบแพ้ก็โดนคนมลายูบังคับให้เปลี่ยนศาสนา บางส่วนก็หนีกลับขึ้นมา - ทางใต้เกิดกบฏแข็งเมือง สยามจึงยกกองทัพมาปราบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปาตานีถูกตี แพ้สงคราม มีเชลยถูกอพยพไปยังเมืองหลวง เป็นระลอก การรื้อยหวายมีอยู่จริง ระหว่างสงครามเหตุการณ์โหดเหี้ยม เช่น เอาช้างมาเหยียบหญิงท้อง เป็นต้น - ชื่อคลอง “แสนแสบ” มาจากเสียงตะโกนของเชลยด้วยความเจ็บปวดจากการถูกฟาดด้วยหางกระเบนเข้าที่หลังโดยผู้คุม 	<ul style="list-style-type: none"> - คนจีนไม่ขัดแย้งกับใคร มีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนต่างๆ และคนมุสลิมตลอดมา

เรื่องเล่า ยุคสมัย	เรื่องเล่าของคนสยาม/ไทย	เรื่องเล่าของคนมลายู	เรื่องเล่าของคนจีน
		<ul style="list-style-type: none"> - รัชกาลที่ 3 (2352) แบ่งเป็น 7 หัวเมืองซึ่งเป็นการแบ่งแยกและปกครองโดยสยาม แต่งตั้งคนพุทธมาปกครอง - เริ่มมีการอพยพคนจากภาคกลางเข้ามาตั้งถิ่นฐาน (Transmigration) 	
รัตนโกสินทร์ ตอนกลาง/ รัชกาลท5-7 (2445-2479)	รัชกาลที่ 5 ทรงส่งคนและลูกหลานมาดูแลมณฑลเทศาภิบาลซึ่งรวม 7 หัวเมืองคือ ปัตตานี สายบุรี หนองจิก ยะหริ่ง ยะงะ รามันท์ และยะลาเข้าด้วยกัน เพื่อให้รอดพ้นจากการล่าอาณานิคม	<ul style="list-style-type: none"> - รัชกาลที่ 5 ทรงสร้างความเป็นรัฐชาติ การยุบ 7 หัวเมืองเป็นเทศาภิบาลเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมศูนย์อำนาจ คนในพื้นที่ถูกควบคุมด้วยอำนาจทางการเมืองจากรัฐส่วนกลาง ทำให้เกิดการต่อต้าน - เติงกู้อับดุลกาเดร์ กามารุดดินถูกสยามหลอกให้ลงนามในสัญญาว่าจะมอบอำนาจอธิปไตยให้สยาม จึงเกิดขบวนการตอบโต้ด้วยอาวุธขึ้น สนธิสัญญาแองโกล-สยาม 1909 	
สงครามโลกครั้งที่ 2 (2480-2490)	คนสยามและคนมลายูต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยืมข้าวของกัน “คนมลายูจะไปแสวงบุญที่มักกะห์ก็จะเอาที่ดินมาขายกับหวด ขายกันไม่แพง”	- นโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป. สร้างผลกระทบรุนแรงต่อคนมลายูซึ่งรู้สึกถูกคุกคามมาโดยตลอด	นโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป. สร้างผลกระทบรุนแรงต่อคนจีน โรงเรียนจีนถูกสั่งปิดและห้ามมิให้เรียนภาษาจีน

เรื่องเล่า ยุคสมัย	เรื่องเล่าของคนสยาม/ไทย	เรื่องเล่าของคนมลายู	เรื่องเล่าของคนจีน
<p>ยุคสงครามเย็น และหลังสงคราม เย็น (2490- 2547)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - มีคนในพื้นที่สงสัยว่าฮัจญ์- สุหลงซึ่งได้ยื่นข้อเรียกร้อง 7 ข้อ ถูกทางการจับถ่วงน้ำ เป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการ และสงครามกองโจร - มีการจัดตั้ง BRN, BNPP, PULO, GMP และ Bersatu ทำสงครามกองโจร สร้าง กระแสความแตกแยกและ และบ่มเพาะจัดตั้งให้ผู้คน ต่อต้านอำนาจรัฐ - เหตุการณ์ชุมนุมใหญ่ที่ มัสยิดกลางปี 2518 หลังจาก การสังหารมุสลิมที่สะพาน กอดตอ - คนไทยพุทธถูกฆ่าตายอย่าง น่าสะเทือนใจจำนวนมากเกิด “ความกลัวของคนพุทธ” - มีการเผาโรงเรียนจำนวนมาก มีการจับครูไปเรียกค่า ไถ่ - มีเหตุการณ์ปะทะกันหลาย ครั้งระหว่างกองทัพกับกอง กำลังของขบวนการฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - ฮัจญ์สุหลงเรียกร้อง 7 ข้อซึ่ง เป็นเรื่องของการดำรงอัต ลักษณ์ แต่ก็ถูกจับโดยไม่มีค่า พิพากษาและหายตัวไป โดยไม่ มีการเอาผิดกับคนที่เกี่ยวข้อง - เกิดขบวนการต่อสู้ที่ติดอาวุธ หลากหลายกลุ่ม GAMPAR, BNPP (BIPP), BRN, PULO, GIP, GMP และ Bersatu - เหตุการณ์ดุชงญอที่ชาวบ้าน รวมกันสู้โจรจีนคอมมิวนิสต์ กลับถูกทางการมองว่ารวมตัว ต่อต้านรัฐไทย กลายเป็น บาดแผลในประวัติศาสตร์ - ประท้วงกรณีสะพานกอดตอที่ มัสยิดกลางปัตตานี มีการ เคลื่อนไหวร่วมกับนักศึกษา จากส่วนกลาง - การรวมกลุ่มของ ส.ส.มุสลิมใน นาม “กลุ่มวาทะห์” เพื่อสู้ใน การเมืองระบบรัฐสภา - กระแสฟื้นฟูอิสลามส่งผลให้มี การเคลื่อนไหวเรื่องฮิญาบและ กรณีมัสยิดกรือเซะ - การเผาโรงเรียนในปี 36 โรง ในปี 2536 ขณะที่ ส.ส.มลายู มุสลิมดำรงตำแหน่งสำคัญ ยุทธการใบไม้ร่วงและการปล้น ปืนหลายจุด 	<ul style="list-style-type: none"> - สาเหตุของสงคราม ดุชง-ญอคือการที่ ชาวบ้านลุกขึ้นป้องกัน ตนเองจากโจรจีนกัก มินตั้ง (ไม่ใช่ คอมมิวนิสต์มลายู) - คนจีนบางส่วนเข้าร่วม ต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ มลายู (พคม.) - เหตุการณ์ที่คนจีน ยะลาจำได้มากที่สุดคือ เหตุระเบิดที่สนาม ช้างเผือก เพราะทำให้ใน หลวงไม่ได้เสด็จมาที่ ยะลาอีกเลย

เรื่องเล่า ยุคสมัย	เรื่องเล่าของคนสยาม/ไทย	เรื่องเล่าของคนมลายู	เรื่องเล่าของคนจีน
2547-ปัจจุบัน	<ul style="list-style-type: none"> - เหตุการณ์ปล้นปืน, กรณี 28 เมษา ตากใบ - มีการกระทำที่ตั้งใจสร้างความแตกแยกระหว่างศาสนิกอย่างต่อเนื่อง - มีกลุ่มจัดตั้งคอยควบคุมชาวบ้านมุสลิมเพื่อสร้างความหวาดกลัวในพื้นที่ - กองกำลังที่ฝึกจากต่างประเทศกลับเข้ามาปฏิบัติการ - ขบวนการค้ายาเสพติดเติบโต ซึ่งเชื่อมมโยงกับขบวนการฯ - มีการชุมนุมประท้วงหลายครั้ง - มีหลายกรณีที่เป็นการสังหารอย่างเหี้ยมโหด รวมไปถึงพระสงฆ์ - มีการย้ายออกนอกพื้นที่ - ระยะหลังก็ได้มีความพยายามของภาคประชาสังคมเพื่อเคลื่อนไหวเรื่องสันติภาพมากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - เมื่อการต่อสู้เรียกร้องด้วยสันติวิธีไม่ได้ผล ขบวนการต่อสู้ใต้ดินจึงเกิดขึ้น ท่ามกลางการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมจากรัฐไทยที่ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน - เกิดเหตุการณ์สำคัญ อาทิเช่น ปล้นปืน 4 มกราคม, การอุ้มฆ่าและกรณีนายสมชาย, การประท้วง, กรือเซะ, ตากใบ, ไอร์ปาแย, อีหม่ามยะผา, บุโละบูโย ฯลฯ - มีการประกาศใช้ พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - คนจีนถูกกดดันให้ออกจากพื้นที่ด้วยวิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการไล่เวียนยิงไปแต่ละบ้าน หรือการวางระเบิดร้านค้า เริ่มรู้สึกไม่ปลอดภัย - ความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนและมลายูเริ่มเปลี่ยนไป ไม่เหมือนในอดีตแล้ว

4.5 พื้นที่เล่าเรื่อง: เข้าใจ ‘อดีต’ ให้อยู่กันได้ใน ‘อนาคต’

โดยสรุปแล้ว เรื่องเล่าของคนสยามหรือไทยพุทธนั้น จะมองว่าดินแดนแห่งนี้มีผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย โดยภายหลังผู้คนที่ได้เริ่มเข้านับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งคนต่างศาสนาชาติพันธุ์ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน จนมาถึงยุคหนึ่งที่มีการจัดตั้งกองโจรขึ้นมาเพื่อให้เกิดกระแสความแตกแยกและต่อต้านอำนาจรัฐ โดยใช้ศาสนา ประวัติศาสตร์ และเชื้อชาติเป็นเรื่องราวในการดึงคนเข้าสู่ขบวนการจัดตั้งดังกล่าว และพยายามสร้างความหวาดกลัวให้กับคนไทยพุทธด้วยการใช้ความรุนแรง รวมทั้งควบคุมคนมุสลิมส่วนใหญ่ให้อยู่ภายใต้ขบวนการ ซึ่งการทำร้ายคนไทยพุทธเหล่านี้ก็ได้สร้างเรื่องราวที่เป็นบาดแผลเจ็บปวดให้กับคนไทยพุทธเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม **อยากให้มองไปข้างหน้า หากคิดถึงแต่ความเจ็บปวดในอดีตก็จะมีวันอยู่ร่วมกันได้**

ในขณะที่เรื่องเล่าของคนมลายู จะเป็นเรื่องราวความเจ็บปวดของชนชาติอันมีสำนึกแห่งความภูมิใจในประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันรุ่งเรืองของอาณาจักรปัตตานี มีอำนาจอิบไตยของตนเอง และมีอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนที่เข้มข้น ซึ่งถูกรุกรานกดขี่จากรัฐสยามในอดีต และถูกกระทำอย่างไม่เป็นธรรมจากรัฐไทยทั้งที่เล่าต่อกันมา และที่ประสบพบเห็นได้ในปัจจุบัน เป็นบาดแผลที่ทำให้ชาวปัตตานีมีความชอบธรรมที่จะลุกขึ้นต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรม ด้วยเหตุนี้ เรื่องเล่าจึงเต็มไปด้วยประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ทั้งด้วยสันติวิธีและกำลังอาวุธกับอำนาจรัฐไทย เพื่อฟื้นคืนตัวตนและอรรถลักษณะของตนสู่คนรุ่นต่อไป โดยที่เรื่องเล่าและสำนึกดังกล่าวได้ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และยังคงทรงพลังและมีชีวิตอยู่ในใจของคนมลายูตลอดไป

สำหรับเรื่องเล่าของคนจีนนั้น คนจีนไม่ได้มีสำนึกทางประวัติศาสตร์ร่วมกับไทยอย่างที่คนมลายูโดยเฉพาะรุ่นปัจจุบันที่อาจมองเหมารวมว่า ‘คนจีนก็เหมือนคนไทยพุทธ’ หากแต่มีความรู้สึกของความเป็นชนชาติและความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งก็มีบาดแผลทางประวัติศาสตร์จากการปฏิบัติและนโยบายรัฐนิยมของไทยในอดีตที่พยายามกลืนกลายวัฒนธรรมของคนจีน แต่คนจีนก็ดำเนินชีวิตในลักษณะที่ผสมกลมกลืนเข้ากับผู้อื่นและชุมชนโดยรอบ โดยมองว่าตนเองเป็นเพียงผู้อยู่อาศัย ไม่ขัดแย้งกับใครและพยายามเน้นการทำมาค้าขาย ซึ่งโดยธรรมชาติของอาชีพก็จะไม่ขัดแย้งหรือปัญหาอะไรกับใครโดยเฉพาะกับคนมุสลิมในพื้นที่ซึ่งถือว่ามีความสัมพันธ์กันที่ดีตลอดมา แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังมานี้ เริ่มรู้สึกว่าคุณคนมลายูมุสลิมกดดันให้ออกนอกพื้นที่ และมีบางส่วนที่ได้อพยพออกไปแล้วจริงๆ แต่ก็มีส่วนที่เริ่มหันมารวมกลุ่มกับคนไทยพุทธเพื่อป้องกันตัวเองด้วยในขณะเดียวกัน

ภายหลังจากที่ผู้เข้าร่วมได้นำเสนอเรื่องเล่าของตัวเองและได้ฟังเรื่องเล่าของคนอื่น ก็มีข้อสังเกตจากผู้เข้าร่วมว่าการพิจารณาประวัติศาสตร์เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง คงจะต้องคำนึงถึงบริบททางสังคมการเมืองและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันอยู่ด้วย อีกทั้งในกรณีที่พูดถึงตัวละครใดตัวละครหนึ่งนั้น อาจต้องพิจารณาให้ลึกลงรายละเอียดว่าแท้จริงแล้วมีใครเกี่ยวข้องบ้าง และการกระทำนั้นๆ มีสาเหตุมาจากอะไร เพื่อมิให้เกิดการเหมารวมหรือการมองคนละมุมในเรื่องเดียวกัน

แต่ที่สำคัญเหนืออื่นใดคือ การเล่าและฟังเรื่องราวของกันและกันนั้น มิได้ทำให้เรื่องราวที่แตกต่างกันมาหลอมรวมเป็นเรื่องเดียวเหมือนกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ หากแต่ได้ทำให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้นว่า ‘อดีต’ ส่งผลอย่างไรต่อการกระทำของแต่ละฝ่ายใน ‘ปัจจุบัน’ และได้ทำให้ผู้เข้าร่วมบางส่วนเริ่มตระหนักว่าท่ามกลางเรื่องเล่าที่

แตกต่างกันและอาจไม่สามารถหลอมรวมเป็นประวัติศาสตร์เดี่ยวได้นี้ แต่ละฝ่ายจะหันมาพิจารณาว่าจะสามารถ
ติดต่อสัมพันธ์และอยู่ร่วมกันในพื้นที่ต่อไปใน 'อนาคต' ได้อย่างไร

5

บริบทของความขัดแย้ง (Context)

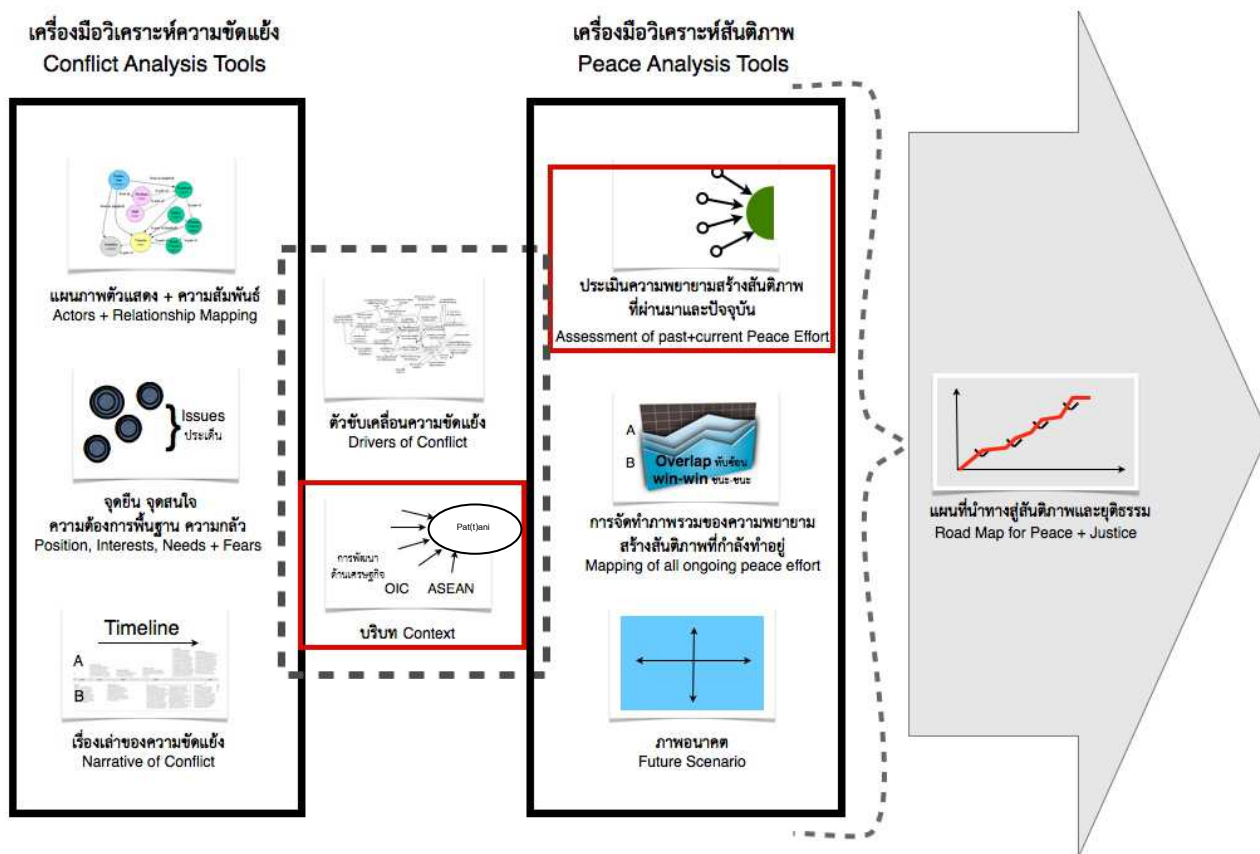
และการประเมินความพยายามในการสร้างสันติภาพที่ผ่านมา

(จากผลการประชุมสัมมนาวันที่ 10-13 มิถุนายน 2555

ณ บ้านลลิตา โฮมสเตย์ รีสอร์ทท จังหวัดสตูล)

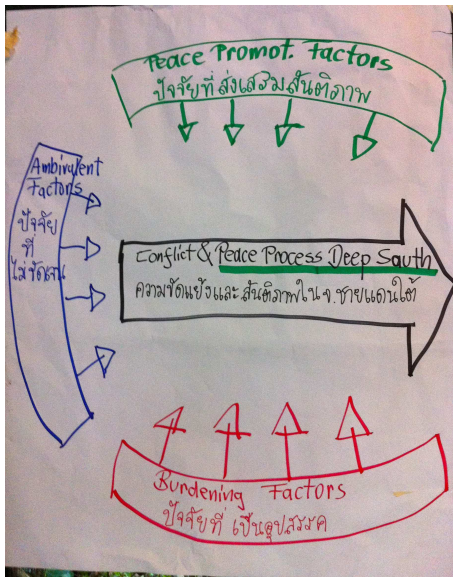

การวิเคราะห์บริบทของความขัดแย้งนี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเชื่อมต่อการที่ได้ “มองไปข้างหลัง” ไปแล้ว คือการวิเคราะห์ถึงตัวแสดง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่างๆ ประเด็นที่ขัดแย้งตลอดจนความต้องการพื้นฐานของ คู่ขัดแย้งหลักและรอง เรื่องเล่าที่แต่ละตัวแสดงมีต่อประวัติศาสตร์ของความขัดแย้ง รวมถึงแรงขับเคลื่อนที่ทำให้ความ ขัดแย้งเกิดขึ้นและดำรงอยู่ ไปสู่การ “มองไปข้างหน้า” คือ การประเมินความพยายามในการสร้างสันติภาพที่ผ่านมา และการจัดทำแผนที่เส้นทางสันติภาพ (Roadmap) ที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ในที่สุด

แผนภาพที่ 11: เครื่องมือวิเคราะห์ความขัดแย้งและการจัดทำแผนที่นำทางสู่สันติภาพ

5.1 บริบทของความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้

ประเด็นบริบทของความขัดแย้งเป็นเสมือนการมองที่ถอยออกมาก้าวหนึ่งจากตัวความขัดแย้งเพื่อมองให้เห็นว่ามีปัจจัยแวดล้อมอะไรบ้างจากนอกพื้นที่และนอกประเด็นที่ขัดแย้งกันโดยตรง แต่เกี่ยวข้องกับความเป็นไปของความขัดแย้ง ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดสันติภาพ 2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเกิดสันติภาพหรือในอีกนัยหนึ่งคือทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงหรือคงที่ (status quo) และ 3) ปัจจัยที่ยังไม่ชัดเจนว่าจะหนุนเสริมหรือขัดขวางสันติภาพ โดยผู้เกี่ยวข้องจะวิเคราะห์บริบทของความขัดแย้งโดยมองผ่านปัจจัยเหล่านี้ร่วมกัน (ดูรายละเอียดของเครื่องมือวิเคราะห์ใน “เครื่องมือที่ 6” ที่ภาคผนวก ค)

แผนภาพที่ 12: ปัจจัยแวดล้อมภายนอกพื้นที่ที่เป็นบริบทของความขัดแย้ง

หลังจากที่ผู้เข้าร่วมได้แบ่งกลุ่มวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมต่างๆแล้ว ท้ายที่สุดก็สามารถสังเคราะห์บริบทของความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปัตตานี ออกมาเป็นแผนภาพได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 13: บริบทของความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้/ ปัตตานี

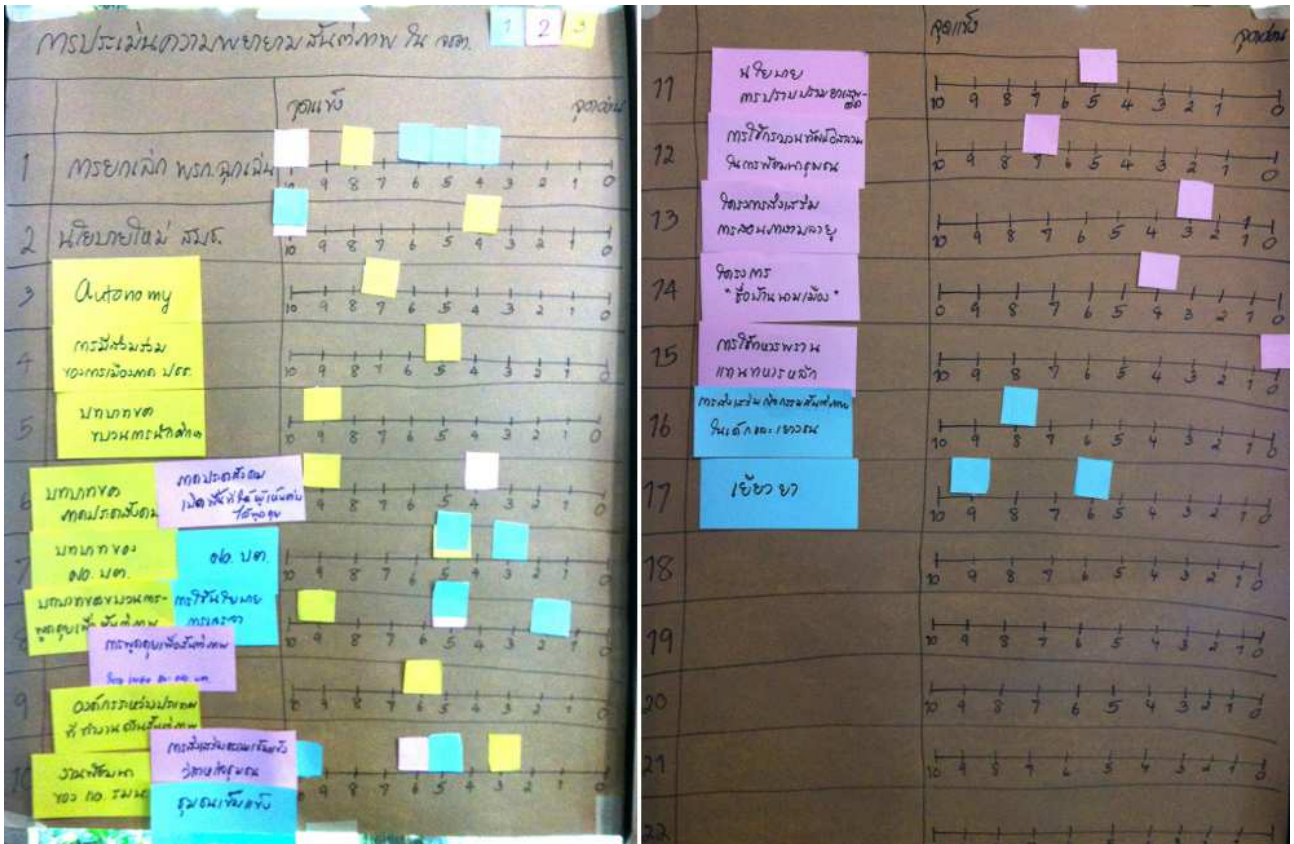
ตารางที่ 3: ลำดับความสำคัญของบริบทของความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้/ ปาดานี้โดยแยกตามลักษณะของปัจจัยแวดล้อม

ปัจจัยที่ไม่ชัดเจน	ปัจจัยที่ส่งเสริมสันติภาพเชิงบวก	ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค
“Succession” (18)	OIC (องค์การความร่วมมืออิสลาม) (15)	นโยบายความมั่นคงไม่มีเอกภาพ (8)
ผลกระทบจากอาเซียน (14)	กระบวนการสันติภาพในต่างประเทศ: อาเซอร์/ ตีมอร์ (8)	ความแข็งตัวของอุดมการณ์ชาตินิยม (8)
ทุน/ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ (6)	บทบาทของนักวิชาการจตุรภาคีเรื่องกระจายอำนาจ (6)	ความรู้เสถียรภาพของการเมืองไทย (8)
นโยบายของรัฐบาลมาเลเซียต่อปัญหาชายแดนใต้ (4)	บทบาทของพรรคอัมโนในการเป็นตัวกลาง (6)	วาทกรรม "การก่อการร้าย" (6)
การเมืองภายในมาเลเซีย (3)	องค์กรเอกชนระหว่างประเทศ (4)	ชนชั้นนำได้ประโยชน์จากทรัพยากร (5)
บทบาทของอินโดนีเซีย (2)	กลไกสิทธิมนุษยชนสหประชาชาติ OHCHR (3)	ความแตกแยกทางการเมืองระดับมวลชน (2)
บทบาทของสื่อ (2)	ความสัมพันธ์แน่นแฟ้นปช.มาเลย์ + จตต. (3)	ปัญหาความเชื่อมั่นต่อระบบยุติธรรม (2)
บทบาทของกลุ่มการเมืองในสังคมไทย (1)	บทบาทประชาสังคมนอกพื้นที่ให้มีพื้นที่พูดคุย (2)	ผลประโยชน์ระหว่างรัฐ ทำให้เพิกเฉยต่อปัญหา (2)
คนของขบวนการในต่างประเทศ (1)	นักสิทธิมนุษยชน (1)	นโยบายการศึกษาแห่งชาติ (2)
นโยบายเชี่ยวชาญของรัฐบาล (1)	Arab Spring	พ.ต.ท.ทักษิณกับการพูดคุยสันติภาพ (2)
การเปิดประเทศของพม่า	Social media	Islamophobia (ความหวาดกลัวอิสลาม) (1)
ประชาชนนอกพื้นที่	กระแสการฟื้นฟูเรื่องศีลธรรม	ค.ขัดแย้งรัฐบาลกับฝ่ายค.มั่นคงเรื่องพูดคุยสันติภาพ (1)
	ธนากรอิสลาม	ยุทธศาสตร์ปิดล้อมพื้นที่ของมหาอำนาจ (1)
	แหล่งทุนต่างประเทศหนุนกระบวนการสันติภาพ	กพ.ไม่รับรองวุฒิการศึกษาจากประเทศมุสลิม
	กระแสการกระจายอำนาจนอกพื้นที่ เช่น เชียงใหม่ หรือนครราชสีมา	ค.ขัดแย้งทางการเมืองส่งผลต่อการเบิกจ่ายงบฯ
		แผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคใต้

การวิเคราะห์บริบทของความขัดแย้งจะทำให้เรามองเห็น ‘จุดเปลี่ยน’ และ ‘โอกาส’ ที่จะเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งไปสู่เส้นทางของสันติภาพมากขึ้น เมื่อคิดถึงทางออกจากความขัดแย้ง เราต้องคิดถึงปัจจัยเชิงบวกเหล่านี้ด้วย เนื่องจากจะช่วยชี้ทิศทางว่าควรจะวางน้ำหนักไว้ที่ปัจจัยใดบ้าง ในขณะที่เดียวกัน ก็ต้องคำนึงว่ามีปัจจัยทางลบใดที่จะต้องเข้าไปจัดการหรือลดความเสี่ยงลง ในส่วนของปัจจัยที่ยังไม่ชัดเจนคงจะต้องเฝ้าติดตามว่าจะมีความสัมพันธ์ไปในทางบวกหรือลบ ซึ่งจะส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาต่อไปในอนาคต

5.2 จากสภาพปัญหาสู่การแสวงหาทางออก

การจะเริ่มต้นแสวงหาทางออกอย่างเป็นระบบได้นั้น สิ่งแรกที่ต้องทำคือ การประเมินความพยายามในการแสวงหาทางออกหรือการสร้างสันติภาพที่ผ่านมา ว่าผู้ที่เกี่ยวข้องจากภาคส่วนต่างๆได้ดำเนินการอะไรไปแล้วบ้าง ผลของการดำเนินการเป็นอย่างไร และควรต้องมีการพัฒนาปรับปรุงหรือเพิ่มเติมอย่างไรต่อไป และเพื่อให้สามารถประเมินความพยายามดังกล่าวได้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ก็จะมีการออกแบบมาตรวัดเป็นคะแนนจากมากถึงน้อย คะแนนมากหมายถึงการมีส่วนร่วมในการลดความรุนแรงและสร้างสันติภาพได้มาก ส่วนคะแนนน้อยคือมีส่วนร่วมในการลดความรุนแรงและสร้างสันติภาพได้น้อย

ตารางที่ 4: ผลการประเมินความพยายามในการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมา

ความพยายามสร้างสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ที่เห็นได้ชัดเจนน้อยสองงานคือ

(1) การรณรงค์ยกเลิกการบังคับใช้พรก.ฉุกเฉินฯ โดยภาคประชาสังคม และ

(2) การออกนโยบายการบริหารและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555-2559 โดยสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) ที่มุ่งเน้นการเปิดพื้นที่พูดคุยประเด็นการกระจายอำนาจที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น ตามกรอบของรัฐธรรมนูญ และการพูดคุยเพื่อสันติภาพกับกลุ่มบุคคลที่มีอุดมการณ์แตกต่างจากรัฐ

นอกเหนือจากความพยายามสองข้อนี้แล้ว ทางผู้เข้าร่วมได้ระดมความเห็นความพยายามอื่นๆ ออกมาได้ อีกอย่างน้อย 15 ข้อ ดังนี้

(3) การรณรงค์เรื่องการปกครองตนเอง

(4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน

(5) บทบาทของขบวนการนักศึกษา

(6) บทบาทของภาคประชาสังคมในการแก้ไขปัญหา ซึ่งรวมถึงการเปิดพื้นที่ให้กับผู้เห็นต่างได้พูดคุย

(7) บทบาทของ ศอ.บต.

(8) กระบวนการพูดคุยเพื่อสันติภาพ

- (9) องค์การระหว่างประเทศที่ทำงานด้านสันติภาพ
- (10) งานพัฒนาของ กอ.รมน. ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและวิสาหกิจชุมชน
- (11) นโยบายการปราบปรามยาเสพติด
- (12) การใช้กระบวนการทัศน์อิสลามในการพัฒนาชุมชน
- (13) โครงการส่งเสริมการสอนภาษามลายู
- (14) โครงการ “ชื่อบ้านนามเมือง”
- (15) การใช้ทหารพรานแทนทหารหลัก
- (16) การส่งเสริมกิจกรรมสันติภาพในเด็กและเยาวชน
- (17) การเยียวยา

ทั้งนี้ เมื่อนำคะแนนที่ผู้เข้าร่วมได้ประเมินมาจำแนกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ จะเห็นชัดเจนมากขึ้นว่าความพยายามแต่ละข้อดังกล่าวมีความสำคัญต่อการสร้างสันติภาพมากน้อยเพียงใด ดังตารางต่อไปนี้

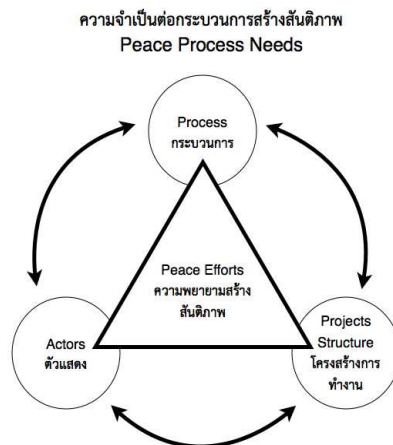
ตารางที่ 5: ลำดับความสำคัญของความพยายามในการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมา

ลำดับความสำคัญ	การดำเนินการ	คะแนน
ก) มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดสันติภาพได้ มาก	1) การประกาศใช้นโยบาย จต. พ.ศ. 2555-59 ของ สมช. 2) การยกเลิก พรก. ฉุกเฉินฯ 3) บทบาทของขบวนการนักศึกษา 4) การเยียวยา 5) บทบาทของภาคประชาสังคม ซึ่งรวมถึงการเปิดพื้นที่พูดคุย 6) การส่งเสริมกิจกรรมสันติภาพในเด็กและเยาวชน 7) การรณรงค์เรื่องการปกครองตนเอง 8) การใช้กระบวนการทัศน์อิสลามในการพัฒนาชุมชน 9) องค์การระหว่างประเทศที่ทำงานด้านสันติภาพ	10 – 4 10 – 4 9 9 – 6 9 – 4 8 7 7 6
ข) ยัง ไม่ชัดเจน ว่ามีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดสันติภาพได้มากน้อยเพียงใด	10) งานพัฒนาของ กอ.รมน. ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและวิสาหกิจชุมชน 11) กระบวนการพูดคุยเพื่อสันติภาพ 12) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน 13) นโยบายปราบปรามยาเสพติด	10 – 3 9 – 2 5 5
ค) มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดสันติภาพได้ น้อย	14) บทบาทของ คอ.บต. 15) โครงการ “ชื่อบ้านนามเมือง” 16) โครงการส่งเสริมการสอนภาษามลายู 17) การใช้ทหารพรานแทนทหารหลัก	5 – 3 4 3 0

อย่างไรก็ตาม คงต้องเน้นด้วยว่าผลการประเมินดังกล่าวนี้ขึ้นอยู่กับข้อมูลและความคิดเห็นของผู้เข้าร่วม ตลอดจนพัฒนาการหรือผลของความพยายามดังกล่าว ณ ขณะที่ทำการประเมิน (มิถุนายน 2555) ด้วยเหตุนี้ จึงมีผลของการประเมินจึงเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอด้วยเหตุปัจจัยตามที่ได้กล่าวไป นโยบายหรือการกระทำเดียวกัน ฝ่ายหนึ่งอาจจะมองว่ามีโอกาสที่ทำให้เกิดสันติภาพได้มาก แต่อีกฝ่ายหนึ่งอาจจะมองว่ามีโอกาสน้อย ส่งผลให้คะแนนมีความหลากหลายเนื่องจากมุมมองและประสบการณ์ที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่าย เช่น เรื่องกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติภาพกับกลุ่มที่ต่อสู้กับรัฐ หรือนโยบายด้านการพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

ดร.นอร์เบิร์ต โรเปอร์ส ได้ยกตัวอย่างจากกรณีของศรีลังกาเพิ่มเติมว่า ครั้งหนึ่ง ภาคประชาสังคม 15 องค์กรในศรีลังกามีการรณรงค์ให้ศรีลังกาเป็นสหพันธรัฐ โดยเชื่อว่าน่าจะเป็นทางออกต่อความขัดแย้งได้ แต่คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายยังไม่ยอมรับและยังยึดมั่นในจุดยืนเดิมของตนชัดเจน เพราะฝ่ายหนึ่งต้องการกุมอำนาจศูนย์กลางไว้ ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องการเป็นเอกราช เพราะฉะนั้น เมื่อถามคนที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์ผลักดันดังกล่าวว่าจะส่งผลดีต่อสันติภาพหรือไม่ ความเห็นก็จะแตกออกเป็นสองส่วน คือไม่เชื่อว่าสำเร็จ ขณะที่อีกด้านหนึ่งก็มองว่าเป็นแนวทางที่ดีที่น่าจะนำไปสู่สันติภาพได้

นอกเหนือจากมุมมองที่แตกต่างกันต่อความพยายามเดียวกันแล้วนั้น ผลดีหรือผลเสียของแต่ละความพยายามในการสร้างสันติภาพนั้น ยังขึ้นอยู่กับระยะเวลาและบริบทของสถานการณ์ด้วย กล่าวคือ แนวทางหนึ่งอาจเหมาะสมกับช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไป อาจจะต้องมีการประเมินประสิทธิภาพกันใหม่ก็ได้ เช่น การเกิดข้อตกลงหยุดยิงในศรีลังกาเมื่อปี 2545-47 ซึ่งพบว่า ในช่วงต้นของการหยุดยิง ความรุนแรงลดลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งสองฝ่ายต่างสนับสนุนข้อตกลงดังกล่าว แต่เมื่อเวลาผ่านไปกลับพบว่าการหยุดยิงเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้สถานการณ์ดีขึ้นเพียงระยะเดียวเท่านั้น สุดท้ายความรุนแรงก็หวนคืนมาและสถานการณ์ก็กลับแย่ลง

แผนภาพที่ 14: ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง กระบวนการ และโครงการในการทำงานสร้างสันติภาพ

จากการประเมินความพยายามในการสร้างสันติภาพดังกล่าว ผู้เข้าร่วมจำนวนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า หากพิจารณาในภาพรวมแล้ว พบว่าเวลาพูดถึงการสร้างสันติภาพนั้น จะต้องวิเคราะห์และประเมินใน 3 มิติ คือ 1) ตัวแสดง ซึ่งหมายถึงตัวบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กร 2) กระบวนการ ซึ่งหมายถึงวิธีการในการดำเนินการ และ 3) โครงการในการทำงาน (ดูแผนภาพที่ 9) โดยทั้ง 3 มิตินี้ต่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เช่น การจะประเมินกระบวนการ

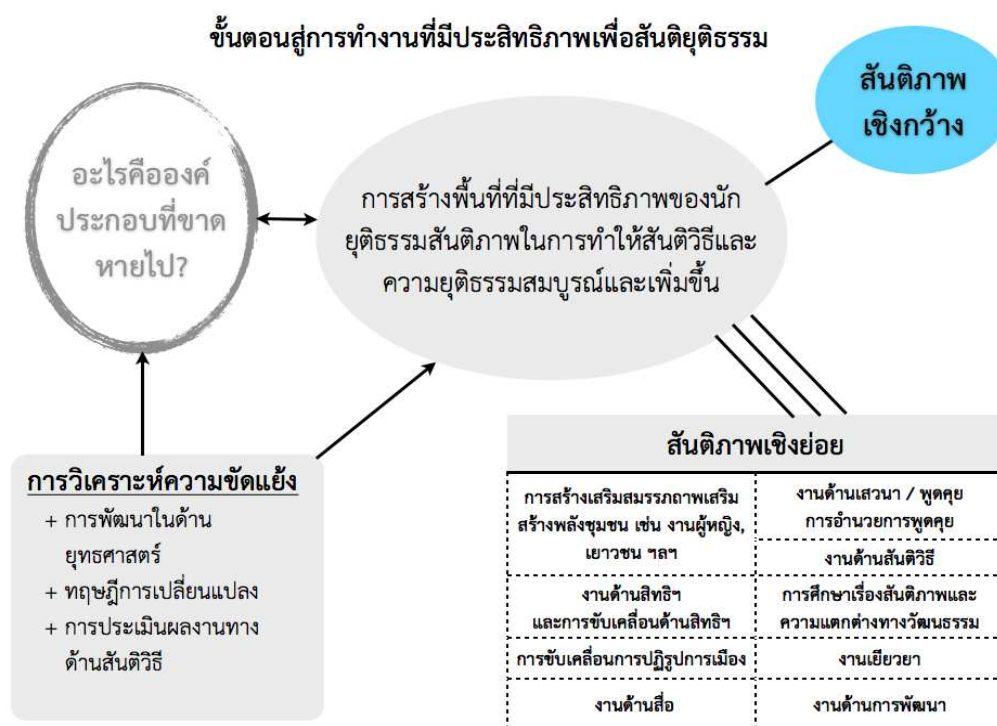
นักศึกษา จะต้องดูว่าเป็นใครบ้างที่เกี่ยวข้อง มีการเคลื่อนไหวอย่างไร และเคลื่อนไหวในเรื่องอะไร ผ่านโครงการหรืองานในลักษณะใด ตลอดจนแต่ละตัวแสดงและงานต่าง ๆ นั้น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการสันติภาพจะเดินหน้าไปได้ ต้องมีการเคลื่อนไหวเป็นวงล้อ จะพิจารณาแบบแยกส่วนไม่ได้

ภาคผนวก

ก - เป้าหมายของการวิเคราะห์ความขัดแย้ง

เป้าหมายของการวิเคราะห์ความขัดแย้ง (conflict analysis) คือ การทำความเข้าใจว่าใครเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งบ้าง อะไรเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง และแต่ละฝ่ายนั้นต้องการอะไรที่ก่อให้เกิดเป็นประเด็นที่ขัดแย้ง ตลอดจนมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความขัดแย้งแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ซึ่งจะทำให้ผู้วิเคราะห์สามารถมองเห็นร่วมกันถึงความเป็นไปได้ในการลดความรุนแรงและนำเสนอทางออกที่จะนำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

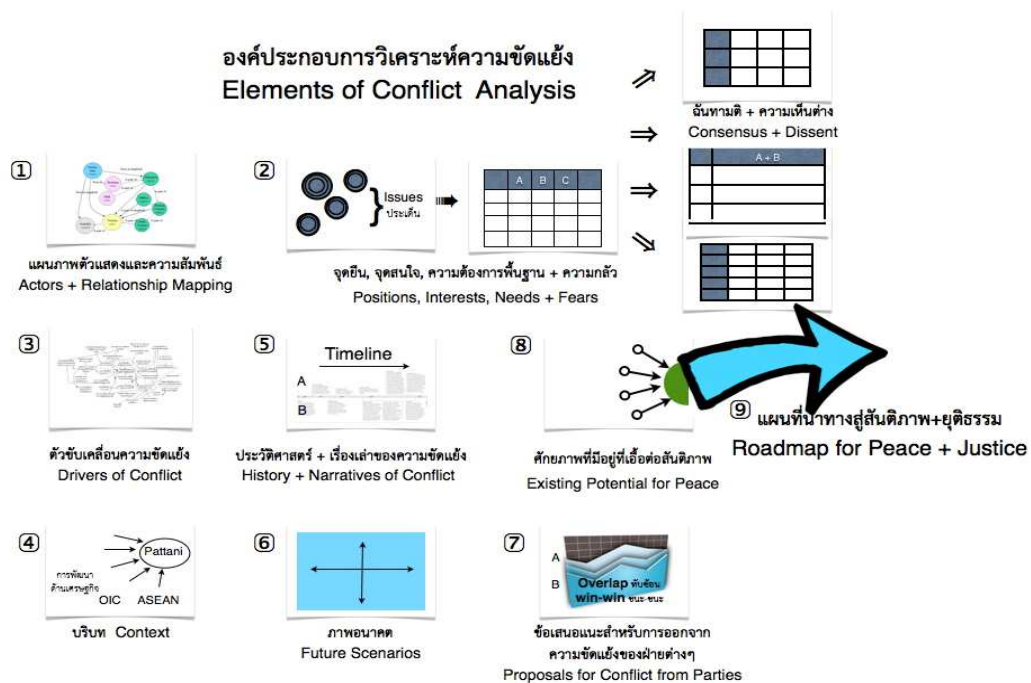
แผนภาพที่ ก-1: ขั้นตอนสู่การทำงานที่มีประสิทธิภาพเพื่อสันติยุติธรรม (just peace)

แน่นอนที่สุด ในพื้นที่ความขัดแย้งรุนแรง จะมีองค์กรหรือกลุ่มบุคคลที่ทำงานในพื้นที่โดยมุ่งหวังที่จะแก้ไขปัญหาคือตามข้อมูลความรู้และประสบการณ์ของตนที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นงานคุ้มครองสิทธิมนุษยชน งานเยียวยา ผู้ได้รับผลกระทบ งานพัฒนาชุมชน งานเสริมสร้างสมรรถนะความเข้มแข็งของชุมชน กลุ่มสตรี และเยาวชน งานการศึกษา งานด้านการเมืองการปกครอง งานสื่อสารสังคม ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งอาจเรียกการทำงานในลักษณะนี้ว่าเป็นงานสร้าง “สันติภาพในภาพย่อย” (peace writ little) กล่าวคือเป็นการทำงานโดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ สันติสุขในสังคม หากแต่เป็น ‘ภาพย่อย’ เนื่องจากมีลักษณะต่างคนต่างทำ แยกย่อยออกจากกัน

คำถามสำคัญคือ คนทำงานจะมีขั้นตอนหรือวิธีการอย่างไรที่จะทำให้เกิดการคิดร่วมกัน มองเห็นเป้าหมายเดียวกัน และเติมเต็มงานของกันและกันโดยไม่สูญเสียความเป็นอิสระในการทำงานส่วนของตน เป็นการรวมตัวให้เกิดพลังสู่ “สันติภาพในภาพกว้าง” (peace writ large) ซึ่งสามารถนำไปสู่การยุติความรุนแรงและสังคมที่มีสันติยุติธรรมได้ในท้ายที่สุด โดยแนวทางหนึ่งที่กลุ่มคนเหล่านี้จะร่วมกันทำได้ คือ “การวิเคราะห์ความขัดแย้งร่วมกัน” ซึ่งจะเป็นการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับผู้ทำงานสันติภาพทุกฝ่ายซึ่งเป็นเจ้าของปัญหา (Platform of Insider Peacebuilders – IPP) ในการคิดวิเคราะห์ความขัดแย้งและแสวงหาทางออกที่พอยอมรับได้ร่วมกัน

ข - 8 องค์ประกอบในการวิเคราะห์ความขัดแย้ง

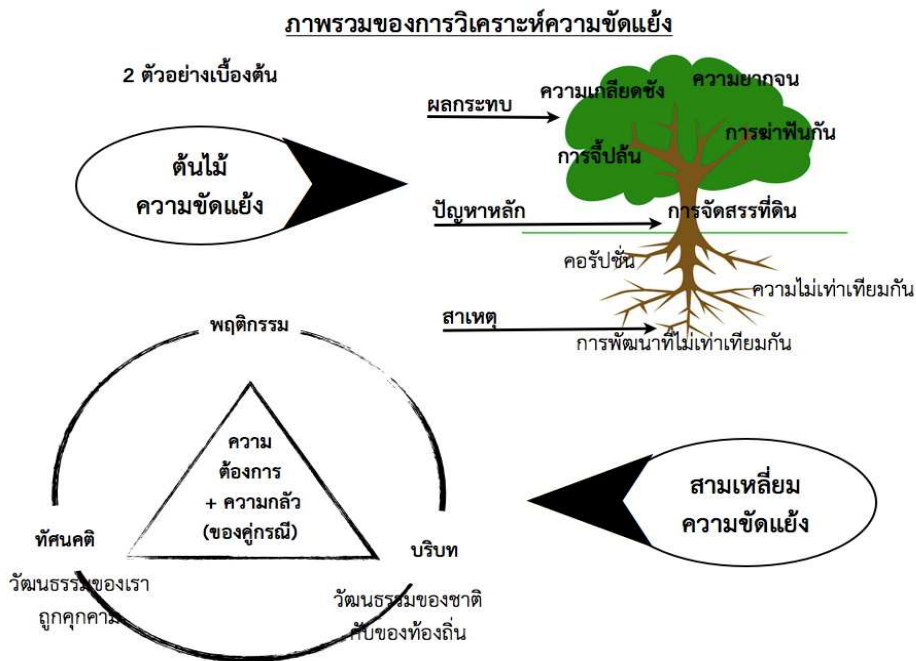
ในแวดวงการทำงานสันติวิธีในระดับสากลนั้น นักสันติวิธีหรือนักจัดการความขัดแย้งมักจะพิจารณาถึงองค์ประกอบ 8 ด้านสำหรับการวิเคราะห์ความขัดแย้ง ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์ของความขัดแย้ง 2) บริบทของความขัดแย้ง 3) คู่ขัดแย้งหลัก ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง และความสัมพันธ์ระหว่างกัน 4) ประเด็นความขัดแย้ง 5) แรงขับเคลื่อนความขัดแย้งและพลวัต (conflict drivers and dynamics) 6) ภาพอนาคต 7) ข้อเสนอต่อการแก้ไขปัญหา 8) ศักยภาพในการแก้ไขปัญหา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

แผนภาพที่ ข-1: องค์ประกอบในการวิเคราะห์ความขัดแย้ง

1. คู่ขัดแย้งหลัก ตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง และความสัมพันธระหว่างกัน – เพื่อพิจารณาว่ามีใครเกี่ยวข้องกับบ้างในความขัดแย้ง และผู้ที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีใครเป็นคู่ขัดแย้งหลัก คู่ขัดแย้งรอง และลดหลั่นลงมาตามลำดับ
2. ประวัติศาสตร์ของความขัดแย้ง – จะเป็นเรื่องราวหรือ “เรื่องเล่า” (narratives) ของแต่ละฝ่าย ไม่มีความขัดแย้งใดที่จะมีประวัติศาสตร์เดียว หรือมีเรื่องเล่าเพียงเรื่องเดียว
3. ประเด็นความขัดแย้ง – เพื่อพิจารณาว่าขัดแย้งกันเรื่องอะไร ซึ่งจะเชื่อมโยงกับความรู้สึก การให้คุณค่า และทัศนคติของแต่ละฝ่าย โดยสามารถแบ่งประเด็นหรือความต้องการออกได้เป็น 4 ระดับ คือ จุดยืน จุดสนใจ ความจำเป็น และความกลัว

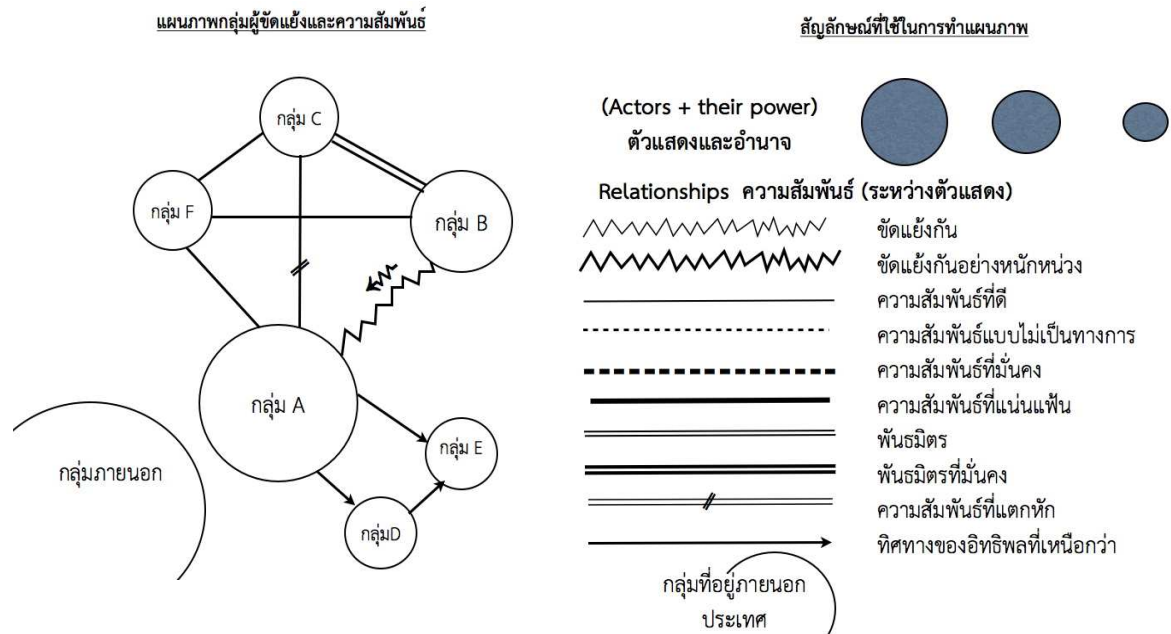
4. **แรงขับเคลื่อนความขัดแย้งและพลวัต** – เพื่อพิจารณาว่าปัจจัยใดบ้างที่ทำให้ความขัดแย้งดำรงอยู่ บุคคล การกระทำ หรือนโยบายใดที่ทำให้ความขัดแย้งรุนแรงเคลื่อนตัวไปเป็นพลวัต ซึ่งรวมถึงมิติในเชิงบวกที่มีส่วนทำให้ความขัดแย้งคลี่คลายได้ด้วยเช่นเดียวกัน
5. **บริบทของความขัดแย้ง** – ซึ่งมีทั้งบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ
6. **ภาพอนาคต** – เพื่อพิจารณาถึงจินตนาการภาพอนาคตที่อาจเป็นไปได้ในแบบต่างๆ ซึ่งจะทำให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถมองเห็นฉากทัศน์ต่างๆ ได้ว่ามีความเป็นไปได้อย่างไรบ้างทั้งในกรณีภาพอนาคตที่ความขัดแย้งยังคงดำรงอยู่และที่ยุติลง อันจะสะท้อนให้เห็นอนาคตอันพึงหลีกเลี่ยงและหมุดหมายที่พึงปรารถนา
7. **ข้อเสนอในการแก้ไขปัญหา** – เพื่อพิจารณาว่ามีข้อเสนอใดบ้างน่าจะลดความขัดแย้งรุนแรงและนำไปสู่ทางออกต่อปัญหาได้ในท้ายที่สุด
8. **ศักยภาพในการแก้ไขปัญหา** – เพื่อพิจารณาถึงศักยภาพหรือโอกาสที่ปรากฏขึ้นหรืออาจจะซ่อนอยู่ในสถานการณ์ความขัดแย้ง พอมจะมีโอกาสหรือศักยภาพใดๆ ที่จะเอื้อต่อการแก้ไขปัญหาหรือไม่ ซึ่งศักยภาพและโอกาสเหล่านี้ สามารถที่จะนำมาใช้ปรับเปลี่ยนความขัดแย้งได้ในอนาคต โดยแท้จริงแล้ว หากพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว มักจะมองเห็นโอกาสหรือศักยภาพในการแก้ไขปัญหาอยู่เสมอแม้จะอยู่ท่ามกลางความมืดมนเพียงใดก็ตาม

แผนภาพที่ ข-2: ตัวอย่างของการวิเคราะห์ความขัดแย้ง

ค - เครื่องมือ (tools) ที่ในการวิเคราะห์ความขัดแย้ง

เครื่องมือที่ 1: การทำแผนที่ตัวแสดงและความสัมพันธ์

แผนภาพที่ ค-1: ตัวอย่างแผนภาพและสัญลักษณ์ต่างๆ

วัตถุประสงค์ เพื่อให้เห็นว่ามีใครเกี่ยวข้องบ้างในความขัดแย้ง และแต่ละฝ่ายมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

- กระบวนการ**
- 1) แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมออกเป็นกลุ่มละประมาณ 6-7 คน ตามความสมัครใจที่คิดว่าจะสามารถแลกเปลี่ยนและทำงานร่วมกันได้จนจบกระบวนการ
 - 2) ให้แต่ละกลุ่มเริ่มระบุ “ตัวแสดง” (actors) ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้งและเขียนชื่อตัวแสดงนั้นลงบนกระดาษวงกลมโดยพิจารณาขนาดตามอิทธิพลของตัวแสดงที่มีต่อความขัดแย้ง
 - 3) เมื่อได้ตัวแสดงพอสมควรแล้ว ให้ระบุความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง และจัดวางตำแหน่งของตัวแสดงตามความเหมาะสม โดยลากเส้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่างๆ ตามสัญลักษณ์ที่กำหนด
 - 4) หากสมาชิกในกลุ่มมีความเห็นไม่ตรงกัน ขอให้ใช้เวลาถกเถียงกันจนได้ “ฉันทามติที่เพียงพอ” (sufficient consensus) ของกลุ่ม หากมีประเด็นใดที่ตกลงกันไม่ได้จริงๆ ให้เขียนข้อเห็นต่างเหล่านั้นลงบนกระดาษฟลิปชาร์ต และทำสัญลักษณ์สีแดงลงบนแผนภาพ

- 5) หลังจากใช้เวลาประมาณสองชั่วโมง ให้นำเสนอแผนภาพต่อกลุ่มใหญ่ ทั้งนี้ ระหว่างการนำเสนอของแต่ละกลุ่ม จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้ตั้งคำถามข้อสงสัยต่างๆ ไปพร้อมกันด้วย
- 6) หลังจากรับฟังการนำเสนอของทุกกลุ่มแล้ว ให้แต่ละกลุ่มนำข้อคิดเห็นหรือประเด็นที่ได้จากกลุ่มอื่นๆกลับมาพิจารณาแผนภาพของกลุ่มตน ว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้ ก็เพื่อขยับภาพความคิดเห็นที่หลากหลายให้เข้าใกล้กันมากที่สุดเท่าที่จะยอมรับกันได้
- 7) ให้แต่ละกลุ่มระบุดจุดเริ่มต้นที่อาจจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับ งาน หรือจัดการกับตัวแสดงและความสัมพันธ์ต่างๆ เพื่อที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นได้ แล้วอาจนำเสนออีกครั้งหนึ่ง หรืออาจจะบันทึกความเห็นไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้
- 8) มีกระบวนการที่จะรวมแผนภาพของแต่ละกลุ่ม เข้าเป็นแผนภาพเดียว โดยให้แต่ละกลุ่มส่งผู้แทนมาสองคน เพื่อพิจารณาการรวมแผนภาพร่วมกัน
- 9) นำเสนอแผนภาพที่รวมแล้วต่อกลุ่มใหญ่เพื่อให้ได้ความเห็นร่วมกัน

อุปกรณ์สำคัญ - กระดาษวงกลมขนาดต่างๆ (อาจจะตัดเป็นสามขนาด คือ เล็ก กลาง ใหญ่)

เครื่องมือที่ 2: “ปอกหัวหอม” (onion) – กระดาษเปลือกประเด็นความขัดแย้ง

วัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาความต้องการของกลุ่มต่างๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นว่ามีประเด็นใดบ้างที่ขัดแย้งหรือสอดคล้องกัน

กระบวนการ

- 1) อธิบายความต้องการ 4 ระดับ คือ จุดยืน (position) จุดสนใจ (interest) ความจำเป็น (need) และความกลัว (fear)
- 2) จัดกลุ่มผู้เข้าร่วมกลุ่มละ 3 คน ให้เลือกตัวแสดงมา 3 ตัวที่กลุ่มคิดว่าสำคัญและอยากหยิบยกมาค้นหาความต้องการ โดยใช้เวลา 5 นาที หลังจากนั้นก็นำเสนอต่อกลุ่มใหญ่ โดยให้วิทยากรกระบวนการเป็นผู้จัดกลุ่ม และเรียงลำดับความสำคัญร่วมกับผู้เข้าร่วม

- 3) แบ่งกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ความต้องการทั้งสี่ระดับของตัวแสดงที่กลุ่มได้เลือกไว้แล้ว

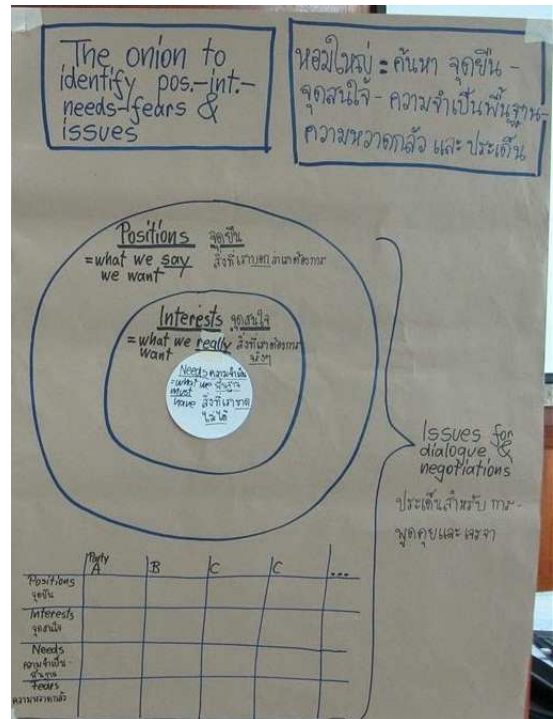
- 4) นำเสนอผลต่อกลุ่มใหญ่

- 5) หลังจากรับฟังการนำเสนอของทุกกลุ่มแล้ว ให้แต่ละกลุ่มนำข้อคิดเห็นหรือประเด็นที่ได้จากกลุ่มอื่นๆกลับมาพิจารณาทารางของกลุ่มตน ว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อขยับสภาพความคิดเห็นที่หลากหลายให้เข้าใกล้กันมากที่สุดเท่าที่จะยอมรับกันได้

- 6) มีกระบวนการที่จะรวมตารางของแต่ละกลุ่ม เข้าเป็นตารางเดียว โดยให้แต่ละกลุ่มส่งผู้แทนมาสองคน เพื่อพิจารณาการรวมตารางเข้าด้วยกัน

- 7) นำเสนอตารางที่รวมแล้วต่อกลุ่มใหญ่เพื่อให้ได้ความเห็นร่วมกัน

อุปกรณ์สำคัญ - กระดาษฟลิปชาร์ทที่ติดตารางแบ่งประเภทตัวแสดงและความต้องการทั้งสี่ระดับ

แผนภาพที่ ค-2: ตัวอย่างแผนภาพและตารางของกิจกรรม ‘ปอกหัวหอม’

เครื่องมือที่ 3: “อ่างปลา” – การสลับที่และตั้งใจฟัง

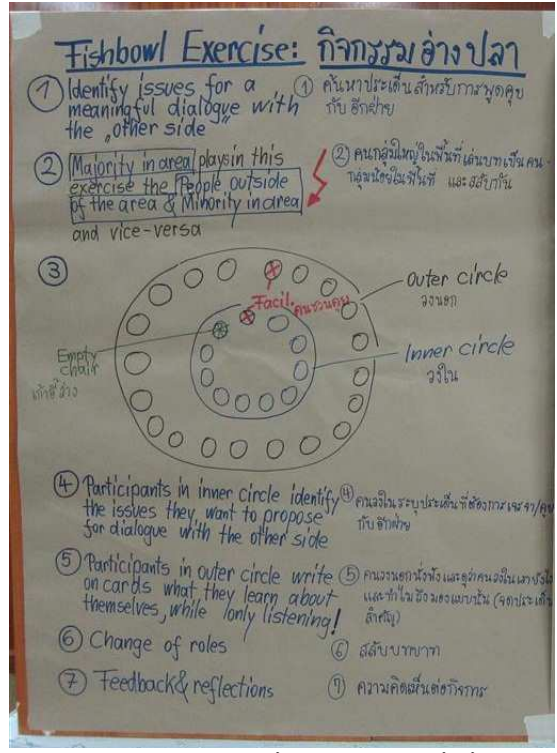
วัตถุประสงค์

- 1) กิจกรรมอ่างปลาเป็นตัวเชื่อมกิจกรรมหัวหอมที่ค้นหาประเด็นความขัดแย้งจากความต้องการ 4 ระดับ โดยแปลงมาเป็นประเด็นที่ใช้ในกระบวนการพูดคุย ความกลัวในใจของแต่ละฝ่าย ความจำเป็นพื้นฐานที่ขาดไม่ได้ จุดสนใจ และจุดยืน ซึ่งสามารถจะเป็นจุดเริ่มต้นในการเตรียมตัวเข้าสู่กระบวนการพูดคุยเจรจาเพื่อสันติภาพ
- 2) กิจกรรมอ่างปลาจะทำให้เราเรียนรู้การฟังอย่างตั้งใจ (active listening) ซึ่งจะเป็นการฟังอย่างใส่ใจและตั้งใจ โดยปกติ เวลาที่สองฝ่ายที่ขัดแย้งเจอกันก็ยากที่จะฟังกัน เพราะต่างฝ่ายต่างอยากจะพูดเรื่องของตัวเอง อ่างปลาจึงเป็นกิจกรรมที่วางเงื่อนไขให้แต่ละฝ่ายได้รับฟังและพูดในมุมมองของอีกฝ่าย
- 3) กิจกรรมอ่างปลามุ่งหวังให้มีการสลับบทบาทกันระหว่างสองกลุ่ม และให้แต่ละฝ่ายหยิบยกประเด็นการพูดคุยในมุมมองของฝ่ายที่ตนเองสวมบทบาท โดยถือว่กำลังเตรียมการไว้พูดคุยกับอีกฝ่ายหนึ่ง

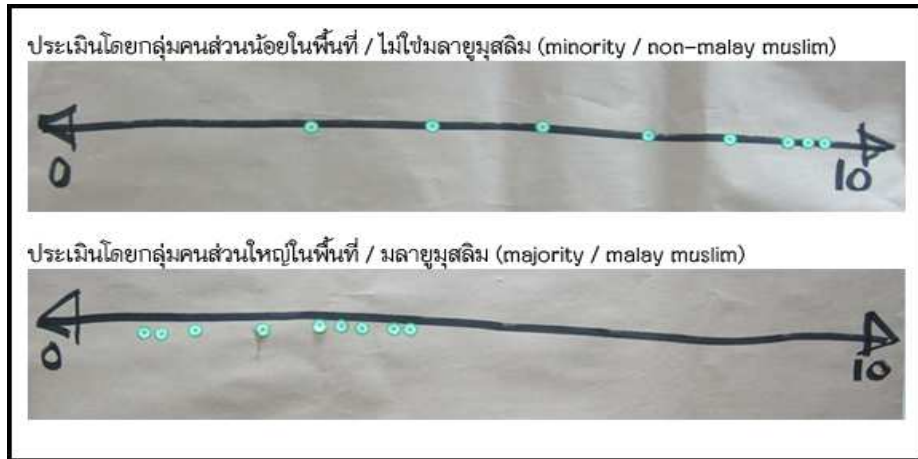
กระบวนการ

- 1) แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมออกเป็น 2 กลุ่มตามกลุ่มอัตลักษณ์เดียวกัน แล้วจัดให้หนึ่งเป็นวงกลม 2 วง คือวงในและวงนอก ทั้งนี้ให้เว้นเก้าอี้ว่างไว้ 1 ตัวในวงใน โดยมีคนชวคุย (ดำเนินรายการ) นั่งอยู่วงละ 1 คน
- 2) ให้คนในวงในพูดถึง “ประเด็นที่ต้องการพูดคุยหรือเจรจากับอีกฝ่าย” โดยสมมติว่าตนเองพูดในฐานะของอีกฝ่ายหนึ่ง (สวมบทบาทเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจะเป็นใครก็ได้ แต่ต้องเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลทางความคิดของฝ่ายนั้นๆ) ในขณะที่ให้คนวงนอกนั่งฟัง และจดประเด็นสำคัญว่าตนเองมีข้อสังเกตอะไรบ้างจากที่ได้ฟัง
- 3) หากคนวงในต้องการฟังความเห็นจากคนวงนอก หรือต้องการให้นำพวงในให้คุยต่อไปได้ในกรณีที่เกิดติดขัด ให้คนวงในสามารถเชิญคนวงนอกมานั่งเก้าอี้ว่างแล้วพูดได้ ทั้งนี้ รวมถึงถึงกรณีที่ผู้ฟังจากวงนอกต้องการสะท้อนเรื่องราวในมุมมองของตัวเอง ก็สามารถขออนุญาตคนวงในเข้ามาพูด โดยหากผ่านความเห็นชอบ คนวงในก็จะต้องกำหนดเวลาของการพูดด้วย

แผนภาพที่ ค-3: แผนภาพอธิบายกิจกรรม ‘อ่างปลา’

4) หลังจากผลัดกันพูดเสร็จสิ้นทั้งสองวงแล้ว ให้ผู้เข้าร่วมทั้งหมดประเมินว่า “อีกฝ่ายพูดถึงประเด็นที่อยู่ในใจคุณได้ดีเพียงใด?” โดยให้แต่ละคนสามารถแปะสติ๊กเกอร์ดาวได้คนละหนึ่งดวง ดังภาพตัวอย่าง

แผนภาพที่ ค-4: แผนภาพแสดงการประเมินจากการฟังในกิจกรรมอ่างปลา

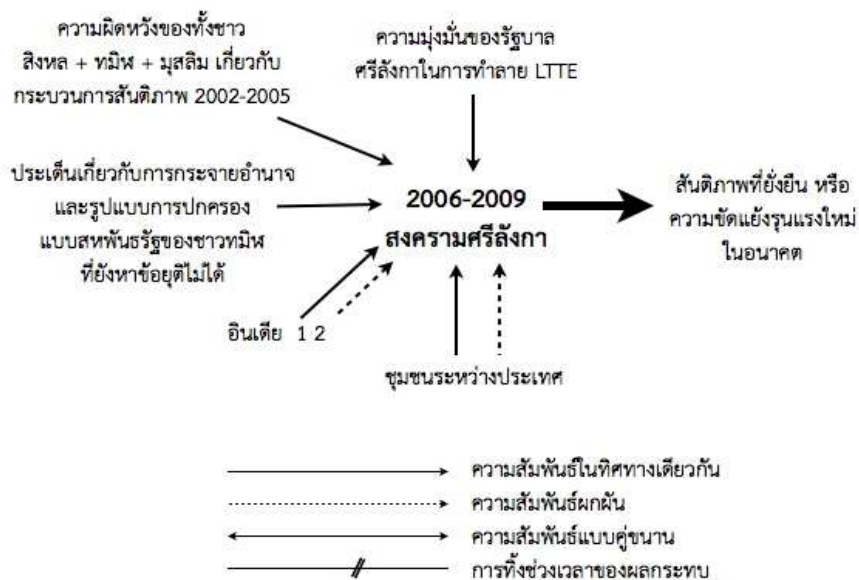
- อุปกรณ์สำคัญ
- เก้าอี้ตามจำนวนคน พร้อมเก้าอี้ว่างอีก 1 ตัว
 - กระดาษฟลิปชาร์ตที่ตีเส้นเพื่อการประเมิน
 - สติ๊กเกอร์เพื่อใช้เป็นคะแนนสำหรับการประเมิน

เครื่องมือที่ 4: “แรงขับเคลื่อนความขัดแย้ง” – การวิเคราะห์เชิงระบบ

- วัตถุประสงค์**
- 1) เพื่อให้เห็นว่ามีปัจจัยหรือแรงขับ (conflict drivers) ไต่บ้างที่ทำให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างยืดเยื้อ
 - 2) เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของปัจจัยหรือแรงขับต่างๆซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นระบบ (systemic) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเข้าแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนให้เป็นโอกาสสำหรับการสร้างสันติภาพ

แผนภาพที่ ค-5: แผนภาพอธิบายการทำแผนที่ ‘แรงขับ’

เราสามารถวิเคราะห์ระบบความขัดแย้งได้อย่างไร: แผนที่แรงขับ

- กระบวนการ**
- 1) แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมออกเป็นกลุ่มละประมาณ 6-7 คน ตามความสมัครใจที่คิดว่าจะสามารถแลกเปลี่ยนและทำงานร่วมกันได้จนจบกระบวนการ
 - 2) ให้แต่ละกลุ่มเริ่มระบุ “ปรากฏการณ์ความขัดแย้ง” ว่ามีอะไรบ้างในปัจจุบัน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์สำคัญ
 - 3) ให้แต่ละกลุ่มระบุ “แรงขับ” ที่เป็นสาเหตุหรือเหตุปัจจัยของปรากฏการณ์นั้น หลังจากนั้นก็ให้ขยายการวิเคราะห์หรือออกไปเรื่อยๆ ซึ่งจะพบว่าปรากฏการณ์หนึ่งอาจจะเป็นแรงขับของอีกปรากฏการณ์หนึ่งเชื่อมโยงกันไป
 - 4) ให้แต่ละกลุ่มระบุ “ความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์กับแรงขับต่างๆ และให้ความหมายแก่แต่ละความสัมพันธ์นั้นตามสัญลักษณ์ที่กำหนด

- 5) ขอให้สมาชิกในแต่ละกลุ่มชวนกันถกเถียง 2 คำถามสำคัญ คือ ทำไมความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้จึงยืดเยื้อ? และจะมีช่องทางใดบ้างที่จะสามารถปรับเปลี่ยนความขัดแย้งได้?
- 6) หลังจากใช้เวลาประมาณสองชั่วโมง ให้นำเสนอแผนภาพต่อกลุ่มใหญ่ ทั้งนี้ ระหว่างการนำเสนอของแต่ละกลุ่ม จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้ตั้งคำถามข้อสงสัยต่างๆ ไปพร้อมกันด้วย
- 7) หลังจากรับฟังการนำเสนอของทุกกลุ่มแล้ว ให้แต่ละกลุ่มนำข้อคิดเห็นหรือประเด็นที่ได้จากกลุ่มอื่นๆกลับมาพิจารณาแผนภาพของกลุ่มตน ว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้ ก็เพื่อขยับภาพความคิดเห็นที่หลากหลายให้เข้าใกล้กันมากที่สุดเท่าที่จะยอมรับกันได้
- 8) อาจให้แต่ละกลุ่มระบุดจุดเริ่มต้นที่อาจจะเข้าไปเกี่ยวข้อง ทำงาน หรือจัดการกับตัวแสดงและความสัมพันธ์ต่างๆ เพื่อที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นได้ แล้วอาจนำเสนออีกครั้งหนึ่ง หรืออาจจะบันทึกความเห็นไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้
- 9) มีกระบวนการที่จะรวมแผนภาพของแต่ละกลุ่ม เข้าเป็นแผนภาพเดียว โดยให้แต่ละกลุ่มส่งผู้แทนมาสองคน เพื่อพิจารณาการรวมแผนภาพร่วมกัน
- 10) นำเสนอแผนภาพที่รวมแล้วต่อกลุ่มใหญ่เพื่อให้ได้ความเห็นร่วมกัน

อุปกรณ์สำคัญ - กระดาษฟลิปชาร์ต

เครื่องมือที่ 5: “เรื่องเล่า” – ประวัติศาสตร์แห่งความขัดแย้ง

- วัตถุประสงค์**
- 1) เพื่อให้เข้าใจเรื่องเล่าของกันและกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจความคิดความเชื่อและการกระทำระหว่างกัน
 - 2) เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของเรื่องเล่า ซึ่งอาจปรับให้เรื่องเล่าเข้าใจได้หรือมีความใกล้เคียงกันมากขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการลดประเด็นที่ขัดแย้งกันลง

แผนภาพที่ ค-6: ความหมายของ ‘เรื่องเล่าของความขัดแย้ง’

Narratives of conflict	เรื่องเล่าของความขัดแย้ง
N = Collective Memories of an identity group	N = ความทรงจำ, เรื่องราวของกลุ่มคนนั้นๆ
N = Series of stories about the history of the conflict. Serves also the purpose to legitimize the partisan view on the conflict.	N = ชุดเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับอดีต, ประวัติศาสตร์ของความขัดแย้ง และส่งเสริมความชอบธรรมของมุมมองที่เข้าข้างกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
N = Often stories of Trauma & grievance and of glories & grandiosity .	N = บ่อยครั้งจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ(บาดแผล)/ ความทรงจำที่เจ็บปวด และ ความคับแค้นใจ และ ชัยชนะ และ ความยิ่งใหญ่
N = These narratives can portray the same history from complete different perspectives: Israel ----- ↗ ----- Palestine Narratives: Both portray themselves as principally peace-loving people, who were forced by powers outside of their control to take up arms	N = เรื่องราวเหล่านี้สามารถถ่ายทอดประวัติศาสตร์เรื่องเดียวกันในมุมมองที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง อิสราเอล ----- ↘ ----- ปาเลสไตน์ เรื่องเล่า: ทั้งคู่แสดงว่า ตัวเองต่างเป็นคนรักสันติภาพที่ถูกบังคับและกดดันให้ใช้อาวุธ

แผนภาพที่ ค-7: เป้าหมายของเครื่องมือ ‘เรื่องเล่าของความขัดแย้ง’

เป้าหมายของเครื่องมือ	เครื่องมือ : เรื่องเล่าของความขัดแย้ง
Tool: Narratives of Conflict	เครื่องมือ : เรื่องเล่าของความขัดแย้ง
- All conflicts have (pre-)history. But the stories of this history can be very different. The more escal → themore different	- ทุกความขัดแย้งมีประวัติศาสตร์ แต่การบอกเล่าเรื่องราวของประวัติศาสตร์เดียวกัน อาจมีความแตกต่างกันมากขึ้น ยิ่งรุนแรงแค่ไหน → ความแตกต่างก็มากตามไปด้วย
- The history-stories are the conflict - <u>narratives</u>	- เรื่องราวในประวัติศาสตร์คือเรื่องเล่าของความขัดแย้ง
- These narratives are often the <u>most controversial</u> part of a conflict. Therefore many argue: Deal with the future, not the past.	- เรื่องเล่ามักจะเป็นส่วนที่เห็นต่างกันมากที่สุดในความขัดแย้ง หลายคนจึงมักอ้างว่าต้องจัดการกับอนาคตไม่ใช่อดีต
- Indeed, <u>not best tool to start with</u> . But at some stage you have to address it, because without some understanding of the diff. Narratives, no peace	- ประวัติศาสตร์ไม่ใช่จุดเริ่มต้นที่ดีในการแก้ไขความขัดแย้ง แต่เราจะละเลยประวัติศาสตร์ไม่ได้ เพราะถ้าไม่เข้าใจเรื่องเล่าที่ต่างกันอย่างไม่มีสันติภาพ
- Aim of tool is <u>not</u> to create <u>one narrative</u> , but to understand the other one(s) & may be to bring them closer.	- เป้าหมายของเครื่องมือนี้ไม่ใช่เพื่อสร้างเรื่องเล่าแบบเดียว แต่เพื่อเข้าใจเรื่องเล่าอื่นๆ และอาจปรับให้เรื่องเล่าเหล่านั้นใกล้เคียงกันมากขึ้น

แผนภาพที่ ค-8: การจัดทำแผนที่เรื่องเล่าของความขัดแย้ง

How to map Narratives & Relate them to each other

เราจะทำแผนที่เรื่องเล่า & ทำให้เชื่อมโยงกันอย่างไร

1. Identify the groups which share a narrative with each other (2 + ___) !
Create sufficient consensus !
↳ Separate these group
2. List + collect the stories which belong to this Narrative in your group
3. Identify a time-line for these stories / events / phase & put them into a sequence
4. In a later phase these narratives can be combined in one map
↳ Ex. Sri Lanka

ระบุกลุ่มซึ่งมีเรื่องเล่าร่วมกัน (2 กลุ่มหรือมากกว่านั้น) แยกตามกลุ่ม

จัดบันทึก + รวบรวมเรื่องเล่าในกลุ่มของตนเอง

ระบุช่วงเวลาของเรื่องเล่า / เหตุการณ์ / บุคคลมี และเรียงลำดับ

.....	Period	Event
	story = 1 sentence	story		story

----	ช่วงเวลา	เหตุการณ์
	เรื่องเล่า = 1 ประโยค	เรื่องเล่า		เรื่องเล่า

หลังจากนั้น เรื่องเล่าเหล่านี้จะถูกรวมเข้าไว้ด้วยกัน
↳ เช่น ตัวอย่างประเทศศรีลังกา

แผนภาพที่ ค-9: ตัวอย่างแผนที่เรื่องเล่าของความขัดแย้ง

Narratives of Conflict - เรื่องเล่าของความขัดแย้ง

Historical events/ phases เหตุการณ์ในอดีต	1810 - 1850 - 1880 - 1940 - 2353 - 2393 - 2423 - 2483 -	WAR xxx สงคราม	1950 - 2012 2493 - 2555
Part A กลุ่ม	B voluntarily protected by A B ถูกปกป้องโดย A ด้วยความสมัครใจ	Outside intervent. การแทรกแซงจากภายนอก	Minority of A Suff. in B terr. คนกลุ่มน้อย A เดือดร้อนในอาณาเขตของ B
Part B กลุ่ม	Colonization by A อยู่ภายใต้อาณานิคมของ A	Golden period of independence ยุคทองของเอกราช	A was the aggressor A เป็นผู้คุกคาม
Part C กลุ่ม	Could stay out of conflict between A + B สามารถอยู่ได้โดยไม่เกี่ยวกับความขัดแย้งของ A และ B	Colonization by B อยู่ภายใต้อาณานิคมของ B	Suffering under A + B เดือดร้อนลำบากเพราะ A+B

แผนภาพที่ ค-10: ตัวอย่างแผนที่เรื่องเล่าของกรณีความขัดแย้งในศรีลังกา

Time เวลา	Ancient history ประวัติศาสตร์โบราณ	British col. period ยุคอาณานิคมอังกฤษ	1948 Independ. เอกราชปี 2491	Struggle about power sharing + pogroms/viol. การต่อสู้เรื่องการมีอำนาจรวมทั้ง Pogroms/ความรุนแรง	July 1983 War starts ก.ค. 2526 สงครามเริ่ม	Displacements การขับคนให้ออกจากพื้นที่	CFA 2002 Peace Process สนธิสัญญาหยุดยิง 2545 กระบวนการสันติภาพ	War 2006-9 สงคราม 2549-52	2009 → Post-War 2552 → หลังสงคราม
Sinhala Narrative เรื่องเล่าของสิงหล	The land belongs to us because we came here first 2,500 yrs ago. แผ่นดินนี้ของพวกเราเองมาตั้งแต่นั้นก่อนตั้งแต่ 2,500 ปีที่แล้ว	Grievances because British favored Tamils. They challenged most the British rule. ความแค้นใจเพราะอังกฤษชอบพวกทมิฬที่ริบสิทธิ์สิทธิที่พวกสิงหลได้มาตั้งแต่นั้นก่อนตั้งแต่ 2,500 ปีที่แล้ว	Glory Freedom. Now we are masters of our fate. รุ่งโรจน์ อิสสรภาพ ตอนนี้เราเป็นเจ้าที่ของเราเอง	We are now the majority! No concessions to Tamils! We have suffered long enough under the Tamils! เราเป็นคนส่วนใหญ่! ไม่ยอมให้คนทมิฬ! เราทรมานมานานภายใต้พวกทมิฬแล้ว	LTTE leader kills group of soldiers in Jaffna. ผู้นำ LTTE ฆ่าจันนา ๑๐ คน ทหารใน Jaffna	Sinhala businessmen evicted from NE. นักธุรกิจชาวสิงหลถูกขับออกจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	LTTE not serious about peace. Want to secure their territorial control. LTTE ไม่จริงจังกับเรื่องสันติภาพ แต่ต้องการประกันอำนาจควบคุมอาณาเขตของตัวเอง	SL finally liberated from terrorism. ศรีลังกาในที่สุดก็ปลดปล่อยจากผู้ก่อการร้าย	Development + Reconciliation. Tamils who don't like it here, can leave. งานด้านเศรษฐกิจ + สันติภาพที่นี่. พวกทมิฬที่ไม่ชอบศรีลังกา ก็สามารถออกไปได้
Tamil Narrative เรื่องเล่าของทมิฬ	We had an indep. kingdom on the island before 1433. เรามีอาณาจักรที่เข้มแข็งบนเกาะนี้ตั้งแต่ก่อนปี 1433	That British preferred us because we occupied 2/3 of coastline. ที่อังกฤษชอบเราเพราะเราครอบครอง 2/3 ของชายฝั่ง	Fear. What will be our future? ความกลัวอนาคตของพวกเราจะเป็นเช่นไร	No equal treatment! Violence + Pogroms against us! State is cheating us! ไม่ได้รับปฏิบัติที่เท่าเทียม! ความรุนแรง + การสังหารหมู่ต่อพวกเรา! รัฐโกงพวกเรา!	"Black July" 1000s of Tamil civilians are killed. "ก.ค. ๒๕๒๖" ประชาชนทมิฬที่อาศัยในชนบทถูกฆ่า	Ethnic cleansing of Tamils outside of NE. การล้างเผ่าพันธุ์คนทมิฬนอกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	GoSL not serious about peace. Want to undermine our control. รัฐบาลศรีลังกาไม่จริงจังกับเรื่องสันติภาพ แต่ต้องการบ่อนทำลายอำนาจการควบคุมของเรา	War crimes + crimes against humanity! 40,000 civilians killed. อาชญากรรมสงคราม + อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ! ประชาชน 40,000 คนถูกฆ่า	Traumatized. Militarization + colonization in NE. บอบช้ำทางจิตใจ. รั้งกำลังทางทหาร + การอาณานิคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
Muslim Narrative เรื่องเล่าของมุสลิม	Tamils took sides against us in our conflict with the Sinhala in 1945. Tamil speakers that we are also Tamil. พวกทมิฬที่ช่วยเราในสงครามปี 1945 โดยที่ไม่คำนึงถึงว่าพวกเขาคือทมิฬเหมือนกัน	British respect our Religion. อังกฤษเคารพในศาสนาของเรา	Hope for respect of our Rel. ความหวังว่าจะเคารพศาสนาของเรา	We also want an acknowl. role! We are suppressed by Sinhals + Tamils! เราก็ต้องการได้รับบทของเรา! เราถูกกดขี่โดยทั้งสิงหล + ทมิฬ	Take refuge. in Mosque not to be ident. as Tamils. ลี้ภัยในมัสยิด ไม่ใช่เพื่อเป็นทมิฬ	LTTE evicts thousands of Muslims from North. LTTE ขับไล่คนมุสลิมหลายพันคนออกจากภาคเหนือ	Why we are not equal partner in peace process. ทำไมพวกเรายังไม่ใช่คู่สนธิสัญญาสันติภาพกับฝ่ายอื่นในกระบวนการสันติภาพ	Tried to survive in the Sinhala battle betw. Sinh. + Tamils. พยายามเอาชีวิตรอดในระหว่างการต่อสู้กับชาวสิงหล + ทมิฬ	We are still displaced in many parts of the country. เรายังคงต้องออกจากบ้านเราในหลายส่วนของประเทศ

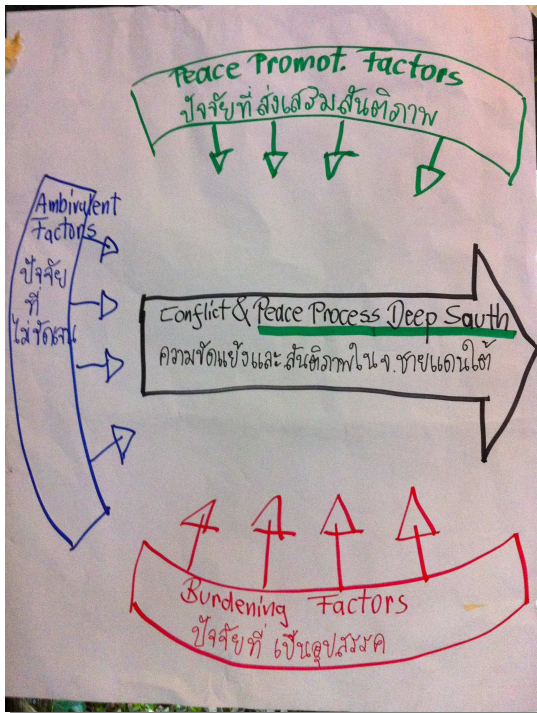
กระบวนการ

- 1) แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมตามกลุ่มหลักที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง เช่น แบ่งตามกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น
- 2) ให้แต่ละกลุ่มระดมเรื่องเล่าในอดีต/ปัจจุบัน และนำมาจัดวางเป็น "ช่วงเวลา" (timeline)
- 3) หลังจากใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอเรื่องเล่าของตน โดยกลุ่มอื่นๆ จะต้องเปิดใจฟังอย่างจริงจัง โดยอาจจะมีการถามได้แต่ต้องเป็นการถามเพื่อทำความเข้าใจ มิใช่เป็นการถามเพื่อจับผิด โต้แย้ง หรือชี้ผิดชี้ถูก
- 4) หลังจากนำเสนอครบแล้ว ให้ชวนผู้เข้าร่วมถกเถียง 2 คำถามสำคัญ คือ ได้ประโยชน์อะไรจากเครื่องมือนี้บ้าง? และเครื่องมือนี้จะช่วยประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆในพื้นที่ได้อย่างไร หรือจะมีส่วนช่วยให้เกิดสันติภาพได้หรือไม่ อย่างไร?

อุปกรณ์สำคัญ - กระดาษฟลิปชาร์ต

เครื่องมือที่ 6: การวิเคราะห์บริบทของความขัดแย้ง

- วัตถุประสงค์**
- 1) เพื่อสำรวจปัจจัยแวดล้อมนอกพื้นที่ที่ส่งเสริมการสร้างสันติภาพ ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพ และปัจจัยที่ยังไม่ชัดเจนว่าจะหนุนเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพ
 - 2) เพื่อนำปัจจัยแวดล้อมที่ได้มาเป็นข้อมูลประกอบการจัดทำแผนที่นำทางสู่สันติภาพ

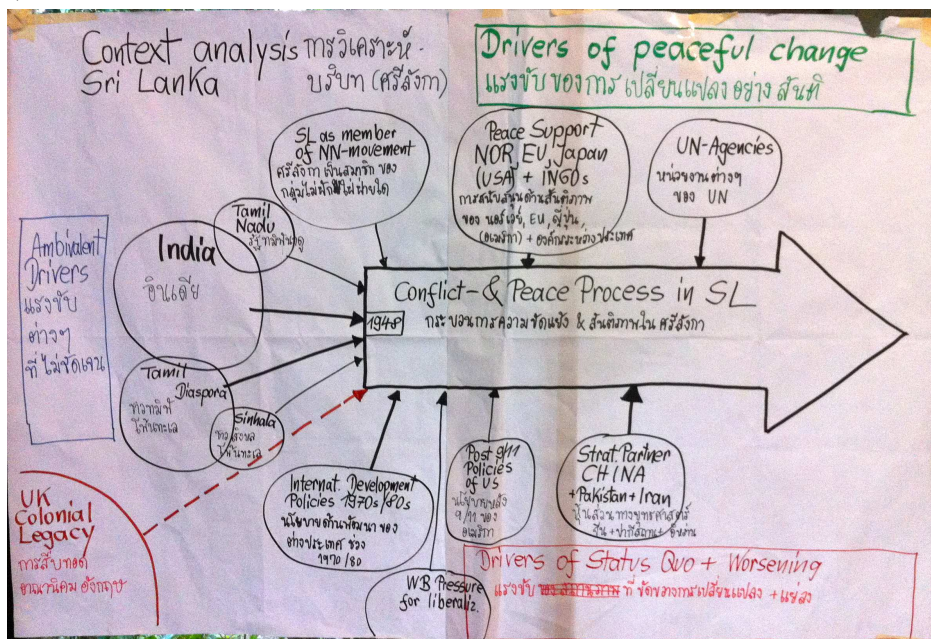

กระบวนการ

- 1) แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมเป็น 4 กลุ่มตามความสมัครใจ
- 2) ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงในการสำรวจปัจจัยแวดล้อมนอกพื้นที่ที่ส่งเสริมการสร้างสันติภาพ ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพ และปัจจัยที่ยังไม่ชัดเจนว่าจะหนุนเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพ
- 3) ให้นำหนักของอิทธิพลของแต่ละปัจจัย โดยกำหนดให้แต่ละปัจจัยเป็นวงกลมที่มีขนาดแตกต่างกันเพื่อสะท้อนถึงอิทธิพลที่มีต่อสถานการณ์ที่มากน้อยต่างกัน
- 4) ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอผลการพูดคุย และหาความเหมือนและความต่างของความคิดเห็นจากแต่ละกลุ่ม โดยที่ทีมวิทยากรกระบวนการจะจัดกลุ่มปัจจัยของแต่ละกลุ่มเพื่อให้ได้เห็นภาพใหญ่ของบริบทความขัดแย้ง

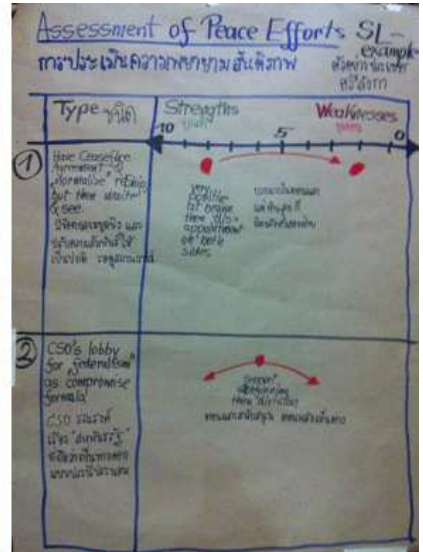
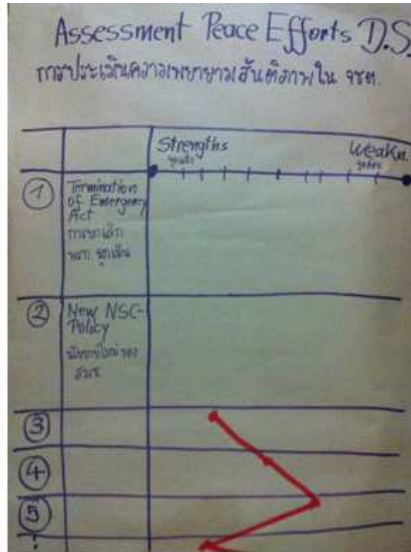
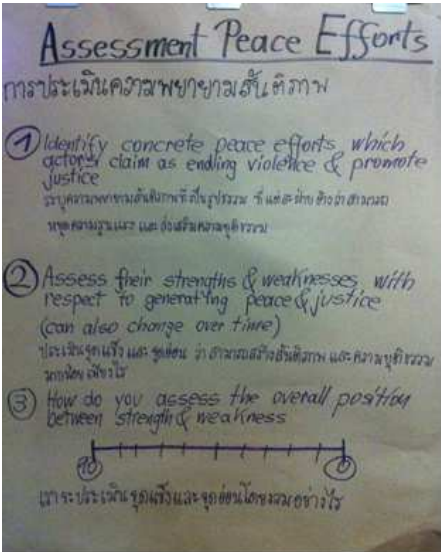
แผนภาพที่ ค-11: ปัจจัยแวดล้อมภายนอกพื้นที่

อุปกรณ์สำคัญ - กระดาษฟลิปชาร์ต และกระดาษที่ตัดเป็นวงกลมขนาดต่างๆกัน

แผนภาพที่ ค-12: ตัวอย่างแผนภาพการวิเคราะห์บริบทความขัดแย้งในศรีลังกา

เครื่องมือที่ 7: การประเมินความพยายามในการสร้างสันติภาพที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อพิจารณาว่ามีความพยายามสร้างสันติภาพอย่างไรและจากฝ่ายใดบ้างที่เป็นรูปธรรม
- 2) เพื่อประเมินว่าความพยายามแต่ละด้านดังกล่าวมีจุดแข็งหรือจุดอ่อนอย่างไรต่อการสร้างสันติภาพ

กระบวนการ

- 1) แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมเป็น 3 กลุ่มตามความสมัครใจ
- 2) ให้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงในการวิเคราะห์ความพยายามในการสร้างสันติภาพจากทุกฝ่าย
- 3) แต่ละกลุ่มนำเสนอผล โดยทีมวิทยากรกระบวนการจะนำความพยายามแต่ละด้านของแต่ละกลุ่มมาจัดกลุ่ม และสังเคราะห์ให้อยู่ในตารางเดียวกัน ซึ่งจะเรียงลำดับความพยายามดังกล่าวตามความเห็นร่วมของแต่ละกลุ่ม (หากทุกกลุ่มพูดถึงความพยายามเดียวกันก็จะอยู่ในลำดับต้นๆ)
- 4) ให้ผู้เข้าร่วมให้คะแนนความพยายามแต่ละด้าน โดยประเมินว่าความพยายามดังกล่าวมีจุดแข็งหรือจุดอ่อนต่อการสร้างสันติภาพมากน้อยเพียงใด จากระดับ 1 (ไม่มีส่วนในการทำให้เกิดสันติภาพเลยแม้แต่น้อย) ถึง 10 (มีส่วนในการทำให้เกิดสันติภาพอย่างมาก)

- อุปกรณ์สำคัญ**
- กระดาษฟลิปชาร์ต
 - สติกเกอร์คะแนน

